

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE "SUHUF" ADI VERİLEN
VAHİY MECMUALARI

Halide KILIÇ
148106011040

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Harun ÖĞMÜŞ

KONYA - 2016

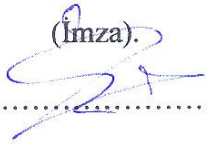
BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Halide KILIÇ		
	Numarası	148106011040		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Harun ÖĞMÜŞ		
Tezin Adı	KUR'AN-I KERİM'DE "SUHUF" ADI VERİLEN VAHİY MECMUALARI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Halide KILIÇ

(İmza).

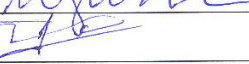

.....

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Halide KILIÇ
	Numarası	148106011040
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / TEFSİR
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Harun ÖGMÜŞ
	Tezin Adı	Tefsirlerde "Suhuf" Adı verilen vahiy mecmuaları Tefsirlerde "Suhuf" Adı verilen

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan vahiy.mecmuaları başlıklı bu çalışma 05/12/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman ve Üyeler			
Sıra No	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Harun ÖGMÜŞ	
2	Doç. Dr.	Nermin ÖZTÜRK	
3	Yardı. Doç. Dr.	Muhammed ERSÖZ	

ÖNSÖZ

Yeryüzü aleminde Allah (c.c)'ın yarattığı sayısız canlı içerisinde akıl ve idrak sahibi tek canlı olan ve Kuran-ı Kerim'de yeryüzü halifesi olarak takdim edilen insan, yüce yaratıcısı tarafından daima muhatap kabul edilmiş ve yaratıcısı onu birtakım görevlerle mükellef kılmıştır. Bu önemli mükellefiyeti hatırlatması ve emirlerini ona ulaştırılması için de farklı zamanlarda ve mekanlarda; bazı peygamberlere “suhuf”, bazı peygamberlere de “kitaplar” indirmiştir. Allah (c.c) son olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.s), bütün suhuf ve kitapları içine alacak şekilde, hükmü kıyamete kadar devam edecek olan Kur'an-ı Kerim'i indirmiştir. Kur'an-ı Kerim, kainat kitabının bir tercümesi, insanlığı doğru yola ileten, karanlıktan aydınlığa çıkararak, iki dünyada mutluluğa götüren, irşat eden gerçek yol gösterici eşsiz bir kitaptır.

Kur'an-ı Kerim'i okuduğumuzda onun birçok konuya yer verdiğini ve bu konuların birbirleriyle bağlantılı olduğu görürüz. Bir konunun diğer konularla bağlantılı yönleri vardır. Bu yüzden bir konu anlaşılınca diğer konuyu da anlama kolaylaşır. Mesela anlatılan bir kıssadan veya bir misalden birçok konuya kaynaklık teşkil edecek bilgilere ulaşabiliriz. Bu yüzden bir konu işlenirken ayetlerin diğer ayetlerle bağlantıları ortaya konup detaylı araştırma yapılmalı, ayetlerin siyakına ve sibakına bakılmalı varsa müteradif kelimelerde detaylı bir şekilde araştırılıp ortaya koymalı, konunun iyice anlaşılması için gereken çabayı göstermeliyiz.

Araştırmamıza konu olan, ilk semavi kitaplar; peygamberlere verilen suhuf başlar. Suhuf, sahifenin çoğuludur. Sahife, yazılı veya yazılacak kağıttan, kırtastan bir parçadır. Bu da bizim sahife dediğimiz, yaprak ve varak adı verilen parçadan ibarettir. Çoğulu “sehaif” ve “suhuf”tur. Bu açıklamadan yola çıkarak, Peygamberlere verilen bu sahifelerden, 10 suhuf Hz. Adem'e (a.s); 50 suhuf Hz. Şit'e (a.s); 30 suhuf Hz. İdris'e (a.s) ve 10 suhuf Hz. İbrahim'e (a.s) verilmiştir.¹ Bu konuda ilk müfessirler ve günümüz müfessirlerin söylediklerinin yanı sıra diğer kaynaklardan da istifade edilmiş ve tezimizde değişik rivayetlere de yer verilmiştir.

Bu bağlamda;

---

¹ Muhammed b.Ömer Zemahşeri, *Keşşaf*, Darul Kütübül Arab, Beyrut, IV,741

Çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

- Giriş bölümde; araştırma konusunun seçilmesi, araştırmanın amacı ve önemi ile araştırmanın yöntemi ve kaynakları açıklanmıştır.

-Birinci bölümde; Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramların Kur'an'ı anlamadaki önemi ve suhufa müteradif kavramlar üzerinde durulmuştur.

-İkinci bölümde ise suhuf verilen peygamberlerin hayatları ve onlara indirilen sahifeler anlatılmıştır.

- Sonuç kısmında da genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmamda bana desteğini ve yardımını esirgemeyen çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Harun ÖĞMÜŞ beyefendiye en içten saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Halide KILIÇ

KONYA, 2016

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Halide KILIÇ		
	Numarası	148106011040		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Harun ÖĞMÜŞ		
Tezin Adı	KUR'AN-I KERİM'DE "SUHUF" ADI VERİLEN VAHİY MECMUALARI			

ÖZET

Tüm İlahi dinlerde ortak olan belli esaslar vardır. Bütün peygamberlerin getirdiği dinler temelde bu esaslar üzerine kuruludur. İlk semavi kitaplar; peygamberlere verilen suhufla başlar. Suhuf, sahifenin çoğuludur. Sahife, yazılı veya yazılacak kağıttan, kırtastan bir parçadır. Bu da bizim sahife dediğimiz, yaprak ve varak adı verilen parçadan ibarettir. Çoğulu "sehaif" ve "suhuftur. Bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'den ve Tefsirlerden yola çıkarak Adem (a.s), Şit (a.s), İdris (a.s) ve İbrahim (a.s)'a gönderilen sahifelerdeki esasları tespit edip açıklamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda Bakara, Tevbe, Mü'minun, Ahzab, Saffat, Necm, A'la Sürelerindeki ayetlerden yola çıkarak, konumuz olan "Kur'an-ı Kerim'de "Suhuf" adı Verilen Vahiy Mecmuaları"nı açıklamak, ayrıca "suhuf" kavramının nasıl doğru anlaşılması gerektiğini tefsirlerden detaylı bir şekilde araştırıp ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Suhuf, Vahiy, Mecmua.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Name Surname	Halide KILIÇ		
	Student Number	148106011040		
	Department	Basic Islamic Science / Interpretation		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Dr. Harun ÖĞMÜŞ		
	Title of the Thesis/Dissertation	Mecmua's Revelation in Coran Named 'suhuf'		

ABSTRACT

There are certain principles that are common to all divine religions. The religions brought by all the prophets are basically based on these principles. The first semavi books; start with suhuf that given to the prophets. Suhuf is the plural form of the leaf. The sheet is a piece of paper, made of paper to be written or written. This is what we call our pages, a piece called leaf sheet and leaf. The plural forms of the leaf are “field” and “suhuf”. In this study, we try to identify and explain the principles in the books that are sent from the Qur'an and Tafsir to Adem (a.s), Shit (a.s), Idris (a.s) and Ibrahim (a.s). In this perspective, it is necessary to explain from the verses of Bakara, Tevbe, Mü'minun, Ahzab, Saffat, Necm, A'la, how to explain the “Mecmua's Revelation in Coran Named “suhuf” and how to be understood the concept of Suhuf in detail To investigate and reveal.

Key Words: Tafsir, Suhuf, Revelation, Mecmua.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMA KONUSUNUN SEÇİLMESİ.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN KAVRAMLARIN KUR'AN'I ANLAMADAKİ ÖNEMİ VE SUHUFLA MÜTERADİF KAVRAMLAR

1.1. KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN KAVRAMLARIN KUR'AN'I ANLAMADAKİ ÖNEMİ	8
1.2. SUHUFLA MÜTERADİF KAVRAMLAR	12
1.2.1. Üzerine Yazı Yazılan Malzemelerle İlgili Kavramlar	12
1.2.1.1. Kırtas –Karatis (قرطاس).....	12
1.2.1.2. Siccil (السجّيل).....	13
1.2.1.3. Rakk (الرق).....	15
1.2.1.4. Levh- Elvah (الواح-لوح).....	16

1.2.2. Yazı Tekniği İle İlgili Kavramlar	18
1.2.2.1. Hatt (خط).....	18
1.2.2.2. Ketb (کتب).....	19
1.2.2.3. Rakm (رقم).....	19
1.2.2.4. Nesh-Nüsha (نسخ نسخا).....	20
1.2.2.5. Satr (سطر).....	21
1.2.3. Yazılan Malzemeleri İfade Eden Kavramlar	22
1.2.3.1. Sahife, Suhuf (صحيفة , صحف).....	22
1.2.3.2. Zebur- Zübür (زبور زبور).....	28
1.2.3.3. Kitab (کتاب).....	30
1.2.3.4. Sifr (اسفار سفر).....	33

İKİNCİ BÖLÜM

SUHUF VERİLDİĞİ RİVAYET EDİLEN PEYGAMBERLER

2.1. HZ. ADEM (A.S) VE SUHUFU	34
2.1.1. Hz. Adem.....	34
2.1.2. Hz. Adem'in (a.s) Suhufu.....	36
2.1.3. Nag Hammadi Literatüründe Adem'in Vahyi.....	43
2.2. HZ. ŞİT (A.S) VE SUHUFU.....	46
2.2.1. Hz. Şit.....	46
2.2.2. Hz. Şit'in (a.s) Suhufu.....	48
2.3. HZ. İDRİS (A.S) VE SUHUFU	52
2.3.1. Hz. İdris.....	52
2.3.2. İdris'in (a.s) Suhufu	55
2.4. HZ. İBRAHİM (A.S) VE SUHUFU.....	56

2.4.1. Hz. İbrahim.....	56
2.4.2. Hz. İbrahim'in (a.s) Suhufu.....	60
2.4.2.1. Hz. İbrahim'in (a.s) suhufu ile ilgili görüşler	62
2.4.2.2. Hz. İbrahim'e (a.s) suhufun verilışı.....	68
2.4.2.3. Hz. İbrahim'in (a.s) Suhufunun İçeriği.....	72
2.4.2.4. Hz. İbrahim (a.s) Hakkındaki iddialar	74
2.5. HZ MUSA (A.S) VE SUHUFU	92
2.5.1. Hz. Musa	92
2.5.2. Hz. Musa'nın (a.s) Suhufu	96
2.5.2.1. Hz. Musa'nın (a.s) suhufu ile ilgili görüşler	97
2.5.2.2. Elvah.....	110
2.5.2.3. Kitab	114
SONUÇ	119
KAYNAKLAR.....	122
ÖZGEÇMİŞ	131

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
(a.s.)	: Aleyhi's-Selam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn (Oğlu)
Bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
Cz.	: Cüz
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	: Hazreti
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Nşr.	: Neşreden
OMÜİFD	: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ra.	: Radıyallahu' Anh
s.	: Sayfa
SDÜİFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	: Sayı
(s.a.v)	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
İA	: İslam Ansiklopedisi
İSAM	: İslam Araştırmalar Merkezi
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
thz.	: Tarihsiz
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMA KONUSUNUN SEÇİLMESİ

Tez için konu araştırmasına başladığımız zaman tefsir bilim dalında yazacağımız yüksek lisans tezinin özgün bir çalışma olmasını arzu etmiştik. Bunun için öncelikle alanında uzman hocalarımızla fikir alışverişinde bulunduk. Sonrasında ise tefsir alanında yazılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerini taradık. İstişarelerimiz ve araştırmalarımız sonucunda Prof. Dr. Orhan ÇEKER Hocamız “Suhuf” konusunun Türkiye’de yeterli araştırılmadığını söyledi. Bu konuyu değerli danışmanımız Doç. Dr. Harun ÖĞMÜŞ Beyefendi ile paylaştık. O da tezimizin adının “Kur’an-ı Kerim’de “Suhuf” adı Verilen Vahiy Mecmuaları” olmasının uygun olacağını söyledi. Biz de bu konu ile ilgili ayetleri belirleyerek çalışmamıza başladık.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İnsanlık tarihinin her döneminde insanlara ilahi buyruklar vasıtasıyla her iki dünya yaşamındaki şeref ve üstünlüğünün korunması için gerekli olan mesajlar sunulmuştur. Bu süreç içerisinde peygamberler aracılığıyla gönderilen bu ilahi mesajların oluşturmuş olduğu suhuf ve kutsal kitaplar, insanlığa her zaman birer rehber olmuşlardır. Ancak bu ilahi rehberler zincirinin birkaç halkası dışında bütün halkaları dağılarak bir kısmı tarih sahnesinden ve insanlığın hafızasından silinerek yok olmuşlar, bir kısmı ise hala çözülemeyen önemli şifre ve hikmetlerle doludur. Bunlar çözüldükçe dinin önemi daha da iyi anlaşılacaktır. Tüm bunlar göz önüne alındığında bu alanda çalışma yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Suhuf ile ilgili literatürde fazla çalışma bulunmaması yapılan bu çalışmanın önem ve gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu çalışma sayesinde bugüne kadar gizemini koruyan, hakkında fazla bilgi bulunmayan “Suhuf” üzerindeki perde az da olsa aralanmaya çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmanın sonraki yapılacak olan çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır.

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Araştırmamızın birinci bölümüne öncelikle Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramların Kur'an'ı anlamadaki önemi ortaya konularak, "suhuf" ile ona müteradif kelimeler, klasik Arapça kaynaklarından başta İbn Manzûr'un *Lisânü'l-Arab*'i, el-Cevherî'nin *es-Sihâh*'i, er-Râgıb İsfehânî'nin *Müfredât*'i, ez-Zebîdî'nin *Tâcü'l-Arûs*'u ve Firuzabadi'nin *Kamsu'l Muhit*'i, *DİA* ve *İA* olmak üzere önemli sayılan lügat kitaplarından yararlanmaya çalışılmıştır.

Konu ile ilgili ayetler tek tek ele alınmaya çalışılmış ve ayetlerle ilgili yorumlarda şu tefsirlere müracaat edilmiştir:

Mukatil Bin Süleyman, *Tefsiri Mukatil bin Süleyman*; Taberi, *Camiu'l-Beyan*; Zemahşeri, *el-Keşşaf*; Razi, *Tefsir-i Kebir*; Kurtubi, *el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an*; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*; Beğavi, *Mealimu't-Tenzil*; Maverdi, *En-Nuketü ve'l-Uyun*; Sabuni, *Safvetü'l-Tefasir*. Çağdaş tefsirlerden: Elmalılı'nın, *Hak Dini Kur'an Dili'nden*; M. Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*; Celal Yıldırım'ın *İlmin Işığında Asrın Kur'an tefsiri*; Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*; Mevdudi'nin, *Tefhimu'l Kur'an'ı* gibi tefsirlerden istifade edilmiş; ihtiyaç duyulan yerlerde diğer bazı tefsirlere de bakılmıştır.

Konu Buhari'nin *Sahihu'l Buhari*; Müslim'in *Sahihu'l Müslim*; Ahmed bin Hanbel'in *Müsnedi*; İbn Hibban'ın *Sahihi İbn Hibban*; Zeylai'nin *Tahricu'l Ehadis el Vakia fi Tefsiru'l Keşşaf* gibi hadis kitaplarından araştırılıp, "Suhuf" ile ilgili hadisler Arapça metinleriyle beraber tezimize eklenmiştir. Ayrıca ayet meallerinde de ağırlıklı olarak *DİB* yayınları kullanılmıştır.

Suhuf ile ilgili Konya Yazma Eserler Kütüphanesinde yapılan araştırmada müellifi bilinmeyen "Suhuf" başlığı altında Türkiye'de birçok el yazmasına ulaşılmıştır. İlkinde, "Suhufu İbrahim" başlığı ile Ka'b bin Ahbara dayalı bir rivayetin aktarımı yapıldığı anlaşılmıştır. Tek yapraklık el yazması aşağıdaki sayfanın müellifi ile ilgili bir bilgiye ulaşılmamıştır. Başında *كلمات في صحف ابراهيم عليه السلام* ibaresi ile başlayan, kenarında, Lokman'ın (a.s) oğluna nasihatini içeren ayetler

yazıldığı ve iç tarafta da Ka'b bin Ahbar'dan gelen ve Hz. İbrahim (a.s)'ın Suhufunda yazılı bulunduğu söylenen aşağıdaki örneğe yer verilmiştir.²

Ayrıca Konya Yazma Eserler Kütüphanesi öncülüğünde değişik illerimizde bulunan (Antalya Tekeli Oğlu, Ayasofya, Bağdatlı Vehbi, Hüsnü Paşa, Süleymaniye ve diğer kütüphaneler) üç el yazmasına ulaşılmıştır. Hz. Musa'nın (a.s) suhufunun

² Risale fi Kelimat Vucude fi Suhufi İbrahim, BYK4671/1b.

içeriği ile ilgili, Burdur Yazma eserler kütüphanesi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, “Bağdatlı Vehbi Koleksiyonunda” ve Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, “Antalya Tekeli Oğlu Koleksiyonunda” yer alan “Suhufu Musa” adlı üç el yazması (aşağıda orijinal hali verilmiştir.) “suhuf” örneğine tezimizde yer verilmiştir. Bunlardan ilki: “Suhufu Musa” adlı shuftur. Bu suhufun istinsah tarihi 1120/1707dir ve 15 yapraktır. Yapılan araştırmada yazarı ve müstensihî hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır.³

³ 15.Hk. 1660, Burdur. “Suhufu Musa” Risaleti Mine’l-Mevze.

İkinci el yazması suhuf örneği ise Süleymaniye Kütüphanesi, Antalya Tekeli Oğlu Koleksiyonunda “Suhufu Musa” adıyla mevcut bulunan, yazarı ve müstensihî hakkında hiçbir bilgi bulunmayan ve başında Şeyh Osman Efendi’nin kaydı ve mührü bulunan örnektir.⁴

Üçüncü örneğimiz ise, yine Süleymaniye kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu 2136/09 yazma eser numaralı, 82-98 yapraklar arsında “Suhufu

⁴ “Suhufu Musa”, 07, Tekeli, 802/1.

Musa"adıyla kayıtlı bulunan ve Muhammed bin el-Hadi'nin 1121/1709 yılında istinsah ettiği, yazarı belli olmayan eserdir.⁵

El yazmalarının tercümesinde bana yardımcı olan Değerli Babam, Emekli Kur'an Kursu Öğretmeni Hafız Yusuf ÖZDEMİR Hocama sonsuz saygı ve teşekkürü bir borç bilirim.

⁵ "Suhufu Musa", Bağdatlı Vehbi, 2136/09.

Daha sonra *İSAM*'da Suhuflarla ilgili kaynak taraması yapılmış “Suhufi İbrahim” adı altında bir kitap ve bir teze ulaşılmıştır.⁶ Bunlardan biri “Suhuf-i İbrahim” adıyla iki ciltlik Farsça el yazmasıdır. Yapılan araştırmada bu kitabın konusunun “Şuara Tezkiresi” olduğu ve Hz. İbrahim (a.s)’ın suhufu ile ilgisi olmadığı anlaşılmıştır.

İkinci Eser ise Falih Şebib el-Acemi(el-Ucmi) Tarafından kaleme alınan “Veda Metinleri Yardımıyla Brahmanizm’in Kökleri Ve Brahmanizm’in Uygulamaları Ve Tarihi Rivayetlerle Kıyaslanması” adlı tezdır. Bu teze göre Hz. İbrahim’in”Brahma”, Suhuflarının da “Veda Sahifeleri” olduğu üzerinde ısrarla durulmuştur. Tez, Arapça kaleme alınmış olup, suhuflarla ilgisi olduğu düşünülen bölümler tercüme edilmiş ve gerekli yorumlar yapılmıştır.

---

⁶ 011905-1, GNL.YZM.FTV, 11768, Suhuf-i İbrahim (y.y):yazma188 vr.;; 21x29 cm. Fotokopi nüshadır.

1. İran edebiyatı_Biyografya 2. Şairler Farsça; 011905-1, GNL.YZM.FTV, 11768Suhuf-i İbrahim. -- [y.y.] : Yazma, [t.y.] 189-382 vr.; 21x29 cm. Fotokopi nüshadır. 1. İran edebiyatı_Biyografya 2. Şairler, Farsça;Falih Şebib el Acemi, “cüzuru İbrahimiyye min hilali nususi'l-fida ve mukarenetiha bi't-tatbikat ve'r-rivayati't-tarihiyye”, ed-Darü'l-Arabiyye li'l-Mevsuat, Beyrut, 2006 /1427.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN KAVRAMLARIN KUR'AN'I ANLAMADAKİ ÖNEMİ VE SUHUFLA MÜTERADİF KAVRAMLAR

1.1. KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN KAVRAMLARIN KUR'AN'I ANLAMADAKİ ÖNEMİ

İnsan sosyal bir varlık olarak yaratılmıştır. Doğduğu andan itibaren çevresindeki varlıklarla iletişime geçer. Bu iletişimin en temel aracı olan ve Kur'an-ı Kerim'de “*Allah Adem'e bütün isimleri öğretti*”⁷ ayetinde belirtildiği gibi ilk insanla hayatımıza giren iletişim, birlikte yaşamın ve hayatı beraber paylaşmanın temel unsurudur. Bu paylaşımın temel unsuru olan dil, bir kelimeler yığını değil, insanların duygu, düşünce ve hayal dünyasını paylaşma aracıdır.⁸

Izutsu (ö.1993) *Kur'an'da Allah ve İnsan* isimli kitabında, iletişim ve dili tarif ederken şöyle bir analizde bulunmuştur: “İletişim olmadan toplumdaki söz edilemez. İnsanların birbirleriyle anlaşmaları ve birbirlerini anlamaları bu sayede gerçekleşir. Bu iletişimin temel unsuru, belki de olmazsa olmazlarından olan dil, insanları hayvanlardan ayıran en önemli özelliklerden birisi olup, bir arada yaşayan insanların, aralarındaki etkileşimleri sonucunda doğan sosyal bir olgudur. Meramını başkalarına anlatmak isteyen toplum üyesi, dile başvurmak zorunda kalır. Bu müşterek işaret sistemine başvurulmadıkça iki kişi arasında anlaşma mümkün değildir. Öyleyse dil, bir topluma ait olan fertlerin, anlama aracı olarak müşterek söz ve işaretlerini kullanmalarından meydana gelen bir sistemdir.”⁹

Dil ile iletişime geçen insanlar birbirlerini anlayabilmek için aynı dil olgusunu oluşturmak zorundadırlar. Semantik alanındaki çalışmalarından tanıdığımız

---

⁷ Bakara 2/31.

⁸ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük, Beyan yay.*, 6. Baskı, İstanbul, 1989, s. 610.

⁹ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (trc: Süleyman Ateş), Ufuklar Neşr., İstanbul, thz, s.6.

Hasan Yılmaz'ın dediği gibi: “Toplum içerisinde toplum açısından dil olgusu ve kurumu yine en başta anılması gereken toplumsal bir kurumdur. Dil olgusu olmadan insanların bir arada yaşayabilmeleri, anlaşabilmeleri, iletişim kurabilmeleri, dolayısıyla bir toplumu oluşturmaları söz konusu olamayacağından dil fenomeni bu açıdan önemlidir; dil bir topluluğu topluma dönüştürür. Bir toplumu, ulus yapan milli bağların ve değerlerin en güçlüsü dildir.”¹⁰ O halde dil, insanlar arasında en önemli iletişim aracı ise insanların, kendi aralarında anlaşabilecekleri bir dili kullanmaları gereklidir. Kendi aralarında anlaşılır bir dil kullanan insanlar, aralarında konuştukları şeyleri de, anlayıp kavramaları da gerekir.

Kavram, bir şey hakkında sahip olunan genel fikir, genel düşünce, zihin veya düşünce tarafından kavranmış konu veya fikirdir.¹¹ Zihin veya düşünce tarafından kavranan konu veya fikirlerin istenen şekilde anlaşılabilmesi gerekir. Bunun için de Ece'nin deyişi ile: “Bir konunun, istenen şekilde gerçekleşebilmesi, kelimelerin zihinde kurduğu dünyanın yani kavramların alıcı için de verici için de aynı; en azından birbirine yakın olmasına bağlıdır. Düşünen, yorumlayan ve sosyal çevresi ile iletişim kurmak isteyen insan için kelimeler birer temsilcidir. Onların temsil ettiği nesne, anlayış, olay, durum hafızalarda kayıtlıdır. İnsan, kavram adı verilen bu kayıtları muhatabına kelimeler aracılığıyla iletir. Muhatap da aynı şekilde kelimenin kendi zihnindeki tasarımları çerçevesinde onu anlamlandırır. Bu iletişim sürecinde kullanılan kelimelerin alıcı ile verici zihnindeki tasarımları farklı olursa iletişim gerçekleşmez.”¹²

Eğer alıcı ve verici arasındaki tasarımlar farklı olursa, toplumda kavram kargaşası meydana gelir. Anlaşılamayan bu kavramlar özellikle dini anlama boyutunda ortaya çıkarsa o zaman Allah'ın (c.c) bize gönderdiği dinde hurafeler, yanlış anlamalar, kutuplaşmalar meydana gelir ki İslam düşüncesi tarihini

---

¹⁰ Hasan Yılmaz, *Semantik Analiz Yönteminin Kur'an'a uygulanması*, Kurav Yay., 1. Bsk, Bursa, 2007, s. 40.

¹¹ Doğan, *a.g.e.*, s. 610.

¹² Asiye Duman, “Kavram ve Kavramsallaştırma Açısından Alevilik ve Bektaşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sy., 60, 2011, s.105.

irdelediğimiz zaman bu gün gelinen noktada Müslümanlar arasındaki bu bölünmüşlük ve kuşaklar arasındaki çatışmaların temelini kavram kargaşalarından meydana geldiğini görürüz.

Yılmaz: “Kutsal metin ve dini nasların anlamlandırılması sürecinde kavramın anlaşılması diğer metinlere göre önemi daha büyüktür. Çünkü ilahi metinlerin gönderildiği ve insanlara vermek istediği mesaj, varlık ve evrene bakışı kavram kalıpları içinde takdim edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, dildeki sonsuz mucize olan ilahi mesaj tüm muhataplarına kavram örgüsü içinde sunulmaktadır. Kavramlar dış dünyaya ait nesnelere zihindeki tasavvurları oldukları için çok çeşitli ve zengin anlam katmanlarına sebep birer mana kozasını çağrıştırmaktadır. Bu sebeple Kur’an’ın kainat tasavvurunu doğru bir biçimde anlayabilmek için, ilgili mana kozaları ve Kur’an-i siyakta kazandıkları anlamlarını sahih olarak bilmek gerekmektedir.”¹³

Demek ki Kur’an-ı Kerim’i anlamak için onda geçen kavramların Kur’an’daki işaret ettiği manayı da iyi bilmek gerekir. Fakat tek başına kelimenin delalet ettiği manayı bilmek onu anlamak için yeterli değildir. Bunun yanı sıra Izutsu’nun, Kur’an-ı Kerim’i daha iyi anlamak için yaptığı şu yorum önemlidir:

“Kur’an’ın sahih biçimde yorumlanması, anahtar kelimeler ve odak kavramlarının işaret ettiği mana içeriklerini yerli yerinde belirlemekle mümkün olacaktır. Zira Kur’an’da kullanılan kelime ve kavram hazinesi, geçtikleri ayetlerde temel sözlük anlamlarından farklı olarak çeşitli yan anlamlara da delalet etmektedir. Bazı kelimeler Kur’an’ın düşünce sistemi içerisinde esas sözlük anlamlarından daha kuvvetli izafi manalar ve yepyeni içerikler kazanmaktadır.”¹⁴

Kavramları sadece Arap dili ve kaidelerine dayanarak anlamlandırmak yerine, ilgili kelimelerin Kur’an bütünlüğü çerçevesinde anlamlandırmak ve Kur’an’ın

---

¹³ Hasan Yılmaz, “Kur’an’ı Anlamada Odak kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”, *AÜİFD*, Erzurum, 2004., sy. 22, s. 232.

¹⁴ Izutsu, *a.g.e.*, s. 7-8.

bütünlüğü çerçevesinde kazandığı anlamı göz önünde bulundurmak tefsir metodolojisi açısından gereklidir.¹⁵

Kur'an-ı Kerim'i anlamada sarf-nahiv kurallarının yanı sıra, kelimenin Kur'an içerisinde taşıdığı mana ve tefsir metodolojisinin de çok önemli olduğuna dikkat çekilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramların, değişik türevlerinin sık sık tekrarlandığı görülür. Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) bu durumu Fatıha suresinin 6. ayetini (1/6) tefsir ederken şöyle açıklamıştır: “Kur'an'ı anlamak isterken kelime ve terkiplerin bütün inceliklerini gözetmek gerekir. İlimde tesadüf yoktur. Hakim-i Mutlak'ın her seçimde tercihe sebep olan bir hikmeti vardır. Bundan dolayı hikmet sahibi olan dilediğini yapan Allah'ın sözünün ve kelimelerin özellikleri hep hikmete dayalı bir seçme eseri olacağından mesela ‘tarik’ (yol) demeyip de ‘sırat’ demesi, ‘müstevi’(düz) demeyip de ‘müstakim demesi, doğrudan doğruya düşünülecek ve manaları ona göre anlaşılacak birer hikmeti de ihtiva ederler. Kur'an ise bir hakim (hikmet dolu) kitaptır. *“Bu kitabın indirilmesi her şeye galip hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından dır.”*¹⁶ Bunun için önce, kelimelerin manalarını iyice tespit etmek, ikinci olarak yerlerinde lafız veya mana yönünün ilgili olabileceği kelime ve manaları ile karşılaştırma yapmak, üçüncü olarak terkip şekillerini, siyak ve sibak üzerinde düşünmek, dördüncüsü bunlardan asıl kastedilen mana ile süsleyici unsurları birbirinden ayırmak gerekir.”¹⁷

Izutsu ise: “Kur'an'da kelimeler arası ilişki de son derece ilgi çekicidir. Mesela Allah, Selam, Nebi, İman gibi çok önemli Kur'an sözlerini toplayıp, Kur'an'da ne anlam verdiklerine bakmakla mananın kavranabileceği zannedilir. Fakat hakikatte mesele, öyle sanıldığı kadar basit değildir. Çünkü bu kelimeler, Kur'an'da birbirinden ayrı yalın halde bulunmazlar. Her birinin ötekiyle yakın ilişkisi vardır. Bu

---

¹⁵ Yılmaz, *a.g.e*, s.232.

¹⁶ Zümer 39/ 1.

¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili, (Sadeleştirilenler: Komisyon) Zehraveyn Yay.*, İstanbul, 2015, I, 157-158.

kelimeler müşahhas anlamlarını, birbirleri ile olan bu ilişki sisteminden alırlar. Diğer bir ifade ile bunlar, kendi aralarında büyük- küçük çeşitli guruplar teşkil ederler ve birbirlerine muhtelif yollarla bağlanırlar. Bu suretle sonunda gayet düzenli bir bütün, son derece karışık kavramsal bir münasebet ağı kurarlar. İşte en önemli husus, bu anlam sistemini yakalamaktır.” der.¹⁸

Bu açıklayıcı bilgilerin sonunda diyebiliriz ki, Kur'an-ı Kerim'deki kavramlar diğer kavramlarla aralarındaki yakınlıklar, iyice araştırılıp ortaya konulduktan sonra tefsir edilirse en doğru yorum ve en iyi anlaşılma sağlanabilir. Kur'an-ı Kerim'i doğru anlayabilmek için öncelikle onda geçen kavramları doğru şekilde anlamak ve anlam bütünlüğünü bozmadan yorumlamak gerekmektedir. Bu önemli bilgilerden yola çıkarak, araştırma konumuz “suhuf”u incelerken onunla aynı veya yakın manaya gelen kavramların anlaşılmasının çok önemli olduğunu fark ettik ve tezimize bu kavramları tek tek araştırarak konumuzun daha iyi anlaşılmasını hedefledik.

1.2. SUHUFLA MÜTERADİF KAVRAMLAR

1.2.1. Üzerine Yazı Yazılan Malzemelerle İlgili Kavramlar

1.2.1.1. Kırtas –Karatis (قرطاس)

قرطاس “Kırtas”, nişan olarak dikilen deri; hedef demektir. Atıcı bu deriye isabet kaydettirdiğinde, “kartese” fiili kullanılır. “Kartas”, “kırtas” ve “kurtas” kelimelerinin tamamı, üzerine yazı yazılan sabit sahife anlamındadır. Beyaz tenli, servi boylu genç kızlara kırtas; başka bir renk karışmamış beyaz hayvana “dabbe kırtasiye” denir.¹⁹ قرطاس Kırtas, Kaf’in dammesi veya kesrasıyla; yazı yazılan nesne, kağıt gibi şeylere denir. Cemisi قرطيس karatistir.²⁰

¹⁸ Izutsu, *a.g.e*, s.15-16.

¹⁹ İsmail b. Hammad el-Cevheri,(ö.393/963), *es-Sıhah,Tacü'l-lüğa ve sıhahü'l- Arabiyye*, Kahire, 1987, I, 67.

²⁰ Mustafa bin Şemsüddin-il Karahisari, *Ahter-i Kebir*, Matba-i Amile, Kütahya, 1302. S. 801.

“Kırtas” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de En’am Suresinde iki ayette geçmektedir. *Eğer sana kağıtta yazılı bir kitap indirmiş olsak da onu elleriyle tutsalardı, yine de o kafirler: ‘Muhakkak ki bu apaçık bir sihirdir’ derlerdi.*²¹ Bu ayette geçen *كتابا في قطاس* ifadesi ‘deri üzerindeki yazılı metin anlamındadır.’ Diğer ayette ise kelimenin çoğulu olan *قراطيس* kelimesi kullanılarak; *Onlar: Allah insanlara hiçbir şey göndermemiştir’ demekle, Allah’ı gereği gibi tanıyamadılar. De ki Musa’nın insanlara aydınlık ve hidayet olmak üzere getirdiği, sizin parça parça kağıtlara çevirdiğiniz, bir kısmını belli ettiğiniz, bir çoğunu gizlediğiniz, sizinle babalarınızın sayesinde bir çok şeyleri öğrendiğiniz Kitab’ı kim gönderdi? (Onlara karşı sen) Allah de. Sonra onları bırak, boş laflara dalarak oyalansınlar.*²² Bu ayetteki ifadeden o gün Yahudilerin elinde bulunan Tevrat’ın, tek cilt olmadığı ve birkaç ciltten oluştuğu sonucu çıkarılabilir.

1.2.1.2. Siccil (السَّجِيل)

Arapça asıllı olduğunu düşünen dilcilere göre kelimenin aslı *سجل* “Secl” kökünden türemiş olup “kocaman, katı ve sert” manasına gelen “seçil”dir, daha sonra mübalağa ifade eden “siccil” şekline dönüşmüştür. Buna göre “siccil”: ‘taş ve çamurun ileri derecede sertleşmiş karışımı veya ateşte pişirilip taşlaşmış çamur’ anlamında kullanılır. Dilciler arasında tercih edilen anlayışa göre ise siccil, Farsça’da “taş” anlamına gelen “seng” ile “çamur” manasındaki “gil” kelimesinden meydana gelmiştir. Buna göre “senggil” olması gerekirken Farsçadan Arapçaya geçişte “siccil”e dönüşmüştür.²³ Ayrıca ona, azap edilenlerin isimlerinin yazılmış taş olduğu da söylenmiştir.²⁴

²¹ En’am 6/ 7.

²² En’am 6/91.

²³ İbn Manzur, *Lisan’ul-Arab*, Beyrut, I, 320; Cevheri, *es-Sıhah*, V, 1725.

²⁴ Ebu Tahir Muhammed bin Yakubu’l Firuzabadi, (ö. 816/1414), *Kamsu’l -Muhit*, Mussesetü’r-Risale, 8. Baskı, Beyrut, 1426/ 2005, I, 1013; Muhammed Ali Sabuni, *Safvetü’ t-Tefasir*, Şirkettü Ebnau Şerif el- Ensari, Beyrut, 1431/ 2010, II, 531.

Bazı şarkiyatçılar, “siccilin” Akkadlar’da “yumuşak taş” manasında kullanılan Sümerce asıllı “*sikillu*” veya “*shigillu*”dan geldiğini ileri sürmüştür. Yine Aramice’de “mimber taşı” anlamındaki “*sgyl*” veya “*sgl*” kelimeleriyle de benzerlik taşı Mezopotamya’dan Suriye yakınlarındaki Arap lehçelerine geçtiği ve Hz. Peygamber zamanında Arabistan’ın orta kısımlarında çakmaktaşı benzeri bir taş için kullanılmaya başlandığı ileri sürülmüştür.”²⁵

“*Siccil*” kelimesi Kuran’da iki yerde Lut kavminin uğradığı azap olarak geçer. “*Ne zaman ki emrimiz geldi, o ülkenin altını üstüne getirdik ve üzerlerine istif edilmiş pişirilmiş çamurdan taşlar yağdırdık. Bu taşlar Rabbinin katında damgalanmışlardı. Bunlar zalimlerden uzak şeyler değildir*”.²⁶ “*Biz onların şehirlerinin üstünü altına geçirdik ve üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık*”.²⁷ Bir yerde de fil olayı anlatılırken bahsedilir. “*Onların üzerine çamurdan sertleşmiş taşlar atıyorlardı*”.²⁸

Elmalı tefsirinde, “siccil” kelimesi ile ilgili Zemahşeri’den alıntı yaparak şöyle der: “Zemahşeri der ki: “siccin”, kafirlerin amel defteri olduğu gibi “siccil” de azaplarının yazıldığı divan alemi gibidir. Sanki yazılmış, tedvin edilmiş azap cümlesinden taşlarla demek gibidir. Türevi de göndermek manasına olan “iscal”den dir. Çünkü azap *فارسلنا عليهم الطوفان* “*Biz onların üzerine tufanı gönderdik*”.²⁹ ayetinde belirtildiği gibi azap anlamındadır. *وارسل عليهم طيرا* “*Onların üzerine kuşları gönderdi*”³⁰ gibi irsal (gönderme) ile vasfedilir. Buna göre siccil, gönderilmiş, mürsel manasına olarak azap defterine isim olmuş demek olur. Fakat bu şekilde diğer bazılarının dediği gibi defter manasına olan “siccil” lafzından türemiş olması daha

²⁵ Mehmet Yalar, “Siccil”, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII. 134.

²⁶ Hud, 11/ 82-83.

²⁷ Hicr, 15/ 74.

²⁸ Fil 105/ 4.

²⁹ A’raf 7/133.

³⁰ Fil 105/3.

çok yakıştır. Bu mananın bir şer’i manada olması lazım gelir. Bu iki manaca “siccil” o taşların geldiği yeri göstermiş olur.”³¹

Kurtubi (ö. 671/1273) ise “siccil” ile ilgili tefsirinde değişik görüşlere yer vermiştir. Ona göre “El- Hasen der ki: Taşlar asil itibariyle çamur idi, sonradan katılaşıp sertleştirildi”. Araplara göre siccil sert ve katı olan her şeye denilir. Ed-Dahhak der ki: “Bununla kireç kast etmektedir”. İbn Zeyd ise: “Bu kireç gibi hal alıncaya kadar pişen çamurdur” der. Yine denildiğine göre bu onlara isabet etmesi haklarında yazılıp takdir edilmiş (tescil edilmiş) şeylerdendir. Bu anlamıyla o “siccil” ile aynı manaya gelir. Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: “*Siccin’in ne olduğunu sana ne bildirdi? O yazılmış bir kitaptır.*”³² Bu açıklamayı da ez Zeccac yapmış ve bu görüşü tercih etmiştir.”³³

1.2.1.3. Rakk (الرق)

الرق “Rakk” cemi “rukuk”, yazı yazılan yufka deri manasına,³⁴ Kağıt gibi inceltilmiş, üzerine yazı yazılan deri demektir. Bu sebeple üzerine yazı yazılan her şeye “rakk” ismi verilebilir.³⁵ Kağıdın icadına kadar deri, çok uzun bir süre yazı malzemesi olarak da kullanılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de “rakk” (ince deriden yapılmış parşömen) üzerine yazılı kitaba yemin edilir.³⁶ Ayet ve hadislerin ilk kaydedilişlerinde hepimizin bildiği gibi genelde deri kullanılmıştır. O zamandan günümüze ulaşan en eski Mushaflarla halen Topkapı Sarayı Emanat-ı Mukaddese Dairesi’nde muhafaza edilen Hz. Peygamber’in Mukavkıs’a gönderdiği mektup bunun açık bir delilidir. Sasaniler’de vergi memurları kayıtlarını beyaz deriler üzerine tutarlar ve kisraya arz ederlerdi.”³⁷ İbn-i Manzur Ferra’dan nakille: “Rakk”

³¹ Elmalılı, *a.g.e*, IX, 492-493.

³² Mutaffifin 83/8-9.

³³ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed Kurtubi, (ö. 671/1273), *el Camiu li Ahkami’l- Kur’an* (thk. Ahmet el-Burduni ve İbrahim Etfiş), Daru’l Kütübü’l Mısri, Kahire, 2.Baskı, 1384/ 1964, IX, 82.

³⁴ el- Karahisari, *Ahter-i Kebir*, s.477.

³⁵ Elmalılı, *a.g.e*, VII, 269.

³⁶ Tur 52/ 3.

³⁷ Mustafa Bakır, “Deri”, *DİA*, TDV, İstanbul, 1994, IX, 175.

“sahifeler manasında, kıyamet gününde beni ademe sunulan sahifeleri, kimi sağdan; kimi de soldan alır ve yazılan sahifelere de “rakk” der.³⁸

Kur’an’ın inmesiyle başlayan en önemli iş, Allah’tan bu kelamın noksansız kayda geçirilmesiydi. Hz. Muhammed (s.a.s)’in kontrolünde yürütülen bu iş vahiy katipleri tarafından yazılıyordu. Onun vefatından sonra Hz. Ebu Bekir’in hilafetinde ayetlerin yazılı olduğu farklı malzemeler iki kapak arasına alınıp birleştirilmiş, Hz. Osman’ın halifeliği zamanında bütün Kur’an parşömen (rakk) üzerine yazılarak “Mushaf” haline getirilmiştir.³⁹ Kur’an-ı Kerim’de rakk kelimesi bir yerde geçer. “*Yayılmış ince deri üzerine, satır satır yazılmış kitaba (andolsun)*”⁴⁰ ayetinden anlıyoruz ki Kur’an-ı Kerim’de rakk ince deri üzerine yazılmış kitaba denir.

1.2.1.4. Levh- Elvah (الواح- لوح)

Sözlükte, tahta, kürek kemiği anlamına gelen لوح “levh” Kelimesi,⁴¹ Elmalılı’ya göre: “şeriat lisanındaki meşhur olan manası ise levh-i mahfuz dur.”⁴² “yazı yazmaya uygun yassı ve düzgün yüzey” anlamındaki levh ile “korunmuş” manasındaki mahfuz kelimelerinden oluşan “levh-i mahfuz” “üzerine yazı yazılan, silinmekten ve değişikliğe uğramaktan korunmuş düzgün satıh ve bütün nesne ve olaylara ilişkin ilahi ilim ve takdirin kayıtlı bulunduğu kitap demektir.”⁴³

Ayetlerde ise bazı terkiplerle birlikte kullanımı vardır. Şöyle ki: “*Ancak bunlar hepsi apaçık bir kitaptadır.*⁴⁴ *Onun ilminden göklerde ve yerde zerre kadar bir şey kaçmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa, hepsi muhakkak açık bir kitaptadır.*⁴⁵ “kitabın meknun” *Korunmuş bir kitaptadır.*⁴⁶ “kitab mestur” *Hiçbir*

³⁸ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, X, 123.

³⁹ Orhan Bilgin, “Yazma” *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2013. XLIII, 369.

⁴⁰ Tur 52/2-3.

⁴¹ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, II, 584; *el-Karahisari, Ahter-i Kebir*, s.911.

⁴² Elmalılı, *a.g.e.*, IX, 108.

⁴³ Yusuf Şevki Yavuz, “Levh-i Mahfuz”, *DİA*, İstanbul, 2003, XXVII, 151.

⁴⁴ Yunus, 10/61.

⁴⁵ Sebe’, 34/3.

⁴⁶ Vakıa, 56/78.

*şehir (halkı yoktur ki, kıyamet gününden önce biz onu helak etmeyelim yahut şiddetli bir azap ile azaplandırmayalım. Bu Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) Yazılıdır.*⁴⁷ *Bu kitapta yazılıdır.*⁴⁸ *“ümmü'l-kitab” “Allah dilediğini imha eder, dilediğini de yerinde bırakır. Ana kitap O'nun katındadır.”*⁴⁹ *“Gerçekten o bizim nezdinizde bulunan ana kitapta mevcut ve hikmet dolu bir kitaptır.”*⁵⁰ Yavuz, tüm bu ayetler bağlamında şöyle bir açıklamada bulunmuştur: *“Bu tür ayetlerin genel muhtevsından anlaşıldığı üzere kainatta meydana gelecek bütün varlık ve olaylar bu kitapta yazılmıştır. Gökte ve yerde küçük büyük ne varsa, insanların ecelleri, fertlerin ve milletlerin başına gelecek musibetlerin tamamı Allah'ın ilminde yer almış ve “levh-i mahfuz” denilen bir kütüğe kaydedilmiştir.*⁵¹

“Levh” kelimesinin çoğulu ise “elvah”tır. Kur'an-ı Kerim'de bu kelimeye, Nuh (a.s)'un gemisi tahtalardan oluşturulmuş anlamında “ zat-ı elvah” denilmektedir ve ayette *“Nuh'u da tahtalardan yapılmış, (çivilerle çakılmış gemi) üzerinde taşıdık.”*⁵² buyrulmaktadır. Hz. Musa (a.s)'nın levhaları için ise, 3 ayette de “elvah” kelimesi kullanılmıştır. Bu ayetler de: *“Ve onun için o levhalarda her şeyi yazdık, nasihat ve hükümlerin ayrıntılarına ait her şeyi belirttik”*⁵³ *“Musa öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndüğünde şöyle dedi: “Bana arkamdan ne kötü bir halef oldunuz! Rabbinizin emriyle dönüşümü beklemeden acele mi ettiniz?” Elindeki levhaları bıraktı ve kardeşi Harun'u başından tutarak kendisine doğru çekmeye başladı”*⁵⁴ *Musa'nın öfkesi geçince levhaları aldı. Onlardaki yazıda ancak Rablerinden korkanlar için bir hidayet ve rahmet vardı”*⁵⁵ denilmektedir.

---

⁴⁷ İsra, 17/58.

⁴⁸ Ahzab, 33/6.

⁴⁹ Ra'd, 13/39.

⁵⁰ Zuhruf, 43/4.

⁵¹ Yusuf Şevki Yavuz, a.g.e, s. 152.

⁵² Kamer 54/13.

⁵³ A'raf 7/145.

⁵⁴ A'raf 7/150.

⁵⁵ A'raf 7/154.

Ayrıca, Cevheri, (ö.467/1074), Zemaşeri (ö.538/1143), Kurtubi (ö.671/1273), Ebu Hayyan (ö.745/1344) gibi müfessirler, “elvah” kelimesi, “Luh” diye okununca, yer gök arasındaki hava (atmosfer) anlamına geleceğini söylemişlerdir.⁵⁶ “Mahfuz” ise, korunmuş, muhafaza edilmiş, her türlü dış etkene karşı korunma altına alınmış levha demektir. Bu manada ele alınırsa Kur’an-ı Kerim’de bir kayıt aracı olarak zikredilmiştir. “*Nasihât ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık*”⁵⁷ ayetinde olduğu gibi.

1.2.2.Yazı Tekniği İle İlgili Kavramlar

1.2.2.1. Hatt (خط)

خط “Hatt” kelimesi, yerden bir çizgi,⁵⁸ Kalemle yazmak⁵⁹ veya yazıda cezmlerini düzeltmek demektir.⁶⁰ Ayrıca “yazmak, çizmek; kazmak; alamet koymak anlamlarındaki Arapça “patt” masterından türeyen ve “yazı, çizgi, çığır, yol” gibi manalara gelen hat kelimesi (çoğulu putut ve aptat), terim olarak Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı” (hüsnu’l-hat, hüsn-i hat) anlamında kullanılmıştır.”⁶¹ Kur’an-ı Kerimde yazma fiili de hat kelimesi ile ifade edilir ve kitap kelimesi ile birlikte kullanılır. *Sen bundan önce, ne bir yazı okur, ne de onu elinle yazdın. Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşku duyardı.*⁶² Bu ayette, çizmek manasına gelen “tehuttu” fiili kullanılmıştır. Bu ayette Hz. Peygamber (s.a.s)’in değil okumayı, o güne kadar çizgi bile çizmeyi bilmediğini bize açıkça ifade etmektedir.

⁵⁶ el-Cevheri, *es-Sıhah*, I, 402; Muhammed b. Ömer Zemaşeri,(ö.538/1143) *Keşşaf*, Daru’l- Kütübi’l Arabiyye, Beyrut, IV, 709; Kurtubi,*a.g.e.*, XIX, 299; Ebu Hayyan Muhammed b.Yusuf b. Hayyan Essirud’din el- Endülüsî, (ö.745/ 1273), *Bahru’l Muhit*, Beyrut, 1402, IV, 745.

⁵⁷ A’raf 7/145.

⁵⁸ el- Firuzabadi, *Kamusu’l -Muhit*, I, 1057.

⁵⁹ el-Karhisari, *Ahter-i Kebir*, s.345.

⁶⁰ el-Firuzabadi, *Kamusu’l- Muhit*, I, 1088.

⁶¹ M.Uğur Derman, “Hatt”,*DİA*, TDV Yay, İstanbul, 1997, XVI, 427.

⁶² Ankebut, 29/48.

1.2.2.2. Ketb (کتب)

کتب “Ketb” kelimesi sözlükte, bir deri parçasını bir başka deri parçasına dikerek rabtlemek manasındadır. Mesela “ketebtü’l-bağlete” demek, “katırını gemledim; dudaklarını bir halka ile birbirine bağladım,” demektir.⁶³ Arapça’ da kitap kelimesinin “ketb” (yazmak) fiilinden türemesi ve Allah’ın indirdiği ilk surede kendini “*kalemle öğreten*”⁶⁴ diye tanıtmaması ve yine “*kalem ve yazdıkları*” üzerine yemin etmesi⁶⁵ çok anlamlıdır.

“Ketb” kelimesi, Kur’an-ı Kerimde bir yerde geçer. “*Kur’an öncekilerin masallarıdır. Başkalarına yazılmış da sabah akşam kendisine okunmaktadır.*”⁶⁶ Murat Sülün bu ayetle ilgili şöyle bir aktarımda bulunur: “Bu ayette geçen ‘iktetebeha’nın mastarı olan ‘iktetab’ lafzının, ‘kaydetmek, kopyalamak, yazdırmak, okunmasını istemek’ manalarında olduğu söylenir. Sülasi yazma fiili olan ketb’den farklı olarak iftial kalıbındaki iktetab’da, birisine yazdırmak; birisinden bir şeyi istemek anlamı vardır. Burada yazması emredilen kişi, emredilen şeyleri mevcut şeyden kopyalamak sureti ile yazmaktadır. Zemahşeri, ‘İktetebeha’nın ‘Üktütibeha’ şeklinde meçhul de okunduğunu nakleder ki; o zaman ifade, yine bir katip tarafından kendisi için yazılmış anlamına gelir.”⁶⁷ yorumunu yapmıştır.

1.2.2.3. Rakm (رقم)

رقم “Rakm” İri çizgi anlamındaki kelimenin harfleri, nokta vs. alametleri ile birlikte yazmak anlamında olduğu da söylenir.⁶⁸ Ayrıca, “rakm” kelimesi kitabı yazdı, başka dile çevirdi ve açıkladı, elbiseyi dikti anlamındadır. “Mirkab” ise kalem

⁶³ el-Cevheri, *es-Sıhah*, I, 208-209.

⁶⁴ Alak 96/4.

⁶⁵ Kalem 68/1.

⁶⁶ Furkan 25/5.

⁶⁷ Murat Sülün, “Kur’an’da Kitap Kavramı ve Kur’an Vahyelerinin Kitaplaşması,” *MÜİFD*, Sayı 13-14-15, İstanbul 1997, s.59.

⁶⁸ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, XII, 248.

anlamında kullanılmıştır.⁶⁹ Elmalılı'ya göre "rakım": "bizim kitabe dediğimiz yazılı taş veya maden veya diğer şeylerden levha demektir."⁷⁰ Mutaffifin Suresinde geçen, "كتاب مرقوم" "yazılmış bir kitaptır o"⁷¹ ayetinde geçen "rakım" kelimesine Elmalılı tefsirinde: "rakamlı ve mühürlü bir kitap" manası vermiştir. Ona göre "merkur" yazılmış ve rakamlanmış demektir. Yazı yazmak, yazıya nokta ve hareke koymak açıklık getirmek ve işaret koyma manalarına gelir. Üçüncü mana hepsine esas gibidir. Matematik işareti olan rakam da bundan alınmıştır.⁷²

İbn Manzur, Zeccaci, İbni Berri'den naklen rakım lafzı hakkında beş görüş olduğunu söylemiştir: "İbni Abbas'a göre rakım Ashabı Kehf'in yazılı olduğu kitabe; Mücahit'e göre Rumca mürekkep; Kab'a göre Ashabı Kehf'in buldukları köy veya buldukları vadi; Dahhak ve Katade'ye göre yazı demektir. İbni Manzur'a göre lügatçiler de bu görüştedir."⁷³

"Rakım" kelimesinin etimolojisinin de gösterdiği üzere, çoğunlukla bu kelime "yazılı belgeler" anlamına geldiğine göre Kur'an'daki "Ashabü'l-Kehf ve'r-rakım"(mağara ve kitabedekiler)i, yazdıklarını mağaralarda muhafaza eden Esseniler veya onların ilkleri olarak anlamak da mümkündür.⁷⁴ Ayrıca, mağaranın bulunduğu Ephesos ve Amman civarındaki dağ veya vadi olduğu rivayetleri de vardır.⁷⁵

1.2.2.4. Nesh-Nüsha (نسخ نسخا)

"Nesh" sözlükte, izale etmek, silmek manasında olup, yazı kavramı ile birlikte zikredildiği zaman istinsah ile aynı anlama gelir. Ancak kitabın nesh edilmesi

⁶⁹ el-Firuzabadi, *Kamusu'l-Muhit*, I, 1114

⁷⁰ Elmalılı, *a.g.e.*, V,382.

⁷¹ Mutaffifin, 83/9, 20

⁷² Elmalılı, *a.g.e.*, IX, 71.

⁷³ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, XII, 250.

⁷⁴ İsmet Ersöz, "Ashab-ı Kehf", *DİA*, TDV yay., İstanbul, 1991, III, 466.

⁷⁵ A.j. Wensinck, "Eshabu'l Kehf", *İA*, M.E.B. İstanbul, 1987, IV, 371.

demek –suretini silmeksizin- sadece bir başka yere aktarılması demektir.⁷⁶ Bu da günümüzde bir kitabı fotokopi ile başka bir kağıda aktarımı gibidir.

Ruhların bir bedenden diğerine intikaline inananların kullandığı “tenasüh” kelimesi de intikal manasını ifade etmektedir. Bir kitabı istinsah etmek de o kitabı nakilden başka bir şey değildir. İşte “nesh” kelimesi bu verilen manalardan her birinin yerine kullanılabilir. Bazıları, onun bu çeşitli manalarda kullanılmasının mecazi olduğunu söylemişlerdir.”⁷⁷

Kur’an-ı Kerim’de nüshadan bahseden bir ayet bulunmaktadır. “*Musa’nın öfkesi geçince, levhaları aldı. Onların nüshalarında sırf Rabbinden korkanlar için bir hidayet ve rahmet vardı.*⁷⁸ ayeti ile Kitab-ı Mukaddes’te geçen: *Ve Rab Musa’ya söyledi: Kendin için evvelkiler gibi iki taş levha yon; ve kırdığın evvelki levhaların üzerinde olan sözleri bu levhalar üzerine yazacağım.*⁷⁹ Kitab-ı Mukaddes’te bahsedilen bu nüshalar, A’raf suresi, 7/154’teki ayetteki nüshalarla benzeşmektedir.

1.2.2.5. Satr (سطر)

سطر “Satr” sözlükte, sıra, yazı sırası, dikili ağaç sırası, bekleyenler sırası demektir.⁸⁰ “Setera” ise, “ketebe” manasına, yazmak anlamına gelir.⁸¹ “Esatir” ise, ibn Manzur’a göre: “Yalan dolan olarak yazılmış; gelişi güzel söylenmiş sözler olup müfredi, istar-istare, ustir-ustire, ustur-usture’dır. Bazı dilciler esatir insatar’ın cem’i olan estar’ın cem’i olduğu görüşünde ise de Ebu Ubeyde, “satr’ın “estur”; “estur’un da “esatir” olarak çoğul yapıldığını söyler. “Müseytir” ise: biri ile ilgilenip onun işlerini yazmakla görevli kişi. Müseytir satr kökünden gelir, çünkü yazı satırlardan oluşur. Bu satırları yazan da müseytir olmuştur.⁸²

⁷⁶ el-Cevheri, *es-Sıhah*, III,61.

⁷⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, TDV yay., 19.Baskı, Ankara, 2010, s.122.

⁷⁸ A’raf 7/154.

⁷⁹ Kitabı Mukaddes, *Eski Ahit*, çıkış 34/1, ohan matbaacılık, İstanbul 1997, s.91.

⁸⁰ İbn Manzur, *Lisanu’l -Arab*, IV, 363.

⁸¹ el- karahisari, *Ahter-i Kebir*, s.494.

⁸² İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, IV, 363.

Sülün'e göre: "Kur'an- Kerimde "satr" kelimesi, Kalem 68/1'de fiil olarak; Tur 52/2; İsrâ, 17/58 ve Ahzab, 33/6'dasülasi ismi mef'ul olarak; Kamer, 54/53'te ise if'al babından ism-i mef'ul olarak kullanılmıştır. Sülasi veznindeki ile if'al veznindeki arasında manaca bir fark yoktur. Muhtemelen, ayet sonlarının birbirleri ile uyumunu sağlamak amacıyla mestur yerine مستطر⁸³ denilmiştir."⁸⁴

1.2.3. Yazılan Malzemeleri İfade Eden Kavramlar

1.2.3.1.Sahife, Suhuf (صحيفة , صحف)

صحيفة "Sahife" kelimesi, kitap ve yazılmış kağıt, cemi suhuf veya sahaif gelir.⁸⁵ Güney Sami dilinde "yazmak" anlamındaki "sahafa" kökünden türediği ileri sürülen "sahife" "yayılmış, açılmış şey; üzerine yazı yazılacak veya yazılmış nesne, kağıt" anlamlarına gelmektedir.⁸⁶ Zebidi ise: "suhuf" "kitap" gibidir."⁸⁷ demiştir. Osmanlı döneminde ise sahife, "sahf"dan cemi, "sahaif", "suhuf": Üzerine yazı yazılan veya basılan bir kağıt yaprağının iki yüzünden her biri; kağıt yaprağı⁸⁸ olarak bilinirdi.

İslam öncesi dönemde ise suhuf, mektup, hukuki sözleşme, şiir, hitabe ya da bir araya getirilmiş sözleri ifade etmekteydi. Önceleri papirüs ve parşömeden, II. yüzyılın sonlarından itibaren kağıttan yapılan, İslam öncesinde ve İslam'ın ilk yıllarında genelde dini, hukuki ve tarihi belgeleri kaydetmek amacıyla kullanılan düzgün yüzeyli yazı malzemesine "suhuf" denilmiştir. Buna göre "suhuf" kitap, defter veya kürrase (sekiz sayfalık forma) ile eş anlamlı olarak bütün halinde yahut kısmen kaydedilmiş metni belirtmektedir. Sahife Arapça 'da benzer anlamlı "kırtas" ve "varak" kelimelerinden farklı olarak belirli bir yazı malzemesini akla

⁸³ Kamer 54/53.

⁸⁴ Sülün, *a.g.m.*, s. 60.

⁸⁵ el- Karahisari, *Ahteri Kebir*, s. 801.

⁸⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, IX, 186.

⁸⁷ Muhammed Abdurrezzak el-Hüseyni ez-Zebidi, (ö. 1145/1205), *Tacu'l- Arus*, Daru'l Hidaye, Thz., V, 24.

⁸⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 2005, s. 912.

getirmemekte, muayyen bir miktarı da belirtmemektedir. Dolayısıyla tek bir yaprağa olduğu gibi rulo şeklinde dürülmüş, dosyalanmış veya defter gibi dikilmiş pek çok yaprağa işaret etmektedir.”⁸⁹

Bu iki kelime:”Suhuf ve Sahife” İslam literatüründe ilk dönemlerde üzerine ayet veya hadis yazılan malzeme, sonraları bu malzemede yazılı olanları kapsayan muhtevaya denir. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi “yayılmış, döşenmiş” manasına gelen sahife hadis terimi olarak ilk dönemlerde üzerine ayet veya hadis yazılmış muhtelif en ve boyda yazı malzemesi (deri veya kağıt parçası), sonraları ise bu malzemede yazılı olanları kapsayan kitapçık için kullanılmıştır. Kutsal metinleri ya da bir alimin bir araya getirilmiş yazılarını, sahabe ve tabiin tarafından toplanan erken dönem hadis metinlerini ifade etmek için kullanılmıştır.”⁹⁰

“Suhuf” kelimesi Kur’an- ı Kerim’de çoğul şekliyle çeşitli anlamlarda yer almaktadır. Kaynaklarda Hz. Ömer’in Müslüman oluşundan bahsedilirken bazı Kur’an ayetlerinin bir sahifeye yazılı olduğu belirtilmektedir.⁹¹ Bununla birlikte, “Suhuf” kelimesi, ilk nazil olan surelerin kiminde amel defteri: “*Amel defteri açıldığında*”⁹² kiminde ise bildiğimiz semavi kitap: (*İnkâr edenler*): “*Rabbinden bize bir mucize getirse ya*” dediler. Onlara önceki suhufta (kitaplarda) olan apaçık deliller gelmedi mi?⁹³ Yoksa haber verilmedi mi Musa’nın sahifelerinde yazılı olanlar.⁹⁴ O değerli sahifelerdedir.⁹⁵ Kuşkusuz ilk sahifelerde vardır. İbrahim ve Musa’nın sahifelerinde⁹⁶ (Bu delil), tertemiz sayfaları okuyan, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir.⁹⁷ Bu ayetlerin tamamında Allah (c.c) tarafından ilk indirilen semavi kitaplar anlamında kullanılmıştır.

---

⁸⁹ Ömer Dumlu, “Suhuf,” *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVIII, 477.

⁹⁰ Dumlu, “Suhuf”, 477.

⁹¹ Abdullah Aydınli, “Sahife,” *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2008, XXXV, 522-523.

⁹² Tekvir 8/ 10.

⁹³ Taha 20/ 33.

⁹⁴ Necm 53/ 36.

⁹⁵ Abese 80/ 13.

⁹⁶ A’la 87/18-19.

⁹⁷ Beyyine 98/2.

Ayrıca, “Sahife” ve “Kitab” kelimelerinin Hz. Muhammed (s.a.s) döneminde Kur’an dışı yazılı metinlerde de birbirinin yerine kullanıldığı görülür. Medine Sözleşmesi, kendisinden, birinci ve kırk yedinci maddelerde ‘kitab’ olarak söz ederken; yirmi iki, otuz yedi, otuz dokuzuncu birer kez; kırk ikinci maddede iki kez; kırk altıncı maddede de üç kez ‘sahife’ olarak kullanılmıştır.⁹⁸

Sülün’e göre: “Suhuf” ve “kitab” kelimesi aynı şeyi anlatmak için kullanılmış olmasından hareketle diyebiliriz ki, yazılı bir metin için, yazılan malzeme açısından suhuf kelimesi kullanılırken; yazılı bir şey olması açısından da kitap denmiştir. Beyyine Suresinde *يتلو صحفا مطهرة فيها كتب قيمة* “içinde değerli kitaplar bulunan temiz sahifeler”⁹⁹ tabirinde yer alan kitap lafzı da pasajlar olarak anlaşılmalıdır. Pasaj değil de kitap olarak hamledildiği takdirde, normal bir kitabın sadece bir yaprağı, birtakım kitaplar ihtiva edecektir. Dolayısı ile bu ifade, “Kitab”ın daha çok yazılı metin anlamında; sahifenin ise bu metnin yazıldığı malzeme anlamında kullanıldığı açıkça görülecektir.”¹⁰⁰

Kur’an-ı Kerim, önceki peygamberlerin kitaplarına işaret etmeye başladığı ilk zamandan beri Hz. Peygamber (s.a.s) gelen vahyin öncekilerle benzerlik taşıdığı (Allah’ın birliği, namaz, zekat) bilinmektedir. İlk sahifelerde yazılı bulunan vahiylerin temel ilkeleri yeni gönderilen vahiyle aynıydı. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s)’in önceki sahifeleri bilmesi mümkün değildi. Zira daha önce ümmi olduğu ve her hangi bir kitap okuyup yazmadığı özellikle vurgulanmaktadır.¹⁰¹ Bu da Hz. Peygamber (s.a.s)’in daha önceki indirilen dinler hakkındaki tüm bilgilerinin tümünün vahiy yolu ile geldiğini bize açıkça ispat etmektedir.¹⁰² Bu ifadeler o dönemdeki Araplar arasında bir peygamberlik anlayışı olduğunu göstermektedir. Bu

⁹⁸ Muhammed Hamidullah, *el- Vesâik ’us-Siyasiyye*, dördüncü yay., Beyrut, 1983, s.59-61.

⁹⁹ Beyyine 98/2.

¹⁰⁰ Sülün, *a.g.m.*, s.62.

¹⁰¹ Ankebut 29/48.

¹⁰² Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, Ankara okulu yay., (Çev: Alparslan Açıkgenç), 1996, s. 223.

anlamda ayetlerdeki sahife kelimesi, vahye işaret eden belge anlamında kullanılmaktadır.¹⁰³

Kur'an-ı Kerim'de insanların her yaptığı amelin kayıt altına alındığını bildiren birçok ayeti kerimeler vardır. Tekvir Suresinde geçen *واذ صحف نشرت* ayeti kerimesinde¹⁰⁴ geçen "suhuf" kelimesinden kast edilen mana amel defteridir. Bu sayfalarda Allah (c.c) nelerin kimler tarafından kaydedildiğini bize muhtelif ayetlerde bildirmektedir.

Allah (c.c) Kur'an-ı Kerimde insanı, "En şerefli yarattığını"¹⁰⁵ daima gözetim altında olduğunu,¹⁰⁶ her şeyinin kaydedildiğini, bütün sözlerinden ve hareketlerinden sorumlu olduğunu bildirir. Bütün bunları kaydetmekle görevli değerli iki bekçinin olduğunu bildirir. *Şunu iyi biliniz ki, üzerinizde bekçiler; değerli yazıcılar vardır; onlar yapmakta olduklarınızı bilirler.*¹⁰⁷ İnsanın her anını kayıt altına almakla görevli meleklerin iki tane olduğunu ve birinin sağında, diğerinin solunda oturduğunu ve her yaptığını kayıt altına aldıklarını bildirir. *İki melek (insanın) sağında ve solunda oturarak yaptıklarını yazmaktadırlar.*¹⁰⁸ Bu meleklerden başka, önümüzden ve arkamızdan her an bizi gözetleyen melekler vardır. *(Onların) her birini önden ve arkadan izleyenler (melekler) vardır.*¹⁰⁹ *Hayatımızın her anında ağızımızdan çıkan her sözümüzü yazan bir melek vardır. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.*¹¹⁰ Bu melekler, gizli konuşmalarımızın yanında, kimsenin bilmediği sadece bizim bildiğimiz gizli sırlarımızı da kaydederler. *Yoksa onlar, bizim*

---

¹⁰³ Fazlur Rahman *a.g.e.*, s.224.

¹⁰⁴ Tekvir 81/10.

¹⁰⁵ Bakar 2/30; İsrâ 17/70.

¹⁰⁶ Ankebut 29/2.

¹⁰⁷ İnfitâr 82/9-12.

¹⁰⁸ Kaf 50/17.

¹⁰⁹ Ra'd 13/11.

¹¹⁰ Kaf 50/18.

*kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır öyle değil; yanlarındaki elçilerimiz (hafaza melekleri) yazmaktadırlar.*¹¹¹

Taberi'nin ifadesiyle (ö. 310/923): “Bu ayeti kerimeden anlıyoruz ki her an bizimle olan hafaza melekleri, amellerini kaydettikleri iyiler sınıfından birisi ölünce, onun amel defterini yükeklere çıkarıp melaikelyi mukarrebuna teslim ederler.”¹¹² Bu konu ile ilgili Razi (ö.606/1209), meleklerin yanında bulunan kitapların amellerin yazıldığı sahifeler olduğunu söyler.¹¹³ Elmalılı ise: “ölen facirin amel defteri de aynı şekilde aşağılık bir yer olan siccine atılır.”¹¹⁴ der. Başka bir ayet-i kerime de ise, *O gün her ümmeti diz çömuş görürsün her ümmet kendi kitabına (yaptığı işlerin tutanağı olan amel defterine) çağrılır ve (onlara şöyle denir): “bugün yaptıklarınızla cezalandırılacaksınız.”*¹¹⁵ Bu hitaptan anlaşılıyor ki her insanın amel defteri olduğu gibi, ümmetlerin de amel defterleri vardır. Her ümmetin topluca amellerinin yazıldığı ve işlenen kötü amele karşılık topluca cezalandırılacağı anlaşılmaktadır.

Kur'an- Kerim'de “suhuf” kelimesi geçen aşağıdaki ayette bildiğimiz semavi kitap manasında kullanılmıştır: *(İnkâr edenler): “Rabbimizden bize bir mucize getirse ya” dediler. Onlara önceki kitaplarda olan apaçık deliller gelmedi mi?*¹¹⁶

Yine ayetlerde çoğul olarak geçen “Zübür” kelimesi Kur'an-ı Kerim'den önce inen vahiyleri anlatır. *Eğer seni yalanlıyorsalrsa onlardan öncekiler de yalanlamışlardı, oysaki peygamberleri onlara açık deliller, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getirmişlerdi.*¹¹⁷ *Şüphesiz o vahiy daha öncekilerin kitaplarında da vardır.*¹¹⁸ *Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık delilleri, hikmetli sayfaları ve aydınlatıcı*

---

¹¹¹ Zuhruf 43/80.

¹¹² Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, (ö.310/923), *Camiu'l- Beyan an Te'vili ayi'l -Kur'an*, (tahk. Abdullahb. Abdulmuhsin), Daru-Hicr, 1. Baskı, Kahire,2001, XXIV, 184.

¹¹³ Fahrudin Razi,(ö. 606/1209),*Mefathu'l -Gayb*, Neş: Daru ihyau't-Turasu'l Arabiyyu, Beyrut, 1420, XXI, 470.

¹¹⁴ Elmalılı, *a.g.e.*, IX, 70.

¹¹⁵ Casiye 45/28.

¹¹⁶ Taha 20/133.

¹¹⁷ Fatır 35/25.

¹¹⁸ Şuara 26/196.

*kitabı getiren peygamberler de yalanlanmışlardı.*¹¹⁹ *O peygamberleri apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik insanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da düşünceleri için sana bu Kur'an'ı indirdik.*¹²⁰ *Şimdi sizin kafirleriniz, onlardan daha mı iyidirler? Yoksa kitaplarda sizin için bir berat mı var?*¹²¹ Bu ayetlerde kullanılan “zübür” kelimesi daha önceki peygamberlere gönderilen kitaplara ve suhufa delalet ettiği açıkça görülmektedir.

Ayrıca, müşriklerin Hz. Peygamber'den getirmesini istedikleri yazılı vesikadan söz edilirken, ilk inen sûrelerinden Müddessir Suresinde: *“Hayır, onlardan her kişi kendisine açılmış sayfalar verilmesini istiyor.”*¹²² derken; hicrete doğru vahyedilen İsrâ, Suresinde *Yahut altından bir evin olsun, ya da göğe çıkmalsın. Ona çıktığında da asla sana inanmayız. Ta ki bize, okuyacağımız bir kitap indiresin. De ki Rabbimi tenzih ederim. Nihayet ben de, peygamber olan bir insandan başka bir şey değilim.*¹²³ ayetinde belirtildiği üzere müşrikler Hz. Peygamber(a.s)'den, okuyacakları bir metin istedikleri ifade edilmiş, En'am Suresinde *“Eğer sana kağıtta (deri) yazılı bir kitap indirmiş olsak da, onu elleriyle tutsalardı, yine de o kafirler: “Muhakkak ki bu apaçık sihirdir” derlerdi”*¹²⁴ aynı istekten, ‘deri üzerindeki yazılı bir metin’ diye bahsedilmiştir.

“Suhuf” ile aynı kökten gelen “Mushaf”(مصحف) kelimesi yaprakların iki kapak arasında bir araya getirilmesi anlamına gelen “sahafe” fiilinin; ismi mef'ulüdür. “Mashaf” ve “mishaf”şekilleri de vardır, fakat ikincisi, Araplara bazı harflerdeki zammenin ağır gelmesinden kaynaklanmış olmalıdır.¹²⁵

Elmalılıya göre ise “Mushaf”, ”Kur'an sayfalarını içine alan şirazeli cildin ismidir ki, iki yanındaki kablarna دفتين “deffetteyn” denilir. (Geçmiş peygamberlere

---

¹¹⁹ A'li imran 3/184.

¹²⁰ Nahl 16/44.

¹²¹ Kamer 55/43.

¹²² Müddessir 74/52.

¹²³ İsrâ 17/93

¹²⁴ En'am 6/7.

¹²⁵ İbn-i Manzur, a.g.e, IX, 186.

ait) kitaplara sayfanın çoğulu **صحف** “sayfalar” denilir ise de “Mushaf” ismi Kur’an’a aittir. Mushaf kelimesinin miminin de damme, fetha ve kesra ile üç şekilde okunması caizdir. Damme ile “Mushaf” bir araya toplanıp bağlanmış sayfalar, fetha ile “Mashaf” sayfaların toplandığı yer, kesra ile “Mıshaf” sayfaları bir araya toplayan alet anlamında gelir.”¹²⁶

Hiz. Peygamber’in (s.a.s) vefatından sonra Zeyd bin Sabit başkanlığındaki komisyon tarafından bir araya getirilen Kur’an-Kerim nüshalarına “İncil” veya “es-Sifir” gibi isimler teklif edilmişse de, İbn. Mes’ud’un (r.a) teklifi üzerine “Mushaf” olarak isimlendirilmiştir.¹²⁷

“Suhuf” kelimesi ise şu ayette de Kur’an-ı Kerim’in kendisine işaret etmektedir: *“Hayır! Şüphesiz bunlar, değerli ve güvenilir katiplerin elleriyle yazılıp temiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış, mukaddes sahifelerde yazılı bir öğüttür; dileyen ondan öğüt alır.”*¹²⁸ Bu ayete konu olan “suhuf” kelimesine bakıldığında anlaşılacaktır ki, bununla Kur’an-ı Kerim kastedilmiştir.

1.2.3.2. Zebur- Zübür (زبر زبور)

İbni Manzur’a göre: “yazmak anlamına gelen **زبر** “zebera” kelimesi yazılmış kitap anlamına gelmektedir. Özel isim olarak Zebur daha çok Davud’a (a.s) verilen sahifelere dense de bütün yazılı metinler birer Zebur’dur.”¹²⁹ “Zebr”, hem okumak hem de yazmak anlamlarına gelir. “Zebert’ü-kitab” yazıyı okudum demektir. “Zebere’l-kitab” ise; yazıyı yazdı demektir. Asma’i, bir bedevinin: “ene a’rifü tezbireti”“ben kendi yazımı tanırım” şeklinde ifade kullandığını nakleder.¹³⁰ Ayrıca

¹²⁶ Elmalılı, *a.g.e.*, I, 36.

¹²⁷ Mennâ Halil el- Kattan, *Ulumu’l Kur’an*, (çev: Arif Erkan) Timaş yay. İstanbul, 1977, s.176.

¹²⁸ Abese 80 /11-16.

¹²⁹ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, VI, 11.

¹³⁰ el-Cevheri, *es-Sihah*, IV, 335.

“Zebur”, yazılmış mektup, cemi “Zübur”; “kütup” vezninde yazmak, kitabet¹³¹ anlamındadır.

“Zebur” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de bilhassa Davud’a (a.s) nispetle üç ayette¹³² çoğul şekli olan “zübur” ise altı ayette geçer.¹³³ Nisa ve İsrâ surelerinde yer alan “*Davud’a da Zebur’u verdik*” ifadesiyle ilgili olarak Taberi: “Kıraat alimlerinin çoğunluğunun kelimeyi “Zebur isimli kitap” manasında özel isim olarak “Zebur” şeklinde okuduğunu, kıraat-i seb’a imamlarından Hamza b. Habib’in okuyuşuna tabi olan bir kısım Kufeli kurrânın ise aynı kelimenin “kitaplar ve yazılı sayfalar” anlamında ‘cins ismi olarak’ “zübur” şeklindeki okunulduğunu tercih ettiğini belirtmiştir.”¹³⁴

Hz. İsa’ya verilene “İncil”, Hz. Muhammed’e verilene “Furkan” dendiği gibi Hz. Davud’a verilen kitaba da “Zebur” ismi verilmiş, bu sebeple Araplar arasında “Davud’un Zebur’u” tabiri kullanılmıştır.¹³⁵

“Zebur” ismi Hz. Davud’a verilen kitabın ismi olarak Kur’an-ı Kerim’de iki yerde zikredilir. “*Biz Nuh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyetik. İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakup’a, torunlarına, İsa’ya, Eyyüb’e, Yunus’a Harun’a ve Süleyman’a, da vahyetmiştik. Davud’a da Zebur’u verdik.*”¹³⁶ “*Hem Rabbin göklerde ve yerde kim varsa daha iyi bilir. Andolsun peygamberlerin bir kısmına bir kısmından daha çok nimet verdik Davud’a da Zebur’u verdik.*”¹³⁷ Allah (c.c) Hz. Davud’a verilen kutsal kitabın verilen nimetlerden daha ayrıcalıklı olduğunu belirtir.

Ayetlerde çoğul olarak geçen “Zübür” kelimesi Kur’an-ı Kerim’den önce inen vahiyleri anlatır. “*Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan öncekiler de*

---

¹³¹ El Karahisari, *Ahter-i Kebir*, s.455.

¹³² Nisa 4/163; İsrâ 17/55; Enbiya 21/105

¹³³ A’li İmran 3/184; Nahl,16/44; Şuara 26/196; Fatır, 35/25; Kamer54/43,52.

¹³⁴ Taberi, *Camii’l-Beyan*, VII, 687.

¹³⁵ Taberi, *Camii’l-Beyan*, VII,688.

¹³⁶ Nisa 4/163.

¹³⁷ İsrâ 17/55.

yalanlamışlardı, oysaki peygamberleri onlara açık deliller, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getirmişlerdi.¹³⁸ “Şüphesiz o vahiy daha öncekilerin kitaplarında da vardır.”¹³⁹ “Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık delilleri, hikmetli sayfaları ve aydınlatıcı kitabı getiren peygamberler de yalanlanmışlardı.¹⁴⁰ O peygamberleri apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik insanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da düşünmeleri için sana bu Kur’an’ı indirdik.¹⁴¹ Şimdi sizin kafirleriniz, onlardan daha mı iyidirler? Yoksa kitaplar da sizin için bir berat mı var?¹⁴²

Bu ayetlerde kullanılan “zübür” kelimesi daha önceki peygamberlere gönderilen kitaplara ve suhufa delalet ettiği açıkça görülmektedir.

1.2.3.3. Kitab (کتاب)

“Kitab” bilinen bir şeydir. Çoğulu “kütüb” dür.¹⁴³ Kur’an-ı Kerim’de kitab kelimesiyle aynı kökten bazı fiiller “yazma” manası yanında “farz kılma, hükmetme, takdir etme” manalarında da geçmektedir.¹⁴⁴

“Kitab” iki deri veya kumaş parçasını birbirine eklemek, inci tanelerini dizmek, su kırbasının ağzını sıkıca bağlamak” gibi anlamlara gelen “ketb” kökünden masdar olup, kök anlamlarından dolayı hem harfleri yazıyla birbirine ekleyip dizmeyi, hem de masdar-isim olarak bu şekilde oluşturulan yazılı metni ifade etmek üzere kullanılmıştır. İslami literatürde kitap “Kur’an -ı Kerim vahiy, mektup, belge, iki kapak arasında toplanmış bilgi, bir eserin ana konularından her biri” gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.¹⁴⁵ “Kur’an-ı Kerim’de “kitap” kelimesi altısı çoğul

¹³⁸ Fatır 35/25.

¹³⁹ Şuara 26/196.

¹⁴⁰ Âli imran 3/184.

¹⁴¹ Nahl 16/44.

¹⁴² Kamer 55/43.

¹⁴³ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, I, 698.

¹⁴⁴ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, I, 15.

¹⁴⁵ Nabi Bozkurt, “Kitap”, *DİA*, TDV yay., İstanbul,2002, XXVI, 120.

“kütüb” olmak üzere 261 yerde geçmektedir. Ayrıca birçok ayette aynı kökten fiil ve isimler yer almaktadır.”¹⁴⁶

Kur’an-ı Kerim’e baktığımızda “kitap” genel anlamda, Allah’ın peygamberlerine indirdiği vahyi ifade ettiği gibi üç ilahi kitaptan her biri için de kitap tabiri kullanıldığı görülür. Kur’an-ı Kerim, Allah’tan (c.c) geldiğinde hiç bir şüphe bulunmayan kitabın sakınanlar için hidayet kaynağı olduğunu¹⁴⁷ Allah’ın insanlar arasında doğru hükmetmesi için peygambere kitap indirdiğini¹⁴⁸ ve daha önceki kitabı doğrulayıp korumak üzere peygambere kitap yolladığını,¹⁴⁹ onun insanları karanlıklardan aydınlığa, Allah’ın yoluna çıkarması için peygambere indirilen kitap olduğunu,¹⁵⁰ kitabın mübarek bir gecede indirildiğini¹⁵¹ belirten ayetler bu kullanımın bazı örneklerini teşkil eder.

Kur’an-ı Kerim’de “Tevrat” “kitap” kelimesiyle de anılmıştır ve Musa’ya (a.s) kitap verildiğini ve bunun İsrailoğulları için hidayet vesilesi kılındığını,¹⁵² Musa’nın kitabının rehber ve rahmet kaynağı olduğunu,¹⁵³ Allah’ın iyilik edenlere nimetini tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek amacıyla Musa’ya kitap verdiğini¹⁵⁴ bildiren ayetler bunlardan bazılarıdır. İbn Manzur: “Kur’an’da kitap kelimesinin mutlak olarak geçtiği yerlerde bundan Tevrat’ın kastedildiğini söyler.”¹⁵⁵

Bir ayette (Meryem 19/30) İsa’nın (a.s) diliyle, “*Ben Allah’ın kuluyum, O bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı*” buyurularak İncil için de, Kur’an-ı Kerim için de “kitap” kelimesi kullanılmıştır.

¹⁴⁶ İlyas Üzüm, “Kitap”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2002, V, 121.

¹⁴⁷ Bakara 2/2.

¹⁴⁸ Nisa 4/105.

¹⁴⁹ Maide 5/48.

¹⁵⁰ İbrahim 14/1.

¹⁵¹ Duhan 44/2-3.

¹⁵² İsrâ 17/2.

¹⁵³ Ahkaf 46/12.

¹⁵⁴ En’am 6/154.

¹⁵⁵ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, I, 699.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim, amel defterini de “kitap” olarak tanımlar. Kur'an'da “kitap” ve “suhuf” adlarıyla geçen amel defterine “kitabü'l-a'mal, sahitetü'l-a'mal” de denir. Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre insanın dünyada benimsediği inanç ve işlediği bütün fiilleri tespit edilmiş olup kıyamet gününde bir kitap halinde kendisine sunulacak, okuma bilen ve bilmeyen herkesten kendi kitabını okuması istenecektir.¹⁵⁶ “Kiramen Katibin”, “hafaza”, “rusül” adlarıyla anılan meleklerin¹⁵⁷ yazıp kayıt ettikleri bu kitap, cennete girecek olan “ashabü'l-yemin”e sağ taraftan, cehenneme atılacak olan “ashabü's-şimal”e ise soldan veya arkadan verilecektir.¹⁵⁸ Amel defterini sağdan alan “yüzleri parlak zümre” sevinip umduğuna kavuşacak, soldan veya arkadan alan “bedbaht zümre” ise başına gelecek felaketi anlayarak yok olmayı isteyecektir.¹⁵⁹

Kişi kendi amel defterini okumak için okuma yazma bilmesi gerekmeyecek, herkes Allah'ın ona verdiği yetiyle kendi amel defterini okuyacaktır. Amel defteri ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de açıklanan hususlardan biri de günahkarlara ait kitapların siccin'de, iyilere ait olanlarınsa illiyyin'de bulunacağıdır. Siccin de illiyyin de hatalardan arınmış, tahriften uzak, bazıları bozulup silinmez bir sicilde kayıtlı kitaplardan ibarettir. Fussilet suresinde¹⁶⁰ kulakların, gözlerin ve derilerin; Yasin suresinde¹⁶¹ ise kıyamet günü geldiği zaman Kur'an'ın deyimi ile ağızlar mühürlenip eller ve ayaklar kişinin fiilleri hakkında şahitlik yapacağını bildirilmesi amel defteriyle ilgili bu yorumu doğrular özelliğindedir.”¹⁶² Ayrıca daha önce bahsettiğimiz gibi, “Levh-i Mahfuz” da Kur'an-ı Kerim'de “kitap” manasında kullanılır.

---

¹⁵⁶ İsrâ 17/ 13-14.

¹⁵⁷ En'am 6/61; Enbiya 21/94; Kaf 50 /18; Zuhuruf43/80.

¹⁵⁸ Hakka 69/19, 25; İnşikak84/7-10.

¹⁵⁹ Hakka 69/18-26; İnşikak 84/6-12.

¹⁶⁰ Fussilet 41/20-22.

¹⁶¹ Yasin 36/ 65.

¹⁶² Ahmet Saim Kılavuz, “Amel Defteri”, *DİA*, TDV yay, İstanbul, 1991, III, 21.

1.2.3.4. Sifr (اسفار سفر)

Sözlükte “meydana çıkarmak, açıklamak” manasındaki “süfur” kökünden türeyen سفر “sifr” kelimesine “kitap, hakikatleri ortaya çıkaran kitap, büyük kitap, Tevrat’ın bölümlerinden her biri” gibi anlamlar verilmiştir. “sifr”in cemi esfardır.¹⁶³ “sifr”in ayrıca “cilt” anlamı da vardır. Çoğulu olan “esfar” ise daha ziyade “çok sayıda ciltten oluşan büyük ilim kitabı veya Tevrat” karşılığında kullanılmıştır.¹⁶⁴ “Hz. Musa’ya verilen beş bölümlü Tevrat “el-Esfarü’l-hamse” olarak da anılır. Eski metinlerde kitap, yazılı şey, mektup manasında kullanılırken; günümüzdeki ismiyle kutsal metinlere işaret eden “kitap” anlamı daha çok “sifr” kelimesiyle karşılanmıştır. Bu kelime herhangi bir kitabın bölümlerini ifade etmek için de kullanılmıştır.”¹⁶⁵

“Sifr” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de sadece bir ayette çoğulu olan “esfar” biçimiyle geçer. Kur’an-ı Kerim’de ilmi ile amel etmeyenler kınanarak, onlara şöyle hitap edilir: “*Kendilerine Tevrat yüklenip sonra onu taşımayanların durumu, kitaplar taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah’ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür. Allah zalim toplumu doğru yola iletmez.*”¹⁶⁶ Elmalılı’ya göre: “Burada geçen “sifirler”, koca koca kitaplar anlamında; zikredilen “esfar” tabirinde Tevrat’ın kısımlarına “esfar” dendiğine işaret vardır.”¹⁶⁷

Yukarıda “suhuf” kelimesine müteradif kelimeleri elimizden geldiğince araştırdık. Bu araştırmalarımız bize Kur’an-ı Kerim’in gramer ve dilbilgisinin yanında kelimeler arası ilişkisinde çok önemli olduğunu ve bu kavramların ne anlama geldiğinin yanında, birbirleri ile olan ilişkilerinin de çok iyi bilinmesi ve bunun göz ardı edilmemesinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

¹⁶³ İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, VI, 193; ez-Zebidi, *Tacu’l-Arus*, I, 72.

¹⁶⁴ Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 157.

¹⁶⁵ Ahmet Güç, “Sifr”, *DİA*, TDVyay., İstanbul, 2009, XXXVIII, 156.

¹⁶⁶ Cuma 62/5.

¹⁶⁷ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 36.

İKİNCİ BÖLÜM

SUHUF VERİLDİĞİ RİVAYET EDİLEN PEYGAMBERLER

2.1. HZ. ADEM (A.S) VE SUHUFU

2.1.1. Hz. Adem

Dilcilerin çoğu Adem kelimesinin Arapça asıllı olduğunu, “esmerlik” anlamına gelen el-üdme (الأدمة) veya “tip, örnek” anlamındaki el-edeme kökünden türetildiğini savunurlar. Diğer bir görüşe göre, “bir şeyin dış yüzü” (daha çok edimetü’l-arz şeklinde “yeryüzü”) anlamına gelen el-edime kelimesinden türetilmiştir. Adem kelimesinin “insicam, ülfet” anlamına gelen el-üdm veya el-üdmeden türetilmiş olabileceği de söylenmiştir. Kökünün Arapça olduğunu iddia edenlere göre kelimenin aslı (ء د م) e’dem şeklinde iki hemzeli olmakla birlikte, morfolojik kural ve fonetik zaruretler uyarınca, ikinci hemze elife çevrilerek (ادم) Adem şeklini almıştır. Adem kelimesinin Arapça ’ya Süryanice veya Aramice’ den geçtiğini savunanlar da olmuştur.¹⁶⁸

Arap dilcilerinin Ya’kub, İdris, İblis vb. isimlerde yaptıkları gibi Adem ismini de “el-üdme” veya “edimü’l-arz” dan türetmek istediklerini, ancak bu kelimenin kesinlikle yabancı bir isim olduğunu belirtmektedir.”¹⁶⁹

Bazı dilcilere göre, Adem kelime olarak Sami dillerine mensup bir kelimedir. İbranice “adamah” sözü “ekili alan” demektir ve kök olarak “adem” “kızarmak” masterından gelmektedir. Verimli toprağın renginin kızıl olmasına yapılan bir analogiyle “kızıl toprak” anlamındadır. Nitekim Arapça’ da da “toprak ve yeryüzü” anlamına gelmektedir. İsim olarak, semavi dinlere mensup topluluklar tarafından ilk

¹⁶⁸ Süleyman Hayri Bolay, “Adem”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 1988, I, 358.

¹⁶⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 72.

insan ve ilk peygamber olduğuna inanılan ve künyesi “ebu’l-beşer” (insanlığın atası) olan bir şahsiyetin adıdır ki buna da Hz. Adem (a.s) denmektedir.”¹⁷⁰

Köksal, Hz. Adem’in (a.s) yaratılışı ile ilgili hurafeleri şöyle dile getirir: “Hz. Adem’in yaratılışında, yanlış inançlar ve efsaneler oldukça çoktur. Özellikle, Allah’ın yeryüzüne toprak almak için, sırasıyla Cebrail, Mikail ve İsrail adındaki büyük melekleri gönderdiği ve onların istenen toprağı getiremeyip sonra Ölüm meleğini gönderdiği onun her çeşit topraktan birer avuç getirdiği ve Allah’ın bu toprakları çamur yaparak 80 yıl şekilsiz bıraktığı, güneşte kuruttuğu ve sonra şekil vererek 120 yıl daha ruhsuz bırakarak sonra ruh verdiği ve böylece canlanıp ilk insanın meydana geldiği ve adının Adem olduğu, eşi Havva’nın onun kaburga kemiğinden yaratıldığı, Cennet’te zina ettikleri, yılan hikayesi, başka bir gezegenden yeryüzüne düştükleri, Adem’in (a.s) Serendib adasına, Havva’nın Hicaz’a düştüğü vs.”¹⁷¹ hususundaki söylentilerin İslami hiçbir kaydı ve değeri yoktur.

Kur an-ı Kerim’de Hz. Adem (a.s) ile ilgili ayetlerde bu konu genellikle üç ayrı noktadan ele alınmıştır. Öncelikle Adem’in son derece önemsiz bir madde olan topraktan başlamak üzere bedeni ve ruhi yönleriyle tam ve kamil bir insan haline gelinceye kadar geçirdiği safhalardan söz edilir ve bu suretle Allah’ın kudretinin üstünlüğü vurgulanmış olur. İkinci olarak Adem’in (a.s) varlık türleri arasındaki mevkiinin yüksekliğine işaret edilir. Bu ayetlerde hem Adem’in (a.s) hem de onun soyunun yeryüzünün halifeleri olduğu, Allah’ın kendilerine verdiği akli, zihni, ahlaki vb. meziyetlerden. dolayısıyla hem Allah’a ibadet eden hem de yeryüzünde Allah’ın hükümlerinin yerine getirilmesini sağlayan ayrıca diğer birçok varlık türlerini kendi hizmetinde kullanabilen varlık olduğuna dikkat çekilir.”¹⁷²

Çeşitli ayetlerde Allah’ın emri uyarınca meleklerin Adem’e (a.s) secde ettikleri bildirilmektedir Kur an-ı Kerim’e göre, Allah (c.c) Adem’i (a.s) yarattığı ve

---

¹⁷⁰ İsmail Yakıt, “Kur’an’da Hz. Adem”, *SDÜİFD*, 1999, sayı:6, (Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı), s.1-2.

¹⁷¹ Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, TDV yay, 8. Baskı, Ankara 2004, I, 29-37.

¹⁷² Bolay, “Adem”, I, 352.

ona ruh verdiği zaman meleklerle. “*Adem’e secde edin!*” diye emretmiş, bütün melekler bu emre uymuşlar.¹⁷³ Ancak İblis kendisinin ateşten, Adem’ in (a.s) ise topraktan yaratıldığını, dolayısıyla ondan üstün olduğunu ileri sürerek emre karşı gelmiş¹⁷⁴ bu yüzden lanetlenerek Allah’ın (c.c) rahmetinden uzaklaştırılmıştır.¹⁷⁵ Bunun üzerine Allah’tan (c.c) kıyamete kadar, düşmanı olan Adem (a.s) soyunu doğru yoldan ayırmak, kendi cemaatini çoğaltmak için mühlet istemiş¹⁷⁶ Allah da ona bu fırsatı vermiştir. Kur’an-ı Kerim’de başka vesilelerle de insanoğlunun bu meziyetine işaret edilmiştir.¹⁷⁷ Kur’an-ı Kerim’in Adem (a.s) ile ilgili olarak ele aldığı üçüncü konu onun peygamberliğidir.

2.1.2. Hz. Adem’in (a.s) Suhufu

Hz. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Adem (a.s)’e suhuf indirildiğine dair herhangi bir ayet yoktur. Hz. Adem’e Kur’an-ı Kerim’de şöyle hitaplar vardır.

- O, Allah’tan (c.c) vahiy (kelimat) almıştır. “*Derken Adem Rabbin’den birtakım kelimeler aldı, onlarla Tevbe etti. O da tevbesini kabul etti. Muhakkak O, tövbeyi çok kabul eden çok esirgeyendir.*”¹⁷⁸

Allah (c.c) ona hitap etmiş ve ona sorumluluğunu bildirmiştir. “*Ey Adem, bunlara onların isimleri ile haber ver.*” Dedi. Bu emir üzerine Adem onlara isimleriyle onları haber verince, (Allah) “*Ben size, ben göklerin ve yerlerin gaybılarını bilirim, sizin açıkladığınızı da, içinde gizlediklerinizi de bilirim dememiş miydim?*” dedi.”¹⁷⁹

---

¹⁷³ Bakara 2/ 34; A’raf 7 /11; Hicr 15 /29-31; İsra 17/ 61; Kehf 18/ 50; Taha 20/ 116; Sad 38/ 72-74

¹⁷⁴ A’raf 7/12; Hi cr 15/ 33; İsra 17/ 61; Sad 38/ 76.

¹⁷⁵ Sad 38/ 74-78.

¹⁷⁶ A’raf 7/ 13-1 8; Hicr 15/ 34-43; İsra 17/61, 65; Sad 38 / 75-83

¹⁷⁷ İsra 17/ 70; Tin 95/ 41.

¹⁷⁸ Bakara 2/37.

¹⁷⁹ Bakara 2/ 33.

- “Dedik ki: Ey Adem, sen ve eşin cennette oturun, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.”¹⁸⁰

-“Biz de (Adem’e) şöyle demiştik: Ey Adem! Şüphesiz bu (İblis) sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra bedbaht olursun (sıkıntı çeker, perişan olursun).”¹⁸¹

-Başka bir ayette de Allah’ın Nuh (a.s), İbrahim (a.s) hanedanı ve İmran hanedanı ile birlikte Adem’i de alemlere üstün kıldığı belirtilmektedir. “Gerçekten Allah, Adem’i, Nuh’u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu alemler üzerine seçkin kıldı.”¹⁸²

Tüm bu ayetlerde Hz. Adem’in (a.s) peygamber olduğuna işaret edilmektedir. Böylece Ahmed b. Hanbel’in (ö.241/855) *Müsned*’inde yer alan bir hadiste ilk peygamberin kim olduğu yolundaki bir soruya Hz. Peygamber’in “Adem’dir” karşılığını verdiği belirtilmektedir.¹⁸³ Suhufla ilgili Ebu Zerr el Gıfari (r.a) Hazretlerinin Peygamber (s.a)’e sorduğu bir soru üzerine verdiği şu cevap önemlidir:

قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَمْ الْأَنْبِيَاءُ؟، قَالَ: «مِائَةٌ أَلْفٍ وَعِشْرُونَ أَلْفًا» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَمْ الرُّسُلُ مِنْ ذَلِكَ؟، قَالَ: «ثَلَاثُ مِائَةٍ وَثَلَاثَةٌ عَشَرَ جَمًّا غَيْرًا»، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ كَانَ أَوْلَهُمْ؟، قَالَ: «آدَمُ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْبِيٌّ مُرْسَلٌ؟، قَالَ: «نَعَمْ، خَلَقَهُ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ، وَكَلَّمَهُ قَبْلًا» ثُمَّ، قَالَ: يَا «أَبَا ذَرٍّ أَرْبَعَةٌ سُرْيَانِيُونَ: آدَمُ، وَشِيثُ، وَأَخْنُوخُ وَهُوَ إِدْرِيسُ، وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ خَطَّ بِالْقَلَمِ، وَنُوحٌ وَأَرْبَعَةٌ مِنَ الْعَرَبِ: هُودٌ، وَشَيْعُبُ، وَصَالِحٌ، وَنَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَمْ كِتَابًا أَنْزَلَهُ اللَّهُ؟، قَالَ: «مِائَةٌ كِتَابٍ، وَأَرْبَعَةٌ كُتُبٌ، أَنْزَلَ عَلَى شِيثٍ خَمْسُونَ صَحِيفَةً، وَأَنْزَلَ عَلَى أَخْنُوخَ ثَلَاثُونَ صَحِيفَةً، وَأَنْزَلَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَشْرَ صَحَائِفَ، وَأَنْزَلَ عَلَى مُوسَى قَبْلَ التَّوْرَةِ عَشْرَ صَحَائِفَ، وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

¹⁸⁰ Bakara 2/ 35;A’raf 71.

¹⁸¹ Taha 20/ 117.

¹⁸² Âl-i imran 3/ 33.

¹⁸³ Müsned, V, 241; XX, 22; XVIII, 191.

وَالزَّبُورُ وَالْقُرْآنُ» ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَانَتْ صَحِيفَةُ إِبْرَاهِيمَ؟، قَالَ: «كَانَتْ أُمَّتًا لَا كُتُهَا: أَيُّهَا الْمَلِكُ الْمُسَلِّطُ الْمُبْتَلَى الْمَعْرُورُ، إِنِّي لَمْ أَبْعَثْكَ لِتَجْمَعَ الدُّنْيَا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَكِنِّي بَعَثْتُكَ لِتُرَدَّ عَنِّي دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، فَإِنِّي لَا أُرُدُّهَا وَلَوْ كَانَتْ مِنْ كَافِرٍ، وَعَلَى الْعَاقِلِ مَا لَمْ يَكُنْ مَعْلُوبًا عَلَى عَقْلِهِ أَنْ تَكُونَ لَهُ سَاعَاتٌ: سَاعَةٌ يُنَاجِي فِيهَا رَبَّهُ، وَسَاعَةٌ يُحَاسِبُ فِيهَا نَفْسَهُ، وَسَاعَةٌ يَتَفَكَّرُ فِيهَا فِي صُنْعِ اللَّهِ، وَسَاعَةٌ يَخْلُو فِيهَا لِحَاجَتِهِ مِنَ الْمَطْعَمِ وَالْمَشْرَبِ، وَعَلَى الْعَاقِلِ أَنْ لَا يَكُونَ ضَاعِنًا إِلَّا لِثَلَاثٍ: تَزُودٍ لِمَعَادٍ، أَوْ مَرَمَةٍ لِمَعَاشٍ، أَوْ لَذَّةٍ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ، وَعَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ بَصِيرًا بِزَمَانِهِ مَقْبِلًا عَلَى شَأْنِهِ، حَافِظًا لِلسَّانِيهِ، وَمَنْ حَسَبَ كَلَامَهُ مِنْ عَمَلِهِ، قَلَّ كَلَامُهُ إِلَّا فِيمَا يَعْنِيهِ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا كَانَتْ صُحُفُ مُوسَى؟، قَالَ: «كَانَتْ عِبْرًا كُلُّهَا: عَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالمَوْتِ، ثُمَّ هُوَ يَفْرَحُ، وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالنَّارِ، ثُمَّ هُوَ يَضْحَكُ، وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالفَقْرِ ثُمَّ هُوَ يَنْصَبُ، عَجِبْتُ لِمَنْ رَأَى الدُّنْيَا وَتَقَلَّبَهَا بِأَهْلِهَا، ثُمَّ اطْمَأَنَّ إِلَيْهَا، وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالحِسَابِ غَدًا ثُمَّ لَا يَعْمَلُ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَوْصِنِي، قَالَ: «أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، فَإِنَّهُ رَأْسُ الْأَمْرِ كُلِّهِ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «عَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ، وَذِكْرِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ نُورٌ لَكَ فِي الْأَرْضِ، وَذُخْرٌ لَكَ فِي السَّمَاءِ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «إِيَّاكَ وَكَثْرَةَ الصَّحِّكِ، فَإِنَّهُ يُمِيتُ الْقَلْبَ، وَيَذْهَبُ بِنُورِ الوَجْهِ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «عَلَيْكَ بِالصَّدَمَةِ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ، فَإِنَّهُ مَطْرَدَةٌ لِلشَّيْطَانِ عَنْكَ، وَعَوْنٌ لَكَ عَلَى أَمْرِ دِينِكَ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «عَلَيْكَ بِالجِهَادِ، فَإِنَّهُ رَهْبَانِيَّةٌ أُمَّتِي» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «أُحِبُّ الْمَسَاكِينَ وَجَالِسَهُمْ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «انظُرْ إِلَى مَنْ تَحْتَاكَ وَلَا تَنْظُرْ إِلَى مَنْ فَوْقَكَ، فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ لَا تُزْدِرَى نِعْمَةُ اللَّهِ عِنْدَكَ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «قُلِ الْحَقَّ وَإِنْ كَانَ مَرًّا» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زِدْنِي، قَالَ: «لِيَرُدَّكَ عَنِ النَّاسِ مَا تَعْرِفُ مِنْ نَفْسِكَ وَلَا تَجِدَ عَلَيْهِمْ فِيمَا تَأْتِي، وَكَفَى بِكَ عَيْبًا أَنْ تَعْرِفَ مِنَ النَّاسِ مَا تَجْهَلُ مِنْ نَفْسِكَ، أَوْ تَجِدَ عَلَيْهِمْ فِيمَا تَأْتِي» ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى صَدْرِي، فَقَالَ: «يَا أَبَا ذَرٍّ لَا عَقْلَ كَالْتَدْبِيرِ، وَلَا وَرَعَ كَالْكَفِّ، وَلَا حَسَبَ كَحُسْنِ الخُلُقِ»

-Ya Resulellah! Peygamberler kaçtır? Diye sordum.

-Yüz bin ile yüz yirmi bin arası

-Resuller kaçtır? Diye sordum.

-Üç yüz ile üç yüz on üç arası.

-Ya Resulellah! İlki kimdi?

-O Resul mü yoksa Nebi mi idi?

- O Adem idi. Ve Allah onu kendi eli ile yarattı, ona ruhundan üfürdü ve ona yönelerek konuştu.

-Ya Eba Zerr! Bunların Dördü Süryani idi. Adem, Şit, Ehnu' -kalemle ilk yazı yazandır- ve Nuh. Dördü Arap'tı. Hud, Salih, Şuayb ve senin peygamberin Hz. Muhammed.

-Ya Resulellah! Kaç kitap var?

-Allahın indirdiği yüz suhuf ve dört kitap vardır. Şite elli sahife, Ehnu'(İdris)'a otuz sahife, İbrahim'e on sahife, Tevrat'tan önce Musa'ya on sahife, sonra Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an indirildi.

-Ya Resulellah! İbrahim Peygamber'e indirilen sayfalarda neden bahsediyordu? Diye sordum.

-Hepsi bir takım misallerden ibaretti. Şöyle ki: Ey kulların başına tebelleş edilen, imtihana çekilmekte olan mağrur padişah! Ben seni dünyayı toplayıp birbiri üstüne yığasın diye göndermedim. Ben seni, mazlumun yanında yer alasın diye gönderdim. Ben – kafir de olsa- hiçbir mazlumun duasını geri çevirmem. Aklını kullanan akıllı kişinin, Rabbine yalvaracağı saat, nefsinin hesaba çekeceği saat, Allah'ın sanatı üzerinde düşüneceği saat, yemek ve içmekle meşgul olacağı saat olmak üzere zamanını birkaç parçaya ayırması gerekir. Akıllı kişi yalnız şu üç şey uğrunda yolculuk yapmalıdır: Ahiret için azık hazırlamak, geçimini düzeltmek, haram olmayan şeylerden zevk almamak için. Akıllı kişi zamanının kıymetini bilmeli, durumuna eğilmeli, dilini korumalıdır. Ağzından çıkan sözlerinin amellerinin arasında yazıldığını bilen, lüzumsuz konuşmayandır.

-Ya Resulellah, dedim Musa'nın (a.s) sayfaları ne idi?

-Hepsi birtakım ibretimiz ifadelerden ibaretti. Şöyle ki: Şaşarım, öleceğini yakinen bildiği halde sevinene, ateşin olduğunu kesin olarak bilip de gülene, dünyayı ve onun, üzerinde bulunan kimselere karşı durmadan değiştiğini görüp de dünyaya

gönül bağlayana, kadere yakinen inanıp da öfkelenene, hesaba inanıp da amel etmeyene.

Ben:

- Ya Resulellah! Bana tavsiyede bulun.

- Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ederim. Çünkü Allah korkusu her işin başıdır.

- Ya Resulellah! Bana daha tavsiyede bulun.

- Kur'an'ı oku, Allah'ın zikrine sarıl. Çünkü zikrullah senin için yeryüzünde ışık, gökte de saklanan bir azıktır.

-Ya Resulellah! Bana daha tavsiyede bulun.

- Cihattan geri kalma. Çünkü cihat ümmetimin rehbanlığıdır.

- Ya Resulellah! Bana daha tavsiyede bulun.

- Çok konuşmamaya çalış, çünkü bu şeytanın senden uzaklaşması için bir vesile, dinini koruman hususunda bir yardımcıdır.

- Ya Resulellah! Bana daha tavsiyede bulun.

- Fakirleri sev, onlarla hem dem ol.

- Ya Resulellah! Bana daha tavsiyede bulun.

-Senden aşağıdakilere bak, senden üstünlere bakma. Bu Allah'ın sana verdiği nimetleri küçümsememen için en uygun yoldur.

-Ya Resulellah! Bana daha tavsiyede bulun.

- Acı da olsa gerçeği söyle.

-Ya Resulellah! Bana daha tavsiyede bulun.

- Bildiğin kusurların seni, halkın eksiklerini araştırmaktan alıkoysun. Yaptığın bir işi başkaları yaptığında kızma. Kendi noksanlarını görmeyip insanların ayıpları ile, irtikab ettiğin bir fiili insanlar yaptığında kendilerine kızman ayıp olarak sana yeter, dedi ve eliyle göğsüne vurarak!:

- Ey Eba Zerr! Tedbir gibi akıl, yasaklardan sakınmak gibi vera, güzel ahlak gibi servet yoktur.” Buyurdu.¹⁸⁴

Keşşaf'ta bu Hadisin tahririnde, el-Elbani ve Muhakkik Şuayb el-Arnaut (ö.2016/1438), hadisin “çok zayıf” olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah (ö.430/1038), *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtu'l-esfiyâ*, adlı kitabında¹⁸⁵ hadisin zayıf olduğunu rivayet etmiştir. İbn-i Hibban Sıhah'ın 1. Kısım 3.bölümünde Ebu İdris Havelani (ö. 699/1299), Ebu Zerr' den (r.a) (ö. 652/1254) rivayet ettiği bir hadistir. Musannef'in, “Adem'e 10 sahife sözünde vehm (yanılma) vardır”¹⁸⁶ demektedir.

Çağdaş tefsircilerimizden biri olan Celal Yıldırım *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* adlı tefsir kitabın da şöyle bir görüş vardır: “İbn Hibban'ın bu hadisi kendi *Sıhah*'ına almasından dolayı birçok hadis hafızı onu kınayarak bu rivayeti reddetmişlerdir. Akaid kitaplarında bu konuda meşhur olan görüş ve tespit, peygamberlerin sayısının 124 bin olduğudur. Allah daha iyisini bilir. İbn Hibban hadis nakletme konusunda çok titiz davranan bir ilim adamı olarak bilindiği gibi, hadis tenkidinde de söz sahibi olduğu kabul edilir. O bakımdan Ebu Zerr (r.a) den yaptığı rivayet zayıf bile olsa, bu konuda delil gösterilmesinde bir sakınca yoktur.”¹⁸⁷ der. İslam dini mensubu olan bizler, bu görüşü benimser ve dört büyük kitap ve yüz suhufa iman ederiz.

Yukarıda zikrettiğimiz Ebu Zerr'in (r.a) rivayeti ile gelen hadisi şerife baktığımızda ilk yaratılan kişinin Hz. Adem olduğu, Allah'ın onu kendi eli ile yarattığı, ona ruhundan üfürdüğü ve ona yönelerek konuştuğu nakledilir. Daha sonrada Hz. Adem (a.s)'e indirilen herhangi bir suhuftan bahsedilmediği görülür.

¹⁸⁴ Muhammed bin Hibban bin Hibban, (ö.354/965) *el-İhsân fî takrîb-i Sıhah-ı İbn Hibbân*, (Muhakkik: Şuaybu'l Arnevud, ö.2016), Beyrud, 1993, II, 76-77.

¹⁸⁵ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtu'l-esfiyâ*, Mısır, 1394/1974, I, 166-170.

¹⁸⁶ Cemaluddin Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf b. Muhammed ez-Zeyla'i, (ö.762/1360), *Tahricu'l Ehadis el Vakıafi Tefsiru'l -Keşşaf*, (Muhakkik: Abdullah b. Abdurrahman), 1. Baskı, Riyad, 1414, II, 388-391; IV, 196.

¹⁸⁷ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu yay., İzmir, thz. XI, 6738.

Fakat Zemahşeri'nin A'la suresi 18 ve 19. Ayetlerinin tefsirinde naklettiği aşağıdaki hadiste ise Hz. Adem'e (a.s) on suhufun indirildiğini bizlere bildirmektedir. Hadis Keşşaf'ta şöyle geçtiği görülür:

إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى (18) صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى (19)

هذا إشارة إلى قوله قَدْ أَفْلَحَ إِلَى أَبْقَى يَعْنِي أَنَّ مَعْنَى هَذَا الْكَلَامِ وَارِدَ فِي تِلْكَ الصُّحُفِ. وَقِيلَ: إِلَى مَا فِي السُّورَةِ كُلِّهَا. وَرَوَى عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَمْ أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ؟ فَقَالَ: مِائَةٌ وَأَرْبَعَةٌ كَتَبَ، مِنْهَا عَلَى آدَمَ: عَشْرَ صُحُفٍ، وَعَلَى شِيثَ: خَمْسُونَ صَحِيفَةً، وَعَلَى أَخْنُوخَ وَهُوَ إِدْرِيسُ: ثَلَاثُونَ صَحِيفَةً، وَعَلَى إِبْرَاهِيمَ: عَشْرَ صَحَائِفَ وَالتُّورَةَ، وَالْإِنْجِيلَ، وَالزَّبُورَ، وَالفِرْقَانَ. وَقِيلَ إِنَّ فِي صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ يَنْبَغِي لِلْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ حَافِظًا لِلسَّانَةِ عَارِفًا بِزَمَانِهِ مَقْبَلًا عَلَى شَأْنِهِ

*Kuşkusuz bu ilk sahifelerde vardır. İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde.*¹⁸⁸

“Kad efleha men tezekka” dan “Ebka” ayetine kadar olan ayetler bu sahifelerin içeriğine işaret eder. Surenin tamamının da bu sahifelerin içeriğine işaret ettiği söylendi.

Rivayet edildi ki: Ebu Zerr (r.a) Resulullah (s.a.s) sordu: “Allah kaç kitap indirdi?”

“Yüz (suhuf) ve dört kitap indirdi. On suhuf Adem'e, Şit'e, elli suhuf, Ehnuh ki O İdris'tir, otuz suhuf, İbrahim'e on suhuf; Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan'ı indirdi. Denildi ki: İbrahim'in sahifelerinde akli kullanma, dili muhafaza, zamanı iyi kullanmak yaraşır.”¹⁸⁹ Zemahşeri A'la Suresinin tefsirinde, Keşşaf'ta bu hadisi

¹⁸⁸ A'la, 87/ 18-19.

¹⁸⁹ Muhammed b.Ömer Zemahşeri, (ö.538/1143), *Keşşaf*, Darul Kütübül Arab, Beyrut, IV,741; Ebu Ca'fer, Muhammed b. Cerir et-Taberi, (ö. 310/932), *Tarihu'r-Rusül ve'l Memlûk/ Vesilet Taberi et-Tarih*, Darut'turas, Beyrut, 1387, I, 312-313

zikretmiş, daha sonra Keşşaftaki hadisleri tahrir eden ez-Zeyla'i (ö. 762/1360) bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁹⁰

Bu bilgilerden başka, Adem (a.s)'in suhufu ile ilgili hiçbir bilgi günümüze ulaşmış değildir. *DİA*' da "İstinsah" maddesinde, Hz Adem'in (a.s) suhufu ile ilgili şöyle bir bilgi vardır: "Cebrail'in Hz. Adem'e yazıyı öğrettiği ve onun da aldığı vahiyleri kendi el yazısı ile yazdığı (suhuf) rivayet edilir. Ka'b el-Ahbar, Hz. Adem'in aldığı bu vahiyleri, balçık üzerine yazdığını ve sonra bu levhaları pişirdiğini, fakat bu levhaların Nuh tufanında kaybolduklarını söyler."¹⁹¹ Bu bilgi ile ilgili başka bir ipucuna da rastlanmamıştır.

Yabancı kaynaklardan Hz. Adem'in suhufu ile ilgili yaptığımız araştırmalarda ise aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

2.1.3. Nag Hammadi Literatüründe Adem'in Vahyi

Adem'in (a.s) suhufu ile ilgili eski Hristiyan kaynaklarında, bazı rivayetlere rastlanır. Bu konuda Şinasi Gündüz, Nag Hammadi Metinleri¹⁹² ile ilgili bir makale yazmıştır. Bazı bilim adamları bu metinlerde doğrudan Hıristiyanlıkla ilgili herhangi bir unsurun bulunmamasından hareketle, metnin Hıristiyanlık öncesi dönemlerde derlendiği görüşünü ileri sürmektedirler.¹⁹³ Bu metinlerin "Adem'in Vahyi"

¹⁹⁰ Ez-Zeyla'i, *a.g.e.*, IV, 196- 197.

¹⁹¹ Bozkurt, Kaya, "İstinsah", *DİA*, İstanbul, XXIII, s.369.

¹⁹² Aralık 1945'te Nag Hammadi'ye yaklaşık 10 km uzaklıktaki el-Kasr köyünde çiftçilik yapan Halife ve Muhammed Ali adlı iki kardeş tarafından tesadüfen bulunmuş olan bu kitaplar bilim adamlarının büyük çoğunluğunca, bulunduğu yöreye en yakın kasaba olan Nag Hammadi'nin ismine atfen "Nag Hammadi Literatürü" olarak adlandırılmıştır. Tamamı 1150 sayfa civarında olan Nag Hammadi Literatürü 52 müstakil kitapçıktan oluşur. 10. cilt haricinde bu literatürü oluşturan diğer 12 cildin her birinde birden fazla kitapçık yer alır. Bu 52 kitapçıktan bazıları birbirinin kopyası veya bir diğer varyasyonu durumundadır. Böylelikle 4 metnin iki nüshası, bir metnin ise üç nüshası bulunmaktadır. Dolayısıyla Nag Hammadi Literatürü bize 46 orijinal metin sunmaktadır. Nag Hammadi'deki dil, Kıpti'ce dir. Şinasi Gündüz, "Nag Hammadi Literatürü ve Adem'in Vahyi", *OMÜFD*, 1999, sayı: 7. s. 93-94.

Bizi ilgilendiren bölümü, Nag Hammadi Literatüründe 5. ciltin 64-85. sayfaları arasında yer alan "Adem'in Vahyi" (The Apocalypse of Adam), Adem'in oğlu Şit'e naklettiği bir vahiy veya daha doğru bir ifadeyle bir Gnostik öğretisi şeklindedir. Gündüz, *a.g.m.*, s.108.

¹⁹³ Gündüz, *a.g.m.*, s. 93-94.

bölümünden bir kısmını tezimize almamızın sebebi, bizim kaynaklarımızdaki Adem (a.s) ve Şit (a.s) ile ilgili bilgilerle örtüşen yanlarının bulunmasıdır.

Bu metinlerde, genelde Adem'in ve insanın yaratılışı, kutsal öğretiyle olan ilişkisi, yeryüzüne düşüşü ve ilahi kurtarıcının gelişi ile ilgili gizli bilgileri oğlu Şit'e nakletmesi mahiyetinde olan bu kitap başlıca 3 ana kısma ayrılmaktadır. Adem ile Havva'nın dünyaya düşüş öncesi hayatları ve yeryüzüne düşüşleri, dünyaya düşen Adem'in rüyasında ilahi elçilerden vahyi alması ve bunu oğlu Şit'e nakletmesi ve kalplerinde kutsal bilgiyi taşıyan Şit'in neslinin gnostiklerin, ilahi kurtarıcı (Redeemer) aracılığıyla kurtarılışları ve kurtaranın menşei tartışmaları¹⁹⁴ vardır.

“Adem'in Vahyi”nde iki üstün varlık dikkati çekmektedir. Bunların ilki “ezeli ve ebedi olan yüce Tanrı” diye bahsedilen üstün güçtür. O aynı zamanda “gerçekliğin Tanrısı” olarak da isimlendirilir. Bu güç yeryüzüne düşüşleri öncesi Adem ve Havva'ya kutsal bilgiyi veren ve daha sonra bu bilgiyi Şit'in nesline aktarandır. Kalplerinde kutsal bilgiyi taşıyan insanları (gnostikleri) ateş felaketinden melekler vasıtasıyla kurtaran ve onların nihai kurtuluşa kavuşmaları için ilahi elçiyi gönderen de odur.”¹⁹⁵

Adem'in Vahyi'nde gnostikleri ölümlü hayattan kurtarmak için gönderilen ilahi elçinin Şit ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Zira metnin başlangıcından itibaren Şit ön plana çıkarılmakta, Adem'e vahyedilen gizli ve kutsal öğreti Şit'e nakledilmektedir.”¹⁹⁶

Aşağıda Nag Hammadi Literatüründe Adem'in vahyinden bir bölüm aktarılmıştır:

“Yedi yüzüncü yılda Adem'in, oğlu Şit'e öğrettiği vahiy şudur: “Oğlum Şit, sözlerimi dinle. Tanrı beni, annen Havva ile birlikte topraktan yarattığında, Havva ile geldiğimiz alemde Havva'nın karşılaşmış olduğu bir yücelik içerisinde hareket ediyordum. O (Havva) bana ezeli ve ebedi olan Tanrının bilgisiyle ilgili bir söz öğretti. Sonra, alemlerin ve güçlerin yöneticisi olan Tanrı bizi öfkeyle

¹⁹⁴ Gündüz, *a.g.m.*, s.108.

¹⁹⁵ Gündüz, *a.g.m.*, s. 111.

¹⁹⁶ Gündüz, *a.g.m.*, s.114.

ayırıldı. Sonra biz iki alem olduk ve kalplerimizdeki yücelik(içimizde teneffüs ettiğimiz ilk bilgi ile birlikte bizi, ben ve annen Havva'yı, terk etti. Ve o (yücelik) bizden uzaklaştı ve yüce alemlere ve meleklerle gitti. Bizim, yani ben ve annen Havva'nın var olduğumuz bu alemde kaynaklanmamış olan (bilgi ise) yüce alemlerin nesline gitti. Bu nedenle ben seni, yüce neslin kaynağı olan veya o (kaynaktan) çıkan kişinin ismiyle adlandırdım. Bu günlerden sonra gerçekliğin Tanrısının sonsuz bilgisi benden ve annen Havva'dan uzaklaştı. O zamandan itibaren insanlar gibi ölü şeylerle ilgili öğretiyi aldık. Sonra bizi yaratmış olan Tanrıyı tanıdık. Önümde, bizi yaratan Tanrının güçleriyle ilgili olmadıklarından görüşlerini tanıyamadığım üç adam gördüm. Onlar tabiatları itibarıyla görmüş olduğum kişilerin ötesindeydiler. Bana geldiler ve bana şöyle diyerek göründüler: "Adem, ölüm uykusundan kalk ve senden ve eşin Havva'dan türeyen ve kendisine hayat gelen kişinin nesli ve alemleri ile ilgili dinle!" Önümde duran o yüce kişilerden bu sözleri işittiğimde, ben ve Havva kalben iç geçirdik Ve bizi yaratan Rab Tanrı önümüzde dikildi ve bize şöyle dedi: "Adem niçin kalben iç geçiriyorsun? Benim seni yaratan olduğumu bilmez misin? Ve ben sana yaşayan bir can olarak hayat ruhunu üfledim." yarattı ve şöyle dedi: "Ben Tanrım ve başkası yoktur. Fakat sen topraksın ve karın Havva ile birlikte tekrar toprak olacaksın."

Bu sözlerin en dikkat çekici yönü; Tanrının insanı yarattığı, insanın yaratılışın topraktan olduğu ona ruh üfürüldüğü Tanrının sonsuz bilgisi, tekrar toprak olunacağı ve daha sonra Nuh Tufanı anlatılır ve gördüğü şeyleri Şit'e (a.s) aktarımla devam eder:

"Fakat şimdi, oğlum Şit, daha önce önümde gördüğüm kişilerin bana bildirdikleri şeyi sana bildireceğim: Ben bu neslin zamanını tamamladıktan ve bu neslin yılları sona erdikten sonra, bizi yaratan Rab Tanrının bir hizmetçisi olan Nuh gelecek. Ve bir tufan gelecek. Tanrının sağanak yağmurları dökülecek ve bütün hayat sular içerisinde yok olacak. Sonra Tanrı öfkelerini bırakacak ve gücünü sulara atacak. Ve O, Nuh'u, onun oğullarını ve onların karılarını, arzu ettiği hayvanlar ve çağırdığı cennet kuşlarıyla birlikte gemi ile kurtaracak. O, onları yeryüzüne yerleştirir. Ve Tanrı, Nuh'a şöyle diyecek. "Bak! Seni karın, oğulların, oğullarının karıları ve hayvanları ve çağırdığım cennetkuşları ile birlikte gemi içerisinde korudum. Bu nedenle size, sana ve oğullarına yeryüzünü vereceğim. Hükümran olarak siz, sen ve oğulların ona hükmedeceksiniz. Ve huzurumda şerefle durmayacak olan insanların nesli senden çıkmayacak. O zaman onlar yüce ışık bulutları gibi olacaklar." Ve Tanrı Nuh'a şöyle diyecek: "Sana söylediğim şeyden neden ayrıldın? Benim gücümü ret edebilmen için başka bir nesil (mi) oluşturdu?" Sonra Nuh şöyle diyecek: "Kudretin önünde yemin ederim ki bu insanların nesli benden veya benim çocuklarımdan değil, fakat gerçekliğin ezeli ve ebedi Tanrısı ve kutsal bilgiden kaynaklandı. "Sonra Nuh bütün yeryüzünü oğulları Ham, Yafet ve Şem arasında taksim edecek. O onlara şöyle diyecek: "Oğullarım, sözlerimi dinleyin! Bakın yeryüzünü aranızda taksim ettim. Bütün hayatınız boyunca ancak ona (Tanrıya) korkuyla ve ubudiyetle hizmet edin. Neslinizin, kudretli Tanrının yüzünden (yolundan) ayrılmasına izin vermeyin. Ben ve kardeşiniz Şem O'na hizmet ederim. O bizi yaratan Tanrıdır."

"Sonra Nuh'un oğlu Şem şöyle diyecek: "Neslim, sen ve senin gücünün huzurunda huzur bulacak. Onu güçlü elinle korku ve emirle mühürle. Öyle ki benden türeyen bütün zürriyet senden ve kudretli Tanrıdan uzaklaşmasın, fakat bilgilerinin korku ve itaat içinde hizmet etsin."

“Onlar yüce alemlere kadar tanınacaklar; zira onların muhafaza ettikleri alemlerin Tansın sözleri kitaba işlenmiş değildi, onlar yazılmış da değildi. Fakat melekut alemleri varlıkları insan neslinin tamamının tanımayacağı kişileri getirecekler. Zira onlar doğruluk kayası üzerindeki bir yüksek dağ üzerinde olacaklar. Bu nedenle onlar “Ölümsüzlük ve Gerçeğin Sözleri” diye adlandırılacaklar. Bunlar bilginin hikmetinde ve meleklerin öğretisinde sonsuz yüce Tanrıyı ebediyen tanırlar; zira o (Tanrı) her şeyi bilir”. Bunlar Adem’in oğlu Şit’e bildirdiği ve onun (Şit’in) bunları kendi nesline öğrettiği vahiylerdir. Bu, Adem’in Şit’e verdiği, Adem’in gizli bilgisidir.”¹⁹⁷

Nag Hammadi literatürü içinde yer alan ve araştırmacılarca Sethianlar’a ait dokümanlar olarak nitelendirilen metinlerde de Şit (a.s) ile Şit (a.s) soyundan gelenlere önemli yer verilir. Bu dokümanlardan “Adem’in vahyinde” gnostikleri ölümlü hayattan kurtarmak için gönderilen İlahi elçi Şit’le özdeşleştirilir. Adem’e vahyedilen gizli ve kutsal öğretinin Şit’e (a.s) de nakledildiği vurgulanır. Ayrıca kutsal bilgiye sahip olan ve kurtuluşa eren insanlar (gnostikler) “Şit’in nesli” diye tanıtılır. İnsanlığın yaşayacağı iki büyük felaket olan Nuh tufanı ile üzerlerine ateş, sülfür ve zift yağması şeklindeki felaketten yalnızca Şit (a.s) neslinin ilahi güçlerce kurtarılacağına dikkat çekilir. Nag Hammadi literatüründe Şit, “Mısırlılar İncil”inde ve Şit’in (a.s) Üç Anıtı’nda da önemli yere sahiptir.”¹⁹⁸ Aşağıda Şit’in (a.s) suhufundan bahsederken tekrar bu konuya dönülecektir.

2.2. HZ. ŞİT (A.S) VE SUHUFU

2.2.1. Hz. Şit

Hz. Adem’in, Habil’in ölümünden beş yıl sonra doğan oğludur. İbranice Şet olarak telaffuz edilen isminin “belirlemek, yerleştirmek; bahşetmek” manasındaki fiille ilişkili olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁹ Ahd-i Atik’in Tekvin kitabına göre: “Habil’in yerine Adem’e bahşedilen Şit(a.s), Adem 130 yaşındayken babasına benzeyen bir çocuk olarak doğmuştur. Şit (a.s) 105 yaşındayken oğlu Enoş dünyaya gelmiş, başka birçok oğlu ve kızı olmuştur. 912 yaşında vefat etmiştir.”²⁰⁰

¹⁹⁷ Gündüz *a.g.m.*, s. 119-125.

¹⁹⁸ Şinasi Gündüz, “Şit” *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2010, XXXIX, 215.

¹⁹⁹ Gündüz, “Şit”, s. 214.

²⁰⁰ Tekvin, 4/25; 5/3.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Şit'e (a.s) "Hibetullah" adı verilmiş, Cebrail onun Habil karşılığında Tanrının bir bağış sayıldığını belirtmiştir. Taberi ayrıca Şit (a.s) isminin Süryanice olduğunu ve "Tanrının bağış" anlamına geldiğini kaydeder.²⁰¹ İslami kaynaklarda Hz. Şit (a.s)'in peygamber olduğu, babası Adem'e (a.s) indirilen suhufu topladığını, Allah'ın ona da sayfalar indirdiği rivayet edilir.

Taberi: "Adem (a.s) öldükten sonra Allah'ın Şit'e (a.s) elli yaprak inzal ettiğini yazar."²⁰² ve şöyle devam eder: "Adem (a.s) ona birçok şeyi öğretmiş, gelecekteki tufan hakkında bilgi vermiş ve onu kendisine varis kılmıştır. Şit döneminde insanların yeryüzüne dağıldığı ve Şit'in 1000 şehir kurduğu rivayet edilir. Şit (a.s), Mekke ve Kabe ile de ilişkilendirilir. Onun Mekke'de yaşadığı, Kabe'yi çamur ve taş kullanarak inşa ettiği, 912 yaşında vefat ettiğinde Kabe yakınındaki Ebu Kubeys'te defnedildiği anlatılır."²⁰³

Ancak Şit'e (a.s) nispet edilen türbe Suriye'deki Maarretünnu'man'dadır. Onunla ilgili nakledilenler arasında Kabil taraftarlarıyla mücadele etmesi dikkat çekicidir. Ayrıca Şit'in (a.s) Hazura ile evlendiğine ve ondan Yaniş adlı bir oğlu ile Na'mete adlı bir kızının doğduğu nakledilir."²⁰⁴

Asım Köksal ise: "Şit'in (a.s) soyunun oğlu Yaniş vasıtasıyla devam ettiği, Hz. Adem'in çocukları arasında Habil'in zürriyeti olmadığı, Kabil'in zürriyeti de Nuh tufanında ortadan kalktığı için insanlığın Adem'den (a.s) sonraki ikinci atasının Şit (a.s) kabul edildiği bildirilir. Müslüman alimler Hz. Peygamber'in(s.a.s) soy kütüğü içerisinde Şit'e (a.s) de yer verirler."²⁰⁵

---

²⁰¹ Taberi, *et-Tarih*, I,152.

²⁰² Taberi, *et-Tarih*, I, 153.

²⁰³ Taberi, *et-Tarih*, I,162.

²⁰⁴ Taberi, *et-Tarih*, I, 163.

²⁰⁵ Köksal, *a.g.e.*, I, s. 67-70.

2.2.2. Hz. Şit'in (a.s) Suhufu

Hz. Şit (a.s) kendisi ve suhufu ile ilgili Kur'an-ı Kerimde herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Fakat Ebu Zerr (r.a) hadisinde ifade edildiği gibi,

Hz. Peygamber (s.a.s), Şit'e (a.s) elli suhuf indirildiğini söylemiştir. El İsbehani (ö.369/1438) eserinde Şit'in (a.s) suhufu ile ilgili şu görüşe yer vermiştir.

آدَمَ وَعِلْمَ وَجَلَّ عَزَّ اللَّهُ عِلْمَ يَسْتُرُ فَكَانَ وَسَلَّم، عَلَيْهِمَا اللَّهُ صَلَّى آدَمَ ابْنُ اللَّهِ هَيْبَةً وَهُوَ شَيْبٌ
وَكَانَتْ صَحِيفَةً خَمْسِينَ السَّلَامُ عَلَيْهِ آدَمَ عِلْمَ عَلَى تَعَالَى اللَّهُ زَادَهُ اللَّهُ هَيْبَةً كَانَ وَقَدْ قَابِلٍ مِنْ مَخَافَةٍ
رَبُّنَا شَرَفَهُ نَمَّ وَأَمْتَالٌ، عِظَاتٌ كُلُّهَا صَحْفُهُ

“Allah Adem’e ve Şit’e selam etsin ki Şit Allah’ın peygamberidir. O Hibetullah’tır. Şit Allah’ın ilmini ve Adem’in bilgisini Kabilden gizlemişti. Allah’ta ona Adem’e verdiği üzerine elli sahife daha verdi. Sahifelerin tümü öğütler ve misallerden ibaretti. Rabbimiz onu şereflendirdi.”²⁰⁶ bilgisi mevcuttur. Bu bilgede de yine Şit (a.s)’a elli sahife verildiği söylenmektedir.

Yine Adem’in (a.s) suhufundan bahsederken, Nag Hammadi Literatüründe “Adem’in Vahyi” nin, en dikkat çekici yönü üzerinde durulmuş; yaratılışın topraktan olduğu ve tekrar toprağa dönüleceği, Allah’ı tanıma ve Allah’a imanın gerekliliği, ölüm, Nuh tufanı, Hz. Adem (a.s), ona gelen vahiyleri oğlu Şit’e (a.s) aktarması gibi şeylerden bahsetmiştik. Özellikle Şit’in (a.s) sahifeleri söz konusu olduğunda bizim kaynaklarımızda da buna benzer tanımlamalar vardır. Şöyle ki:

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا سَلْمَةُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ
إِسْحَاقَ قَالَ: " لَمَّا حَضَرَتْ آدَمَ عَلَيْهِ وَعَلَى نَبِيِّهَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الْوَفَاءُ فِيمَا يَذْكُرُونَ وَاللَّهُ أَعْلَمُ
دَعَا ابْنَهُ شَيْبَةَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَعَهَّدَ إِلَيْهِ وَعَلَّمَهُ سَاعَاتِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَعْلَمَهُ عِبَادَةَ الْخَلَائِقِ فِي كُلِّ
سَاعَةٍ مِنْهُنَّ، وَأَخْبَرَهُ أَنَّ لِكُلِّ سَاعَةٍ مِنْهُنَّ صِنْفًا مِنَ الْخَلْقِ فِيهِ عِبَادَتُهُ، فَقَالَ: السَّاعَةُ الْأُولَى جِبْنَ

²⁰⁶ Ebu Muhammed Adullah bin Muhammed bin Cafer el-İsbehani, (ö.369/1438) *el-Azime*, Dar’ul Asime, Riyad, 1408, V, 1602.

يَسْجُدُ بَنُو آدَمَ مِنْ الضُّحَى، وَالسَّاعَةَ الثَّانِيَةَ صَلَاةُ الْمَلَائِكَةِ، وَالسَّاعَةَ الثَّلَاثَةَ صَلَاةُ الطَّيْرِ،
وَالسَّاعَةَ الرَّابِعَةَ صَلَاةُ الْهَوَامِّ، وَالسَّاعَةَ الْخَامِسَةَ صَلَاةُ الْحَيَوَانَ، وَالسَّاعَةَ السَّادِسَةَ صَلَاةُ
الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ فَذَلِكَ حِينَ يَسْتَغْفِرُونَ لِبَنِي آدَمَ، وَالسَّاعَةَ السَّابِعَةَ حِينَ تَلْجُ الْمَلَائِكَةُ وَيَلْجُونَ فِي
الصَّلَاةِ كُلِّهَا بِأَسْمَائِهِ وَالسَّاعَةَ الثَّامِنَةَ صَلَاةُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِيِّينَ، وَالسَّاعَةَ الثَّاسِعَةَ صَلَاةُ الَّذِينَ
حَوْلَ الْعَرْشِ، وَالسَّاعَةَ الْعَاشِرَةَ حِينَ تَنْزِلُ الرِّيحُ عَلَى الْمَاءِ وَتَفْرُ الْجَنُّ مِنْ حَوْلِ الْمَاءِ وَلَوْلَا ذَلِكَ
لَأَفْسَدَتِ الشَّيَاطِينُ عَلَى بَنِي آدَمَ الْمَاءَ، وَالسَّاعَةَ الْحَادِيَةَ عَشْرَةَ حِينَ تَعْرُجُ أَرْوَاحُ النَّبِيِّينَ
وَالصَّادِقِينَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، وَالسَّاعَةَ الثَّانِيَةَ عَشْرَةَ

Cafer b. Ahmed b. Faris, O da ibni Humeyd'den, O da Sellemetübnü'l Fazl, Muhammed b. İshak'tan şöyle rivayet etti:

“Adem'in ölümü gelince oğlu Şit'i çağırdı. Ondan söz aldı ve ona gece ve gündüzün saatlerini öğretti. O saatlerin her birinde mahlukatın ibadetlerini ona bildirdi ve o saatlerde mahlukattan hangisinin ibadet ettiğini de ona söyledi: ilk saat, beni Adem'in duha vaktinde secde ettiği saattir. İkinci saat, meleklerin salat saatidir. Üçüncü saat, kuşların saatidir. Dördüncü saat, hevvam'ın saatidir. Beşinci saat, hayvanların salat saatidir. Altıncı saat, Mukarranın meleklerinin; ademoğulları için tövbe ettiği saattir. Yedinci saat Meleklerin Allah'ın isimleriyle namaza katıldıkları vakittir. Sekizinci saat, Yerin ve göğün saatidir. Dokuzuncu saat, Arşın çevresinin saatidir. Onuncu saat, rüzgarın suyun üzerine indiği vakittir ve cinler suyun etrafından kaçır. Bu olmasaydı şeytanlar ademoğullarına suyu ifsad ederlerdi. On birinci saat nebilerin ve Sıddıkların ruhlarının Allah'a uruc ettiği saattir.”²⁰⁷

Buradaki rivayette Hz. Adem'in (a.s), oğlu Şit'e (a.s) insanların değil ancak peygamberlerin vahiy ile bileceği şeyleri aktardığı anlatılır. Fakat bu rivayetin doğruluğu ile ilgili bir bilgi yoktur. Kaynaklarımıza yukarda alıntı yaptığımız diğer kaynaklarından geçmiş olma ihtimali vardır. Yine el-İsbehani'nin eserinde şöyle bir rivayette mevcuttur:

²⁰⁷ el-İsbehani, *a.g.e.*, III, 942.

قَالَ أَبُو الطَّيِّبِ أَحْمَدُ بْنُ رَوْحٍ: وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَلْمَةَ
الْحَرَّانِيِّ، عَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ كَعْبِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى قَالَ: «إِنَّ فِي بَعْضِ
الْكَتُبِ السَّالِفَةِ مِنْ كُتُبِ شَيْثِ بْنِ آدَمَ، أَنَّ آدَمَ قَالَ: يَا رَبِّ، أَرِنِي الْمَوْتَ حَتَّى أَنْظُرَ
إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا آدَمُ لِلْمَوْتِ صِفَاتٌ لَا تَقْوَى تَنْظُرُ إِلَيْهَا لِعَظِيمِ هَوْلِهَا،
وَإِنِّي أَنْزَلْتُ عَلَيْكَ أَحْسَنَ صِفَاتِهِ لِتَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

إِلَى مَلِكِ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ اهْبِطْ عَلَى آدَمَ فِي صُورَتِكَ الَّتِي تَأْتِي
الْأَنْبِيَاءَ، وَالْمُصْطَفِينَ الْأَخْيَارَ، فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى جِبْرِيلَ وَإِسْرَافِيلَ، وَمَلَكِ
الْمَوْتِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَنْ اهْبِطُوا عَلَى آدَمَ، وَهُوَ جَالِسٌ بَيْنَ الْجِبَالِ، وَقَدْ هَبَطَ عَلَيْهِ
الْمَوْتُ فِي صُورَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ قَدْ نَشَرَ مِنْ أَجْنِحَتِهِ أَرْبَعَةَ أَجْنِحَةٍ، جَنَاحٌ فِي النَّرَى،
وَجَنَاحٌ قَدْ جَاوَزَ السَّمَاوَاتِ، وَجَنَاحٌ بِالْمَشْرِقِ، وَجَنَاحٌ بِالْمَغْرِبِ لَهُ صَدْرٌ أَبْيَضُ
وَأَحْمَرُ، وَأَصْفَرُ وَأَخْضَرُ وَأَسْوَدُ، وَإِذَا الدُّنْيَا بَحْدَافِيرِهَا وَجِبَالِهَا وَغِيَاضِهَا وَبِحَارِهَا،
وَإِنْسِهَا وَجَنَّتِهَا، وَطَيْرِهَا وَهَوَامِّهَا، وَالْخَافِقِينَ وَمَا حَوْلَهُ، وَالنَّارَ وَمَا حَوْلَهُ إِلَى
الْمُنْتَهَى الَّذِي عِلْمُهُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى فِي نَقْرَةٍ صَدْرِهِ كَالْخَرْدَلَةِ الْمُلقَاةِ فِي أَرْضِ فَلَاةٍ،
وَلَهُ أَعْيُنٌ لَا يَفْتَحُهَا إِلَّا فِي مَوْضِعِهَا، وَأَجْنِحَةٌ لَا يَنْشُرُهَا إِلَّا فِي مَوْضِعِهَا، وَأَجْنِحَةٌ لَا
يَنْشُرُهَا إِلَّا لِلْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، وَأَجْنِحَةٌ لَا يَنْشُرُهَا إِلَّا فِي مَوْضِعِهَا،
فَأَمَّا أَجْنِحَةُ الْأَوْلِيَاءِ وَأَهْلِ طَاعَةِ اللَّهِ فَإِنَّهَا الْبُشْرَى الَّذِينَ يُبَشِّرُونَ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا،
وَأَمَّا أَجْنِحَةُ الْكُفَّارِ، فَإِنَّهَا سَفَافِيدُ وَمَقَارِيضُ وَكَلَالِيْبُ، فَلَمَّا نَظَرَ آدَمُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ إِلَى مَلِكِ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ صَعَقَ، وَخَرَّ مَغْشِيًّا عَلَيْهِ، فَأَفَاقَ بَعْدَ سَبْعَةِ أَيَّامٍ
يَرشُخُ عَرَقًا كَانَ فِي مَجَارِي عُرُوقِهِ الزَّعْفَرَانُ، فَقَالَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ، مَا
أَشَدَّ هَذَا وَأَهْوَلَهُ، وَهَكَذَا تَذُوقُ ذُرِّيَّتِي الْمَوْتَ. فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ: أَعْظَمُ شَأْنٍ
ذُرِّيَّتِكَ، إِنَّمَا يَذُوقُونَ الْمَوْتَ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ وَنَوَائِبِهِمْ

Ebu Tayyib Ahmed b. Ravh: O da Ahmed b. Halid'den O da Muhammed b. Sellemetü'l Harrani'den O da Husayfin'den, Ka'b' tan Allah onlara rahmet etsin dedi ki: Şit bin Adem'in geçmiş sahifelerinin bazılarında şöyle der: "Adem dedi ki:

-Ya Rabbi! Bana ölümü göster ta ki ona bakayım. Bunun üzerine Allah şöyle vahyetti:

- Korkunun büyüklüğü ile ona baktığın bir sıfattır ölüm ve zorlu bir özelliktir. Ben onu sana en güzel şekli ile göstereyim ki ona bakasın.

Allah ölüm meleğine "peygamberlere geldiğin en güzel suretle Adem'e in" dedi İsrail'e, Cebrail'e ve ölüm meleğine "Adem'e inin" diye vahyetti.

Adem dağın eteğinde oturuyordu, ölüm ona koç suretinde geldi. Bir kanadı yerde, bir kanadı gökte, Biri doğuda biri batıda dört kanadı vardı. Göğsü beyaz, kırmızı, siyah, yeşil sarı idi. Allah'ın ilminin yanında onların (Cebrail, Mikail, Azrail'in) ilmi bir hardal tanesi kadardır. Onun (ölüm meleğinin) gözlerini ancak koyan açar. Onun kanadını ancak yayan açar. Onun kanatları ancak peygamber ve nebiler için açılır. Peygamberlerin ve Allah'a itaat ehlinin (onlara ölüm meleğinin) kanat açmasına gelince, insanlara tebşir ettikleri müjdelendir. Kafirlerin kanadına gelince, Onlar zelim, aşağılık ve köpeklerin düştüğü alçak duruma düşürülür.

Adem ölüm meleğine bakınca (onun heybetinden) bağırdı ve bayıldı. Yedi gün sonra ayıldı. Terledi ve ter akıntısı zaferan gibi idi. Adem:

"Ya Rabbi! Bu ve bunun ahali ne kadarda şiddetli. Allah böylece Adem'e ölüm ve ölümün zerresini tattırdı. Bunu ona Allah vahyetti. "Allah'ın şanını büyükle, bu zerrenin şanını büyükle. Ölüm (insanlara) amelleri nispetinde tattırılır."²⁰⁸

Taberi, *Tarihu'r-Rusül ve'l-Memlûk* adlı eserinde de aşağıdaki iki rivayete yer vermiştir. Bunlardan ilki şu rivayettir: "Adem (a.s) ölünce Allah (c.c) Şit'e verdiği kitaplarda buyurdu ki: "Ademoğulları bir şart ettiklerinde onlara söyle şahit

---

²⁰⁸ el-İsbehani, *a.g.e*, III, 942.

tutsunlar. Ta ki inkar etmesinler. Öyle ki: Adem benim ahdimi unuttu iblis onu aldattı cennetten çıkardı.”²⁰⁹ Bu rivayette Bakara Suresinde, “*Dedik ey Adem sen ve eşin cennette oturun, ikinizde ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. Bunun üzerine şeytan onların ayağını oradan kaydırды, içinde buldukları cennet yurdundan çıkardı. Bizde “Birbirinize düşman olarak inin, orada belirli bir vakte kadar sizin için bir karar yeri ve bir nasip vardır” dedik*”²¹⁰ ayetleriyle örtüşmektedir. Diğer bir rivayette ise:

“Hz. Adem (a.s) yirmi gün hasta yattı ve vefat etti. Ölmeden bir gün önce Cebrail geldi Adem’e: “vasiyet et ve Şit’i halife kıl” Adem Şit’i (a.s) çağırdı -vasiyet etmek Adem’den (a.s) kaldı- sonra Adem öldü. Cebrail Şit’e (a.s) “Adem’i kefene sar ve defnet” dedi. Bundan sonra cenaze yıkamak, cenaze namazı kılmak, mezar kazmak ve defnetmek Ademoğullarına sünnet oldu.”²¹¹

Görüldüğü gibi Şit (a.s) Sahifeleri söz konusu olduğunda hep Hz. Adem (a.s) ile birlikte anılır. Gerek diğer kaynaklar, gerek bizim kaynaklardaki tüm bu rivayetler bize, Adem’in (a.s) tüm vahiy bilgilerini ölmeden önce Hz. Şit’e (a.s) öğrettiğini göstermektedir.

2.3. HZ. İDRİS (A.S) VE SUHUFU

2.3.1. Hz. İdris

Kur’an, (د ر س) kökünden türemiş İdris kelimesini, bir peygamberin özel ismi olarak kullanmıştır. Bu kelimenin kökü hakkında dilciler ve tefsirciler birçok değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.²¹² “O, Allah’ın kitabını çokça okuduğu için İdris diye isimlendirilmiştir” diyenler vardır.²¹³ Zebidi: “İdris kelimesinin (د ر س) DeRaSe kökünden türetildiğine dair görüşün bir kuruntudan ibaret olduğunu söylemiş ve

²⁰⁹ Taberi, *et-Tarih*, I, 162.

²¹⁰ Bakara 2/35-36.

²¹¹ Taberi, *et-Tarih*, I, 151

²¹² Ali Akpınar, “Kur’an-ı Kerim’de Okuma (Kıraat) Lafızları”, *CÜİFD*, Sayı, 2, Sivas, 1998, s.213.

²¹³ Ibn Manzur, *a.g.e.*, VI, 80.

kelimenin Arapça olmadığını (a'cemi) olduğunu savunarak şunları söyler: “İdris kelimesi çoklarının sandığı gibi(د رس) DeRaSe kökünden türemiş değildir. Aksine o, Peygamberimizin (s.a.s) kırk dördüncü dedesi olan ve ismi Hanu’ yahut Ehnü’ olan idris peygamberin ismi olup acemi bir kelimedir.”²¹⁴ demiştir. Zemaşşeri ise: “İdrisin ders kökünden Arapça bir kelime olduğu, Allah’ın kitabını çok okuyup incelediği için kendisine bu ismin verildiği yolundaki görüşü reddeder.”²¹⁵

Kur’an-ı Kerim de ise Hz. İdris (a.s) ile ilgili olarak “ağlayarak secde etme, doğruya ulaştırılma, seçkin kılınma”²¹⁶ “şanının ve mekanının üstün ve yüce olması”²¹⁷ “sabredici olma”²¹⁸ “sıddık ve nebi olma”²¹⁹ gibi nitelikler de yer almaktadır. Hadislerde İdris’ten sadece mi’rac hadisesi dolayısıyla bahsedilir. Hz. Peygamber (s.a.s) miraçta, bazı rivayetlere göre onunla ikinci, hadislerin çoğunluğuna göre ise onunla dördüncü kat semada karşılaşmıştır.²²⁰

Ayrıca, el Hakim (ö. 405/1014) “el -Müstedrek” adlı kitabında İdris (a.s) hakkında şöyle bir Hadis-i Şerif rivayet eder:

عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ إِدْرِيسَ مَنْ هُوَ وَفِي أَيِّ زَمَانٍ هُوَ؟ قَالَ: «هُوَ جَدُّ نُوحٍ الَّذِي يُقَالُ لَهُ خَنْوُخُ، وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ حَيٌّ» وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ يَسَارٍ: «كَانَ إِدْرِيسُ أَوَّلَ بَنِي آدَمَ أُعْطِيَ النَّبُوَّةَ وَهُوَ أَخْنُوخُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ أَهْلَالِيلَ بْنِ قَيْبَانَ بْنِ نَاشِرِ بْنِ شَيْثَ بْنِ آدَمَ

Vehb b. Münebbih’e İdris kimliği ve (yaşadığı) zaman soruldu O da şöyle dedi: “İdris, Nuh’un dedesidir ve ona Hanuh denilirdi. O, cennette diridir.”

²¹⁴ ez-Zebidi, *Tacu’l Arus*, IV, 149.

²¹⁵ Zemaşşeri, *el- Keşşaf*, III, 23.

²¹⁶ Meryem 19/58

²¹⁷ Meryem 19/57.

²¹⁸ Enbiya 21/85.

²¹⁹ Meryem 19/56.

²²⁰ Buhari, “Salat”, 1; “Enbiya”, 4,

Muhammed b. İshak b. Yesar dedi ki: “İdris, Adem’in ilk oğludur. O’na nebilik verilmiştir. O Ehnuh b. Yezid b.Ehlal b.Kinane b. Naşir b. Şit b. Adem’ dir.”²²¹

İdris’in (a.s) kimliği konusunda en çok ilgi çeken hususlardan biri de onun yarı efsanevi bir şahsiyet olan Hermes’le ilgisidir. İslami kaynaklarda üç Hermes’ten söz edilmekte olup her biri değişik özelliklere sahiptir. Bunlar Hermes (Hermesü’I-Heramise), Babilli Hermes ve Mısırlı Hermes’ tir. Birinci Hermes hakkındaki rivayetler İdris’e dair anlatılanlara benzemekte, bazılarına göre, bunun Uhnuh ve İdris (a.s) ile aynı kişi olduğu kabul edilmektedir. Hz. İdris (a.s) ile ilgili “*Biz onu yüce bir mekana yükselttik*”²²² ayeti bazılarına göre, Razi’ye göre. “İdris (a.s)’in ruhunun kabzedildiğini dördüncü kat sema olduğunu söylemiştir.²²³ Peygamberimiz (s.a.s) Cebrail (a.s) ile miraç yolculuğunda dördüncü kat semada Hz. İdris ile karşılaştıklarını anlatmaktadır.²²⁴

Ayrıca, Kitab-ı Mukaddes’te yer alan “*Ve Hanok Allah ile yürüdü ve gözden kayboldu; çünkü onu Allah aldı*”²²⁵ ifadesiyle semaya kaldırılmış olan şahsiyetlerdendir. İbraniler İdris’e (a.s) Hanüh demektedir ve bu isim Uhnüh olarak Araplaştırılmıştır. Allah kitabında onu İdris olarak adlandırmaktadır. Biruni, Hermes’e İdris de denildiğini, bazılarının Buda’yı Hermes olarak kabul ettiklerini nakleder.²²⁶

Nesefi (ö.710/1310) *Medariku’t-Tenzil ve Hakaikut’Te’vil* adlı tefsirinde şöyle bir rivayete yer vermiştir: İdris (a.s) Adem’dan (a.s) sonra, kalemle ilk yazı yazan, bütün ilimler kendisine öğretilen, çok sayıda talebesi olan, yeryüzünde ilk defa demiri keşfedip ondan aletler yapan, ziraatı geliştiren, iğne ile dikiş diken, ilk

²²¹ Ebu Abdullah el-Hakim Muhammed bin Abdullah en-Nisaburi, *el-Müstedrek*, (ö.405/1014), (Tahkik: Mustafa Abdul Kadir Ata), Dar’ul Kütüb’il Ulumiyye, Beyrut, II, 598.

²²² Meryem, I9/57

²²³ Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer bin el- Hüseyin bin Fahrudin er-Razi, (ö. 606/1210), *Mefatihü’l-Ğayb*, Daru İhyau’t-Türasu’l-Arabi, 3. Baskı, Beyrut, 1420 XXII, 176.

²²⁴ Taberi, *et-Tarih*, II, 308.

²²⁵ Tekvin 6/24.

²²⁶ Ömer Faruk Harman “İdris” *DİA*, İstanbul, 2000, XXI,471.

kez elbise dikip giyen kişi idi. Kendisine otuz suhuf verildi. Kavmini putlara tapmaktan men ve yüce Allah'a ibadete davet etti.”²²⁷

Müslüman müelliflerin hepsi İdris'in Kitab-ı Mukaddes'teki rivayete göre ebedi hayata ermiş olan veya Kitab-ı Mukaddes dışı yahudi dini literatürüne göre ölmeden cennete giren Hanok (Honoch) olduğunu kabul eder. Bizde de bu görüşü benimseyen ilk müellif Taberi'dir.²²⁸

2.3.2. İdris'in (a.s) Suhufu

Kur'an-ı Kerim'de İdris'in (a.s) ismi, şu iki ayette geçmektedir: “*Kitapta İdris'i de an; çünkü O, çok sadık bir peygamberdi.*²²⁹ *İsmail, İdris, Zülkif'li de (hatırla). Onların hepsi de sabredenlerdendi.*²³⁰ Fakat İdris'in (a.s) suhufuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de her hangi bir bilgi yoktur. Ebu Zerr hadisinde وَأُنزِلَ عَلَىٰ أَخْنُوحَ ثَلَاثُونَ صَحِيفَةً “İdris'e (a.s) otuz sahife indirildiği” Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından bildirilmiştir.

Taberi'nin naklettiğine göre Allah ona peygamberlik verdiğiinde Adem (a.s) 622 yaşında idi. Adem ve Şit'ten (a.s) sonra Ademoğlundan ilk peygamber odur. Allah (c.c) ona otuz sahife vermiştir. Kabiloğulları'na peygamber olarak gönderilmiştir. Kavmine tebliğde bulunup hak yola davet etmiş, onlardan Allah'a itaat etmelerini şeytana karşı çıkmalarını istemiş, fakat kavmi onu dinlememiştir.²³¹

Taberi Tarihinde, hem bu sahifelerin, hem de diğer semavi kitapların; kitap gönderilmeyen peygamberlerin tebliğ görevinde hükümlerine tabi oldukları metinler olduğunu ifade bakımından da şöyle denilmektedir: “İdris (a.s) Şit'in (a.s) suhufunu okurdu ve ahaliyi o kitabın hükmüne davet ederdi. Allah (c.c) ona da otuz sahife

²²⁷ Ebü'l-Berakat Abdullah bin Ahmet bin Mahmut Hafızu'd-Din en Neseî, (ö. 710/1310), *Tefsiru'n-Neseî, (Medariku't-Tenzil ve Hakaikut'Te'vil)*, Daru'l-Kelimu't-Tayyib, Beyrut, 1419/1998, II, 341; Köksal, a.g.e, I, 81.

²²⁸ Taberi, *Tarih*, I, 170.

²²⁹ Meryem 19/ 56.

²³⁰ Enbiya 21/ 85.

²³¹ Taberi, *Tarih*, I, 164-172.

gönderdi. O, bu sahifeleri kendi eliyle yazdı. Adem'den (a.s) sonra ilk kalem tutup yazı yazan İdris (a.s)'dır. “Ve İdris (a.s) şöyle dedi: “Ya Rıdvan, ben Hak Teâlâ'nın peygamberiyim. Benim makamımın cennet olacağını Suhuf'ta gördüm”²³²

Hız. İdris'e (a.s) ilahi bilgileri ihtiva eden otuz sahife indirilmiştir. O, Adem'in (a.s) ve Şit'in (a.s) sahifelerini de kalbinin üzerinde taşırdı. Remil ilmi, hey'et, nücüm, hesap, tıp, nebatların sırları, garip sanatlar, yazı yazmak, dikiş dikmek, terazi kullanmak gibi meslek ve sanatları İdris icat etmiştir. Sahifelerinde semavi sırlar, ruhanilere hükmetmenin yöntemleri, varlıkların özellikleri gibi konulara dair bilgiler vardı. Çok sayıda talebesi olan İdris, yeryüzünde ilk defa demiri keşfedip ondan aletler yapmış; ziraatı geliştirmiş, deri ve kumaşlardan elbise dikmiştir.”²³³ Hız. İdris (a.s) suhufu ile ilgili en fazla rivayet Taberi'nin *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mulûk* adlı tarih kitabında geçmektedir. Bununla ilgili kaynaklarımızda başka da rivayet yoktur.

2.4. HIZ. İBRAHİM (A.S) VE SUHUFU

2.4.1. Hız. İbrahim

Hız. İbrahim (a.s.) Allah'ın “Halil” unvanıyla dost edindiğini belirttiği

وَ اتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا “Allah İbrahim'i dost edinmişti.”²³⁴ İbrahim, “ulu'l-azm” bir peygamberdir. İsmi, Tevrat'ın bazı bölümlerinde Avram (Abram)²³⁵ Ahd-i Atik'in diğer yerlerinde Avraham (Abraham) olarak geçmektedir. Tevrat'a göre İbrahim'in adı önce “ulu ata” manasında Abram iken daha sonra “milletlerin babası” anlamında Abraham'a dönüşmüştür. Kuzey Sami dilinde bir isim olan Abram-İbrahim'in, güneyde ikamet ettiği dönemde Abraham'a dönüşmüştür. Kur'an-ı Kerim'de İbrahim ismi altmış dokuz yerde geçmektedir.²³⁶

²³² Taberi, *Tarih*, I, 95, 97.

²³³ Harman, “İdris”, XXI, 480.

²³⁴ Nisa 4/125.

²³⁵ Tekvin, 11 /26- 17/4.

²³⁶ Ömer Faruk Harman, “İbrahim”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2000, XXI, 266.

Müslüman tarihçilerin kaydettiğine göre: “kahin ve münecimlerin o sene bölgede doğacak İbrahim adlı bir çocuğun halkın dinini değiştireceğini, Nemrut’un saltanatına son vereceğini söylemeleri, diğer bir rivayete göre ise kendisinin bu mahiyette bir rüya görmesi üzerine Nemrut hamile kadınları bir yere toplamış ve doğacak bütün erkek çocukların öldürülmesini, ayrıca erkeklerin eşlerinden uzaklaştırılmasını emretmiştir. Bunun üzerine Azer, İbrahim’e hamile kalan karısını Küfe ile Basra arasındaki Ur şehrine götürüp bir mağaraya saklamış, İbrahim bu mağarada doğmuştur.”²³⁷

H. İbrahim (a.s), Kur an-ı Kerim’de ayrıntılı biçimde anlatılan, Allah’ın sonsuz varlığına ve birliğine dair istidlallerini de bu mağaradan ayrılışını takip eden günlerde yürütmüştür. Buna göre bir akşam vakti mağaradan çıkarılan İbrahim, babasına gördüğü şeylerin ne olduğunu ve bunların bir yaratıcısının bulunup bulunmadığını sormuş onların bir rabbi olması gerektiğini düşünmüş; yıldızları, ayı ve güneşi görünce her biri için, “*Rabbim budur*” demiş; fakat gördükleri kısa süre sonra sönüp gidince. “*Ben böyle sönüp batanları sevmem*” diyerek bunların hiç birinin ilah olamayacağını ifade etmiş; “*Hiç şüphesiz ben. bir tevhid ehli olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratmış olan Allah’a yönelttim. ben müşriklerden değilim*”²³⁸ diyerek en sonunda tek ilahın bir olan Allah (c.c) olduğuna iman etmiştir. Ayrıca” *Rabbi İbrahim’e, “Müslüman ol!” dediğinde. “Alemlerin rabbine teslim oldum*”²³⁹ diyerek bu davete icabet etmiştir. Bununla birlikte “*Andolsun İbrahim’e daha önce rüştünü vermiştik; biz onu iyi tanırdık*”²⁴⁰ mealindeki ayetin de işaret ettiği gibi İbrahim peygamberlik öncesinde de doğru yolda idi. Hz. Nuh’a(a.s) verilenler Hz. İbrahim’e (a.s) de tavsiye edilmiş²⁴¹ ona sahifeler verilmiştir.²⁴²

---

²³⁷ Harman, “İbrahim”, s.269.

²³⁸ En’am 6/75-79.

²³⁹ Bakara 2/131.

²⁴⁰ Enbiya 21/51.

²⁴¹ Şura 42/13.

²⁴² Necm 53/36-37; A’la 87/19.

Hız. İbrahim(a.s), peygamber olarak seçilip kavmine gönderildiğinde ilk önce babasını Allah’ın birliğine çağırmış fakat babası onu kovmakla tehdit etmiştir.²⁴³ Hız. İbrahim (a.s) daha sonra kavmini de dine davet etmiş ancak olumlu sonuç alamamıştır.²⁴⁴ Kur’an-ı Kerim’de Hız. İbrahim’in (a.s) babası için Allah’tan af dilediği fakat bu dileğinin kabul edilmediği belirtilmektedir.²⁴⁵ Kur’an-i Kerim’de Hız. İbrahim’in (a.s), babası ve kavminin taptığı putlara karşı mücadele ettiğini ve tevhid inancını savunduğu; gök cisimlerine ve bunların sembolleri olan putlara tapmanın manasız olduğunu hiç kimseye fayda veya zarar vermesi mümkün olmayan bu cisimlere tapmaktan vazgeçmeleri gerektiğini söylediği ifade edilir.²⁴⁶

Kur’an-ı Kerim’de, Hız. İbrahim’in (a.s) Allah’a ölüleri nasıl dirilttiğini sorması da aslında inandığı halde önüne geçilmez bir merakla²⁴⁷ “*kalbinin tatmin olması*” şeklinde olumlu bir gerekçeyle açıklanmaktadır.²⁴⁸ Hız. İbrahim’in putları kırması ve bu yüzden putperestlerce ateşe atılmasına rağmen ateşin kendisini yakmaması, onun tevhit mücadelesinin güzel bir hatırası olarak Kur’an’da ve bazı ayrıntılarla birlikte diğer kaynaklarda yer alır. Buna göre İbrahim (a.s), taptıkları putların ne kadar aciz ve işe yaramaz olduğunu kavmine göstermek üzere fırsat kollar. Nihayet bir bayram günü halk şenlik için şehir dışına çıkınca put evine girerek en büyük put dışındaki bütün putları kırar. Kavmi döndüğünde durumu görüp Hız. İbrahim’i(a.s) sorguya çeker. Hız. İbrahim(a.s), “*Belki de şu büyükleri yapmıştır, ona sorun*” der.²⁴⁹ Bunun sonunda Nemrut, Hız. İbrahim’i ateşe atmak suretiyle cezalandırmaya kalkışır.²⁵⁰ Ancak Allah’ın, “*Ey ateş, İbrahim’e karşı serinlik ve esenlik ol!*” emri üzerine ateşin Hız. İbrahim’i yakmadığı ifade edilir.²⁵¹

²⁴³ Meryem 19/42-46.

²⁴⁴ En’am 6/80-81; Enbiya 21/51-73; şuara 26/70-89; Ankebut 29/16-27; Zuhruf 43/26-28.

²⁴⁵ Meryem 19/41-50; Tevbe 9/114.

²⁴⁶ Enbiya, 21/66.

²⁴⁷ İsmail Lütfi akan, Mehmed Solmaz, *Kur’an-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1982, s. 76.

²⁴⁸ Bakara 2/260.

²⁴⁹ Enbiya 21/ 57-67; Saffat 37/88-96.

²⁵⁰ Enbiya 21/68; Ankebut 29/24.

²⁵¹ Enbiya 21/68-70.

İbrahim (a.s) Nemrut'un ateşinden kurtulduktan sonra Allah'a inananların rahatça ibadet etmeleri için Babil'e, oradan Harran'a hicret etti. Sonra amcasının kızı Sare ile evlendi. Yine Allah'ın emri ile daha sonra, Şam'a oradan da Mısır'a geçtiler. Hz. İbrahim (a.s)'in Sare validemiz ile evliliğinden o dönemde çocuğu olmadı. Sare validemiz cariyesi olan Hacer'i azat edip İbrahim (a.s) ile evlenmesine müsaade etti. Bu evlilikten Hz. İsmail (a.s) doğdu. Ancak Sare Hz. İbrahim'i(a.s) kendi eli ile evlendirmesine rağmen Hz. İsmail'in (a.s) doğumu ile aşırı kıskançlık göstermesi sonucu, Hz. İbrahim (a.s) Allah (c.c)'tan aldığı vahiy doğrultusunda, eşi Hacer ile oğlunu Kabe'nin bulunduğu yere bıraktı.²⁵²

Daha sonra Hz. İsmail koşup oynayacak çağa gelince Hz. İbrahim onu karşısına alıp O doğmadan önce yaptığı adaktan bahsetti. Hz. İsmail (a.s) tereddütsüz kurban edilmeyi kabul etti.²⁵³ Hz. İbrahim (a.s) tam bu emri yerine getirirken Rabbinin nidasıyla bunu gerçekleştirmedi.²⁵⁴

Daha sonra Allah (c.c) Kabe'nin yerini onlara bildirir.²⁵⁵ Hz. İbrahim (a.s) oğlu İsmail (a.s) ile Kabe'nin temellerini yavaş yavaş yükseltirler ve "*Ey rabbimiz! Bunu bizden kabul buyur; şüphesiz sen işitensin ve bilensin*".²⁵⁶ Kabe'yi baba oğul iki peygamber gün yüzüne çıkarırlar yeni nesilleri için dua ederler.²⁵⁷ Bu duanın kabulü ile Hz. İsmail (a.s)'in soyundan Hz. Muhammed (a.s) gelmiştir.²⁵⁸

Hz. İbrahim (a.s) döneminde Kabe'nin etrafına put dikildiği tespit edilmemiştir. Burada adı geçen her iki peygamberin çocuklarına, torunlarına ve mübarek evin çevresinde yaşayanlara Allah'ın gerçekte her türlü şirk ve putçuluk

---

²⁵² Köksal, *a.g.e.*, 170.

²⁵³ Saffat 37/102.

²⁵⁴ Saffat 37/104-106.

²⁵⁵ Hac 22/6.

²⁵⁶ Bakara 2/127.

²⁵⁷ Bakara 2 /127-129.

²⁵⁸ Komisyon, *Hadislerle İslam*, DİB yay., I. Baskı, Ankara, 2014,VI, 46.

kirlerinden korunmalarını öğütlemişlerdir.²⁵⁹ Yani tüm peygamberlerde olduğu gibi Allah(c.c) bir ilah olduğuna yani tevhide çağrı vardır.

2.4.2. Hz. İbrahim'in (a.s) Suhufu

Kuran-ı Kerim'de suhufla ilgili birkaç Ayeti Kerime geçer. Necim ve A'la süresinde olmak üzere iki yerde Hz. İbrahim'in getirdiği talimattan bazı bölümler zikredilmiştir.²⁶⁰ Diğer sahifelerin kimlere gönderildiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Sözü edilen sahifeler, Kur'an-ı Kerim'de iki kısımda dile getirilmiştir.

a-Evvelki ümmetlerin sahifeleri: *“Onlar, (Muhammed) bize Rabbinden bir mucize getirmeli değil miydi? dediler. Önceki sahifelerde geçen apaçık delil onlara gelmedi mi?”*²⁶¹

b-Hz. İbrahim'in Sahifeleri ve Hz. Musa'nın Sahifeleri:

*“Yoksa Musa'nın ve ahdine vefa gösteren İbrahim'in sahifelerinde yazılı olanlar kendilerine haber verilmedi mi?”*²⁶²

*“Kuşkusuz bu ilk sahifelerde vardır. İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde.”*²⁶³

Müfessirlerin çoğu, Necm Suresi'nde 36. Ayetten 56. Ayete kadar olan bölümde yani: *“Yoksa Musa'nın sahifelerinde olanlar (ayetlere inanmayanlara) bildirilmedi mi?”* Yine vazifesini yerine getiren İbrahim'in sahifelerinde olanlar *bildirilmedi mi?”* *“Hiçbir günahkar kimse bir başkasının günahını yüklenmez.”* *“İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”* *“İnsanın yaptığı amelin karşılığı mutlaka görülür.”* *“Sonra yaptıklarının karşılığı ona tamamen verilecektir. Sonunda mutlaka rabbine varılacaktır.”* *“Şüphesiz ki güldüren de ağlatan da O'dur.”* *Öldüren de dirilten de O'dur.”* *“Rahme dökülen meniden iki çifti, erkeği ve dişiye yaratan O'dur. Öldükten sonra dirilten de O'dur.”* *“Zengin*

²⁵⁹ Zeynep Gazali el Cübeyni, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri (Tek Ciltlik)*, (terc: Ali Akpınar), Uysal yay., Konya 2003, s.321.

²⁶⁰ Ebû'l-A'la Mevdudi, (ö.1979), *Teftihü'l-Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, (Terc: Muhammed Han Kayani vd.), İnsan Yay., İstanbul, 1986, VI, 32.

²⁶¹ Taha 20/133.

²⁶² Necm 53/36-37.

²⁶³ A'la, 87/ 18-19.

eden de O'dur." " İnsanlara, muhtaç oldukları şeyleri veren de O'dur." "Şi'ra" yıldızının rabbi de O'dur." "İlk Ad'ı helak eden de O'dur." "Semud'u yok edip geride hiçbir kimse bırakmayan da O'dur." " Ad ve Semud kavimlerinden önce Nuh kavmini helak eden de O'dur. Onlar daha zalim ve daha azgın idiler." "Lut kavminin altı üstüne gelen memleketini yere gömen de O'dur." "Onları o kuşatan azap kuşatmıştı." "O halde ey insan, rabbinin hangi nimetlerinden şüphe edebilirsiniz." "Bu peygamber de önceki uyarıcılardan biridir."²⁶⁴ Bu bölümün Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın sahifelerinde de geçtiğini söylerler.

Özellikle Necm Suresi 56. "İşte bu, ilk uyarıcılar gibi bir uyarıcıdır" ayet-i kerimesine çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu izahlardan biri, Katade (ö.117/753) ve Ebu Cafer'(ö.169/777)'den nakledilen izah şeklidir. Meal buna göre hazırlanmıştır. Ebu Malik'ten nakledilen diğer bir izah şekline göre ise ayetin manası şöyledir: "Ey insanlar, sizleri uyardığım bu tür hadiseler sizden önceki ümmetleri de uyardığım hadiselerdir. İbrahim (a.s) ve Musa'nın (a.s) sahifelerinde de aynı uyarılar mevcuttur."²⁶⁵ der. Muhammed b. Abid el Muharibi, ebu Malik'ten, o da İsmail b. Ebi Halid, Malik b. Gaffari'den aktarımla İbrahim (a.s) ve Musa'nın (a.s) suhufunda "أَلَا تَرُرُ وَآزِرَةٌ وَزَرَ أُخْرَ" dan itibaren "مِنَ النَّذْرِ الْأُولَى" ya kadar olan yerler mevcuttur."²⁶⁶ demiştir.

Elmalılı da Necm Suresi (53/55) ayeti ile ilgili şu yorumu getirmiştir: "Şimdi Rabbinin hangi nimetlerinde şüphe edersin? Ey insan!" Bu hitabın özel olarak peygambere olması düşünülür ise de hitap edilebilecek olan mutlak insana hitap olması daha uygundur. Şüphe ile nankörlük edenlere karşı önemli bir uyarı ve korkutma manası da vardır. Onun için buyruluyor ki "Yoksa haber mi verilmedi ona Musa'nın ve İbrahim'in sahifelerindekiler? " den beri haber verilenler, "Evvvel ki uyarılardan bir uyarıdır." Önceki peygamberin uyarıları cümlesinden veya onlar gibisinden bir uyarıdır. Bu manaca nezir, inzar (uyarma) manasına mastardır. Münzir

²⁶⁴ Necm 53/36-56.

²⁶⁵ Taberi, Camiu'l Beyan, XXII, 557.

²⁶⁶ Taberi, , Camiu'l Beyan, XXII, 33.

(uyarıcı) manasına sıfat olursa “ Bu işareti peygamberi göstermiş olur. Yani “Bu Kur’an’ı getiren Muhammed (s.a.s), o Musa ve İbrahim gibi önceki peygamberler bir peygamberdir. Verdiği haberler muhakkak olacaktır.”²⁶⁷ Tüm bu yorumlardan anlaşılabilir ki, Necm Suresi 38.Ayette 56. Ayete kadar olan yerler Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. Musa’nın (a.s) suhufunda mevcuttur.

2.4.2.1. Hz. İbrahim’in (a.s) suhufu ile ilgili görüşler

Müfessirlerin çoğu, Necm Suresi’nde 38. Ayetten 53. Ayete kadar olan bölümde Hz. Musa (a.s) ve Hz. İbrahim (a.s) indirilen suhufu şu düsturların yer aldığını belirtmişlerdir. Bunlar:

1-Kişi başkasının günahı ile yargılamaz. Suçların cezaların şahsiliği esastır kimse başkasının günahını yüklenemez. 2-Her kişi ancak işlediği iyilik ve kötülüğün karşılığını görür. 3-Her amel ilahi adalet terazisinde iyi ya da kötü olduğuna göre belirlenir. 4- Her amelin karşılığı noksansız verilir. Ancak iyiliklerin karşılığı kat kat artırılarak verilir. Kötülük ise, misli ile karşılık görür. Bu konuda tamamen adil bir yargılama yapılacaktır. 5- Allah (c.c), gülmeyi, ağlamayı, sevinç ve üzüntüyü de yaratmıştır. Bunlar insan tabiatına enjekte edilmiş duygulardır. 6-İnsanların hepsi, gerçekleşmesi kesin olan kıyamet gününde Allah’ın adalet huzuruna döndürülürler ve yaptıklarından orada hesap verirler. 7-Allah (c.c), erkek ve dişiye, ana rahmine intikal eden nutfeden yaratır. Bu biyolojik bir kanundur ki kıyamete kadar devam eder. 8- Allah ölümü ve dirimi de yaratmış ve takdir etmiştir. 9- Allah (c.c) kurduğu düzen ve denge doğrultusunda insanı zengin ve fakir kılan yegane kudret sahibidir. 10- İnkarcılıkları sebebiyle helak edilen Ad kavmini haritadan silmiştir. Semud kavmini de günah ve azgınlıkları sebebiyle yok edip silmiştir. İnkâr, zulüm ve azgınlıkları sebebiyle Nuh kavmini tufan ile helak etmiştir. Lut Kavminin yerleştiği beldeyi ise, yanar dağı harekete geçirerek püskürüklerle yok edip belirsiz hale getirmiştir.11- Allah Şi’ra’nın da rabbi olduğunu belirterek, bir tür şirk olan bu tür

---

²⁶⁷ Elmalılı, VII, 356.

telakkileri temelinden yıkmayı hedeflemiştir.²⁶⁸ Necm Suresinde açıklanan konular ile A'la Suresinin içerdiği konular benzerlik gösterir.

A'la Suresinin Kapsadığı Konular

1-Allah (c.c)'ı tesbih etmemiz emrediliyor. 2-Allah (c.c)'ın her şeyi belli amaca yönelik olarak düzen ve dengede yarattığı konu ediliyor. 3-Yeşilliği bütün güzelliği ile yaratıp, sonra onu çer-çöp haline çevirdiğini (yani dünyanın geçici olduğunu) bildiriyor. 4-Hz. Muhammed (s.a.s)'in kendisine vahyedilen Kur'an ayetlerinin bir daha unutturulmayacağını bildiriyor. 5-Hz. Muhammed (s.a.s)'in mutlaka başarılı olacağı müjdesi verilerek mü'minler teselli ediliyor. 6-Öğüt vermenin önemine ve faydasına değiniliyor. 7- İç dünyasını nifak ve inkardan arındıran ve namaz kılanların kurtuluşa ereceğini bildiriyor. 8-Ahirete hazırlanmaya ağırlık verilmesi isteniyor. 9-Bu ve benzeri ayetlerin İbrahim (a.s) ve Musa (a.s) ın suhufunda da var olduğu bize bildiriliyor. 10-Böylece, semavi kitapların hepsinde Allah (c.c)'ın birliğine iman, Ona ibadet etmenin ve onu anmanın yol ve yöntemlerine yer verildiği anlaşılıyor. Aynı zamanda indirilen bütün kitaplarda, kıyamet, öldükten sonra dirilme, yani ikinci hayattan söz edildiği, bu hayatta başarılı olmak için içinde bulunduğumuz dünyada neler yapmamız gerektiği konusunda, inzar ve tebşirde bulunmaktadır.²⁶⁹

A'la Surenin 19. Ayetini Tefsir Eden Müfessirler'in Görüşleri

İbn. Kesir (ö.774/1373) "Hafız Bezzar'ın (ö. 292/904) Nasır b. Ali tarikı ile İbn Abbas'tan (ö.68/690) (r.a) yaptığı rivayete göre, İbn Abbas'ın şöyle rivayet edildiği nakledilmiştir. "Şüphemiz olmasın ki bu (öğütler) önceki sahifelerde İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde vardı" Mealindeki ayet inince, Resulellah (s.a.s) "Bunların hepsi de İbrahim (a.s) ve Musa (a.s)'ın sahifelerinde bulunuyordu" buyurdu. Nesai (ö.303/915)'de bu hadisi Zekeriya b. Yahya tariki ile İbn Abbas (r.a)'a isnad ederek

²⁶⁸ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu yay., İzmir, thz. XI, 5889; Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB. yay, 2. Baskı, Ankara, 2007, s.175-176.

²⁶⁹ Yıldırım a.g.e., 6715.

nakletmiş ve fazla olarak şu cümlelere yer vermiştir: Necm Suresi 36-42 ayetlerdeki sözler, İbrahim'in (a.s) ve Musa'nın (a.s) kitabında yazılı idi.²⁷⁰

Yine İbn Kesir'in Tefsirinde Taberi'nin görüşüne göre ise: 14-19. ayetler yani “*Kendisini arındıran Rabbinin ismini anıp namaz kılan mutlaka kurtuluşa ermiştir. Kendisini arındıran Ne var ki siz, dünya hayatını tercih edersiniz. Halbuki ahiret hayatı daha hayırlı ve daha devamlıdır. Şüphemiz olmasın ki, bu (öğütler) önce ki sahifeler de İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardı*”²⁷¹ bu ayetlerin mefhumu onlarda (suhufu) yazılı idi.²⁷²

Sait Şimşek'te tefsirinde: “*Oysa ahiret daha hayırlı ve kalıcıdır*”²⁷³ ayetinde ahiret hayatının daha üstün tutulması iki gerekçeye bağlanmaktadır. İlkinde ahiret, nimet ve lezzetler bakımından dünyadakilerden çok daha üstündür. İkincisi ise dünya hayatının nimet ve lezzetleri geçicidir. Ahiret hayatının üstün tutulması, dünya hayatının ihmal edilmesi yahut önemsenmemesi anlamına gelmez. Buradaki üstünlük, ancak çatışmanın söz konusu olduğu mesele ve durumlardadır. Çatışma söz konusu olduğu yerde ahiret hayatının gerektirdikleri tercih edilmelidir. Kur'an'ın va'zettiği bu ilke, önceki peygamberlere indirilen sahifelerde; Hz İbrahim ve Hz. Musa'ya indirilen sahifelerde aynıyla mevcuttur.”²⁷⁴ yorumunu getirmiştir.

Tabiiinden, İkrime'ye göre (ö.105/723) ise: A'la Suresi baştan itibaren sonuna kadar, “suhufi ula” (önceki sahifeler) de yazılı idi der. “*Yüce Rabbin adını tesbih et. O, yaratıp şekillendiren ahenk veren ve düzene koyandır. O ölçüyle yapıp yönlendirendir. O, yeşil bitki örtüsünü çıkararak, sonra da onları çürüyüp kararmış çör çöpe çeviren. Sana Kuran'ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği başka. Şüphesiz O, açık olanı da bilir gizliyi de. Biz seni en kolay olana kolayca iletacağız. O halde eğer öğüt fayda verirse, öğüt ver. Allah'a karşı*

²⁷⁰ İsmail b. Amr ibn Kesir, (v. 774/1373), *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, (Tahkik: Hikmet bin Şeref bin Yasin), 1. Baskı, 1431, VII,546.

²⁷¹ A'la 87/14-19.

²⁷² İbn Kesir, *Tefsiru'l Kur'an'il-Azim*, VII, 547.

²⁷³ A'la 87/16.

²⁷⁴ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yay, İstanbul, 2012.V,428.

derin saygı duyarak O'ndan korkan öğüt alacaktır. En büyük ateşe girecek olan en bedbaht kimse ise, öğüt almaktan kaçınır. Sonra orada ne ölüyor, ne de yaşar. Kendisini arındıran Rabbinin ismini anıp namaz kılan mutlaka kurtuluşa ermiştir. Kendisini arındıran Ne var ki siz, dünya hayatını tercih edersiniz. Halbuki ahiret hayatı daha hayırlı ve daha devamlıdır. Şüphesiz olmasın ki, bu (öğütler) önce ki sahifeler de İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardı. Bu ayetlerin mefhumu onlarda (suhufta) yazılı idi.” der.²⁷⁵

İbn Kesir, tefsirinde derlediği görüşlerden yola çıkarak, İbni Abbas'a ve Tabiinden İkrime'ye göre “A’la suresinin tamamı İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde geçer” sözü üzerinde durursak, 6-9 arası ayetlerde ”Sana Kuran'ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın. Ancak Allah'ın (c.c) dilediği başka. Şüphesiz O, açık olanı da bilir gizliyi de. Biz seni en kolay olana kolayca iletacağız. O halde eğer öğüt fayda verirse, öğüt ver.” Burada hitap Hz. Peygamberdir (s.a.s). Bu ayetlerden dolayı bu sure baştan itibaren değil, 14-19. Ayetlerinin suhufunda geçtiği ve Necm Suresi 38-56 arasındaki ayetlerinde İbrahim (a.s) ve Musa (a.s) suhufunda geçtiği kanaatindeyiz.

Ayrıca hadislerde de İbrahim (a.s)'a on sahifenin indirildiği belirtilmiştir. Ebu Zerr hadisinde “وَأُنزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ عَشْرُ صَحَائِفَ” “Hz. İbrahim (a.s)'e on sahifenin indirildiğini” Hz. Peygamber (s.a.s) haber vermektedir. Diğer bir hadiste de Peygamberimiz (s.a.s), Hz. İbrahim (a.s)'ın suhufundan şöyle bahsetmektedir:

حدثنا أحمد بن منصور قال، حدثنا عبد الله بن رجاء قال، حدثنا عمران القطان، عن قتادة، عن أبي المليح، عن وائلة، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:”نزلت صُحف إبراهيم أول ليلة من شهر رمضان، وأنزلت التوراة لست مَضِين من رمضان، وأنزل الإنجيل لثلاث عشرة خلت، وأنزل القرآن لأربع وعشرين من رمضان

²⁷⁵ İbn Kesir, Tefsiru'l Kur'an'il-Azim, VII, 547.

Ahmed bin Mansur anlattı. O da Abdullah b. Reça, Ümranu'l Kattan'dan, o da Katade'den, o da ebi Melih'ten o da Vasile'den, Peygamberimiz (s.a.s): “İbrahim’in suhufu ramazanın ilk gecesinde indi, Tevrat ramazan bitmeden indi, incil ramazan girdikten on üç gün sonra indi, ramazanın yirmi dördünden sonra da Kur’an indi.”²⁷⁶

Bu hadisi, Ahmet b. Hanbel (ö.241/855) “Müsned”inde; Taberani (ö.360/971) “Mu’cem”inde; Beyhaki (ö.458/1066) “Şabu'l-İman”bahsi 19. bapta o da Abdullah b.Reça, İmran b. Da'ver el Kattani Katade den, ebu Melih Vasile b.el Eska' Resulullah (s.a.s)'den rivayet etti. El Vahdi böylece tefsirine, Taberi de tefsirinde aynen rivayet etti. Salebi tefsirinde aynen rivayet etti. Cabir bu hadisi Mevkuf olarak zikretti.²⁷⁷

“Mevkuf” sözlükte “vakfetmek; dikilmek, durmak; durdurmak” gibi anlamlara gelen “vakf” kökünden türemiş bir ism-i mef'ul olan vakıf “durmuş; durdurulmuş” demektir. Terim olarak “İsnadın Hz. Peygamber'e (s.a.s) ulaşmadan sahabede durması veya durdurulması “ şeklinde tarif edilmiş ve sahabenin söz, fiil ve takrirlerine dair rivayetlere bu ad verilmiştir. Mevkuf hadislerin bir kısmı alimlerin çoğuna göre merfu hükmünde mevkuf kabul edilmektedir.²⁷⁸ Bu hadis bize Hz. İbrahim (a.s) suhufun indiğini haber vermektedir.

Ayrıca Khalil Athamina: “Hz. İbrahim(a.s)'in Allah'tan aldığı monoteizm fikrinin, kendisine indirilen kitapta (suhuf) yazılı olduğu söylenmektedir. “Suhuf” ifadesi Kur'an-ı Kerim'de, Musa'ya vahyedilen sahifelerle (On Emir) birlikte ki bu on emir “ilk sahifeler” (es-suhufu'l-Ula) olarak zikredilmektedir. Müslüman geleneğine göre Hz. İbrahim'e indirilen sahifeler, Kur'an-ı Kerim'den önce indirilen ve 104 kitap olduğu tahmin edilen kutsal kitaplar arasında sayılmaktadır. Musa'ya (a.s) verilen sahifelerin aksine Hz. İbrahim'in (a.s) “suhuf'u korunamamış, kaybolmuş veya unutulmuştur. Bu sebeple Araplar, unutulmuş şeyleri anlatmak için

²⁷⁶ Zamahşeri, *Keşşaf*, II, 68; Taberi, *Camiul Beyan*, III, 446; *Müsned*, XXVIII, 191, Hadis no:16984.

²⁷⁷ Zeyla'i, *a.g.e.*, I, 113.

²⁷⁸ Abdullah Aydınli, “Mevkuf”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2004, XXIX, 437.

mecazi olarak bu sahifelerden söz etmişlerdir. Arapların belleklerinde Hz. İbrahim'in (a.s) sahifelerinden, ahlaki öğütler (mevaiz) cinsinden bir dizi deyim ve özdeyişler kalmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in (a.s) kitabından yapılan çeşitli kısmi alıntılar yer almaktadır.²⁷⁹ der.

ez-Zurkani (ö. 1122/1710) ise, Maide suresini 5.ayetini tefsirinde şöyle der: "Sizden önceki Kitap verilenler"e Şit'in (a.s), İbrahim'in, (a.s) İdris'in (a.s) Sahifeleri de girer. Bu sahifeler yazılan ve okunan bir nazımda indirilmedi. Peygamberlere manalar şeklinde vahyedildi. Veya o sahifeler, hüküm ve şariat içermiyordu bilakis hikmetler ve öğütler içeriyordu.²⁸⁰

Aşağıdaki ebu Zer hadisi, Athamina Khalil'in "Hz. İbrahim (a.s)'ın sahifelerinde, ahlaki öğütler (mevaiz) cinsinden bir dizi deyim ve özdeyişler kalmıştır" sözünü ve ez Zürkani'nin "sahifeler, hikmet ve öğütler içeriyordu" sözünü doğrular niteliktedir. Şöyle ki:

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَانَتْ صَحِيفَةُ إِبْرَاهِيمَ؟، قَالَ: «كَانَتْ أُمَّتًا لَا كُفَّهَا: أَيْهَا الْمَلِكُ الْمُسَلِّطُ الْمُبْتَلَى الْمَغْرُورُ، إِنِّي لَمْ أَبْعَثْكَ لِتَجْمَعَ الدُّنْيَا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَكِنِّي بَعَثْتُكَ لِتُرَدَّ عَنِّي دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، فَإِنِّي لَا أَرُدُّهَا وَلَوْ كَانَتْ مِنْ كَافِرٍ، وَعَلَى الْعَاقِلِ مَا لَمْ يَكُنْ مَغْلُوبًا عَلَى عَقْلِهِ أَنْ تَكُونَ لَهُ سَاعَاتٌ: سَاعَةٌ يُنَاجِي فِيهَا رَبَّهُ، وَسَاعَةٌ يُحَاسِبُ فِيهَا نَفْسَهُ، وَسَاعَةٌ يَتَفَكَّرُ فِيهَا فِي صُنْعِ اللَّهِ، وَسَاعَةٌ يَخْلُو فِيهَا لِحَاجَتِهِ مِنَ الْمَطْعَمِ وَالْمَشْرَبِ، وَعَلَى الْعَاقِلِ أَنْ لَا يَكُونَ ظَاعِنًا إِلَّا لِثَلَاثٍ: تَزُودٍ لِمَعَادٍ، أَوْ مَرَمَّةٍ لِمَعَاشٍ، أَوْ لَذَّةٍ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ، وَعَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ بَصِيرًا بِزَمَانِهِ، مُقْبِلًا عَلَى شَأْنِهِ، حَافِظًا لِللِّسَانِ، وَمَنْ حَسَبَ كَلَامَهُ مِنْ عَمَلِهِ، قَلَّ كَلَامُهُ إِلَّا فِيمَا يَعْنيهِ

²⁷⁹ Athamina, Khalil, "İslam Bakış Açısından Hz. İbrahim: İslam Öncesi Arabistan'da Monoteizmin Gelişimi Üzerine Düşünceler", (çeviren: Ali Osman Kurt), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, cilt: XLVII, sayı: 1, s.205.

²⁸⁰ Muhammed b. Abdu'l Baki b. Yusuf ez-Zürkani, (ö. 1122/1710), *Şerhuz-Zürkani Ala Muvatta*, İmam Malik, Kahire, 1424/2003, III, 228.

Ebu Zerr: -Ya Resulellah! İbrahim Peygamber'e indirilen sayfalarda neden bahsediyordu? Diye sordum. O da:

-Hepsi bir takım misallerden ibaretti. Şöyle ki: “Ey kulların başına tebelleş edilen, imtihana çekilmekte olan mağrur padişah! Ben seni dünyayı toplayıp birbiri üstüne yığasın diye göndermedim. Ben seni, mazlumun yanında yer alasın diye gönderdim. Ben – kafir de olsa- hiçbir mazlumun duasını geri çevirmem. Aklını kullanan akıllı kişinin, Rabbine yalvaracağı saat, nefsinin hesaba çekeceği saat, Allah'ın sanatı üzerinde düşüneceği saat, yemek ve içmekle meşgul olacağı saat olmak üzere zamanını birkaç parçaya ayırması gerekir. Akıllı kişi yalnız şu üç şey uğrunda yolculuk yapmalıdır. Ahiret için azık hazırlamak, geçimini düzeltmek, haram olan şeylerden zevk almamak için. Akıllı kişi zamanının kıymetini bilmeli, durumuna eğilmeli, dilini korumalıdır. Ağzından çıkan sözlerinin amellerinin arasında yazıldığını bilen, lüzumsuz konuşmaz.”²⁸¹ Peygamberimiz(s.a.s), Ebu Zerr (r.a)'e söylediği gibi İbrahim (a.s)'ın suhufunda öğüt ağırlıklı misaller olduğunu anlıyoruz.

2.4.2.2. Hz. İbrahim'e (a.s) suhufun verilişi

Hz. İbrahim (a.s)'e suhufun verilişini anlatırken onun vefası ve imtihanlarından söz etmemiz gerekir. Necm Suresinde, İbrahim (a.s)'ın vefasından şöyle söz edilir. **أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ**

“Yoksa kendisine bildirilmedi mi Musa'nın sahifelerinde olanlar? Ve sözünü yerine getiren İbrahim'inde de.”

Bu ayette geçen “İbrahim” kelimesi Musa üzerine matuftur. Yani “ve çok vefalı İbrahim'in sahifelerinde bulunanlar” kendisine haber verilmedi mi? Veya bildirilmedi mi? Yahut “Size İbrahim'(a.s)'ın Bakara Suresinde geçen kelimelerle

²⁸¹ İbn Hibban, *es-Sıhah*, II, 77.

imtihanı bildirilmedi mi? Yahut da İbrahim (a.s)’ın görevinde ihlal (bozukluk) veya ihmalkarlık yapmaması ile emrolunuşu haber verilmedi mi?” takdirindedir.²⁸²

Taberi ve Kurtubi’nin bildirdiğine göre: “İbn Ebu Hatim der ki: Bize Muhammed İbn Avf el-Hımsi’nin Ebu Ümame’den rivayetine göre Resulullah (a.s) Efendimiz, “*ahde vefa eden İbrahim*” ayetini okuduktan sonra sordu: “İbrahim’in neye vefa gösterdiğini biliyor musunuz?” Ashabı Kiram “Allah ve peygamberi daha iyi bilir.” diye cevap verdi. Efendimiz (s.a.s) şöyle buyurdu: “Günlük amelinde günün ilk saatlerinde dört rekat namaz kılarak ahde vefa etti.”²⁸³

Ayette, Allah(c.c), Hz. İbrahim’i bir takım emirlerle imtihan ettiğini,²⁸⁴ Müfessirler Hz. İbrahim’in imtihan edildiği bu emirlerin neler oldukları hakkında bir takım görüşleri ileri sürmüşler ve Taberi bunları tefsirinde topluca şöyle nakletmiştir:

Taberi’nin Tefsirinde İkrime’nin (ö.105/723) Abdullah b. Abbas’tan (ö.68/690) naklettiğine göre: “Hz. İbrahim’in imtihan edildiği emirler, İslam’ın temel esaslarından sayılan otuz husustur. Abdullah b. Abbas bu ayeti izah ederken şöyle demiştir: bu dinde imtihan edilen hiç bir kimse bu dini hakkıyla ayakta tutmamıştır. Ancak Allah’ın Peygamberi ve dostu İbrahim (a.s) tutabilmiştir. Allah onu bir takım emirlerle imtihan etmiş İbrahim de o emirleri hakkıyla yerine getirmiştir. Bu nedenle Allah, İbrahim’e bir İbraname yazmış ve onun hakkında: “*Yine, vazifesini yerini getiren İbrahim’in sahifelerinde olanlar bildirilmedi mi?*”²⁸⁵ buyurmuştur. Abdullah b. Abbas, sözlerine devamla diyor ki: “Bu otuz temel esastan on tanesi Ahzab suresinde,²⁸⁶ On esas da Tevbe suresinde,²⁸⁷ diğer on tanesi de Mü’minun ve Mearic surelerinde²⁸⁸ zikredilmektedir.”²⁸⁹

²⁸² İsmail Hakkı bin Mustafa İstabuli (Bursevi) (ö. 1137/1725), *Ruhu’l Beyan*, Daru’l Fikr, Beyrut, s.264.

²⁸³ Taberi, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir, (ö.310/923), *Camiu’l- Beyan an Te’vili ayi’l Kur’an*, (tahk. Abdullah b. Abdulmuhsin), Daru-Hicr, 1. Baskı, Kahire,2001, II,17; Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed,(ö. 671/1273), *el Camiu li Ahkami’l- Kur’an* (thk. Ahmet el-Burduni ve İbrahim Etfiş), Daru’l Kütübü’l Mısri, Kahire, 2.Baskı, 1964, XVII, 113.

²⁸⁴ Bakara 2/124.

²⁸⁵ Necm 53/37.

²⁸⁶ Ahzab33/35.

Taberi, Tavus b. Keysan, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ise, “Hz. İbrahim’in (a.s) imtihan edilip yerine getirdiği on emir, İslam’ın sünnetlerinden temizlikle ilgili on husustur. Abdullah b. Abbas’ın, bu ayeti izah ederken şöyle dediği rivayet edilmiştir. “Allah (c.c) İbrahim’i (a.s) temizlikle imtihan etti. Bu temizliğin beş tanesi insanın başıyla ilgili diğer beş tanesi de vücudunun diğer kısmıyla ilgilidir. Baş ile ilgili olanlar, bıyıkları kesmek, ağza su vermek, buruna su vermek, misvak kullanmak ve saç taramaktır. Vücudun diğer kısımlarıyla ilgili olanlar ise, tırnakları kesmek, avret mahallini tıraş etmek, sünnet olmak, koltuk altı tıraşı yapmak, büyük ve küçük abdest bozmalarından sonra taharet almaktır.” demiştir.²⁹⁰

Taberi, Ebu Ca’fer’in Ammar’ dan (r.a) naklettiğine göre “Hz. İbrahim’in, (a.s) imtihan edilerek yerine getirdiği emirler on husustur. Bunlardan altısı insan vücudunun temizlenmesiyle ilgilidir. Dördü ise, Hac ibadetiyle ilgilidir. İnsanın vücuduyla ilgili olanlar, avret mahallerini tıraş etmek, sünnet olmak, koltuk altı tıraşı yapmak, tırnakları kesmek, bıyıkları kesmek ve cuma günü boy abdesti almaktır. Hac ibadetiyle ilgili olan dört şey ise Kabe’yi tavaf etmek Safa ile Merve arasında Sa’y etmek, şeytani taşlamak ve Arafat’tan Müzdelife’ye varmaktır.”²⁹¹

Yine Taberi’de, Ebu Salih, Mücahit. Rebi’ b. Enes’e göre ve Abdullah b. Abbas’tan nakledilen başka bir görüşe göre “Hz. İbrahim’in (a.s) imtihan edildiği ve yerine getirdiği hususları bu ayette zikredilen, insanlara imam olması ve bu ayetten sonra gelen yüz yirmi yedinci ayete kadar devam eden hac ile ilgili hususlardır. Kabe’nin bir sevap kazanma yeri ve bir güven yeri yapılması, İbrahim’in de bunlara uyması yine Kabe’nin İbrahim ve İsmail tarafından temizlenmesinin emredilmesi,

---

²⁸⁷ Tevbe 9/112

²⁸⁸ Mü’minun 23/1-9; Mearic 70/22-35.

²⁸⁹ Taberi, *Camiu’l-Beyan*, (tahkik: Nizamuddin Hasan ibn Hüseyin el Kattani en-Nisaburi), Tabi’l Matbaa, Mısır, I, 394.

²⁹⁰ Taberi, *Camiu’l Beyan*, I, 394-395.

²⁹¹ Taberi, *Camiu’l-Beyan*, I,395.

onların da bu emri yerine getirmeleri, yine Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in Kabe'nin temellerini atarak onu yapmaları, İbrahim'in yerine getirdiği emirlerdendir.”²⁹²

Taberi Tefsirinde Hasan-ı Basri'ye (ö. 110/728) göre ise: “Hz. İbrahim'in (a.s) imtihan edilip başardığı hususlar, yıldızlarla, ay ve güneş ile²⁹³ ateş ile imtihan edilip²⁹⁴ ve sünnet olma emrini yerine getirmesidir. İbrahim (as) seksen yaşındayken sünnet olmuştur.²⁹⁵ Hasan-ı Basri (ö. 110/728) Hz. İbrahim'in (a.s) oğlu İsmail'i (a.s) kesmekle imtihan edilmesi de bu imtihanlardan sayılmıştır.”²⁹⁶

Taberi diyor ki: “Allah (c.c), ayeti kerimede, Hz. İbrahim'i (a.s) bir takım emirlerle imtihan ettiğini Hz. İbrahim'in (a.s) de bu emirleri hakkıyla yerine getirdiğini beyan etmiştir. Olabilir ki bu ayette Hz. İbrahim'in (a.s) imtihan edildiği zikredilen emirler yukarıda sayılanların tümüdür. Zira aslında Hz. İbrahim (a.s) bunların hepsiyle imtihan edilmiş ve başarmıştır. Yine olabilir ki ayette, İbrahim'in imtihan edildiği zikredilen emirler, yukarıda sayılanların sadece bir kısmıdır. Bu nedenle, herhangi bir kimsenin, Rasulü Allah (s.a.s)'tan nakledilen bir hadise veya müfessirlerin icmaı gibi herhangi bir delile dayanmaksızın, Hz. İbrahim'in (a.s) yukarıda sayılan hususların tümüyle veya belli bir kısmıyla imtihan edildiğini söylemesi doğru değildir. Ne Rasulü Allah' tan (s.a.s) bu hususta kesin bir haber varit olmuştur ne de bir icma vardır. Ayrıca bu ayette Allah (c.c), İbrahim'in (a.s) duasını kabul edip istediğini yapacağını ancak zalim olanların buna ulaşamayacaklarını haber vermektedir. Çünkü önderlik bir lütuftur. Allah (c.c) bunu, düşmanlarına değil, dostlarına bahşeder.”²⁹⁷

Allah (c.c) Necm Suresinde ondan bahsederken “*Yine, vefalı olan İbrahim'in sahifelerinde olanlar bildirilmedi mi?*”²⁹⁸ ayetinden anlıyoruz ki Hz. İbrahim (a.s)'e

---

²⁹² Taberi, *Camiu'l Beyan*, I, 397.

²⁹³ En'am 6/76-78.

²⁹⁴ Enbiya 21/68-69.

²⁹⁵ Buhari, *Kıyasu'l-Enbiya*, bab.8.

²⁹⁶ Saffat 102/107.

²⁹⁷ Taberi, *Camiu'l Beyan*, 397.

²⁹⁸ Necm 53/37.

ahde vefa göstermesidir. Bu vefa yukarıda dile getirilen imtihanların tamamının başarıyla yerine getirilmesi midir? Bununla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ancak ayette vefası sonunda ona suhufun verildiği bizlere açıkça bildirilmiştir.

2.4.2.3. Hz. İbrahim'in (a.s) Suhufunun İçeriği

Tezimizin başında “Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları” bölümünde örneğini verdiğimiz Ka'b bin Ahbar'dan gelen ve Hz. İbrahim'in (a.s) suhufunda yazılı bulunduğu söylenen suhufun tercümesi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın İsmiyle ve (Rab, örtüyor ve kolaylaştırıyor) ifadesiyle başlatıldığı kelimeler, İbrahim (a.s)'ın sayfalarında bulundu.

Ka'bu'l Ahbar'dan rivayet edildiğine göre, İbrahim'in “O'nun ve Peygamberimiz'in üzerine salavat ve selam” sayfalarında şu kelimeler bulundu. Onların sayısı, on iki kelimedir. O (s.a.s) Allah'a onun imanını güçlendirmek için her gün şunlara bakıyordu (iyice düşünüyordu) ve O'ndan (s.a.s) şunları öğrenen ilk kişi, Hz. Ömer İbnu'l Hattab'tır.

Bu kelimeler şöyle kayıt edildi:

Birincisi: Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: Ey Ademoğlu! Benim hazinelerim dolu olduğu müddetçe, rızkının elinden kaçacağından korkma. Benim hazinelerim ebediyen tükenmez.

İkincisi: Ey Ademoğlu! Mademki İktidarım var, iktidarlı kimseden korkma. Yeter ki Bana tevekkül et. Çünkü benim İktidarım hiç yok olmaz.

Üçüncüsü: Ey Ademoğlu! Beni bulduğun sürece Benden başka birinin canına yakın olma! Ve ben daima Mevcudum.

Dördüncüsü: Ey Ademoğlu! Seni seviyorum sen de bana sevgili ol.

Beşincisi: Ey Ademoğlu! Sıratı geçene kadar tuzağımdan emin olma.

Altıncısı: Ey Ademoğlu! Gökleri ve yeri yarattım ve onları yaratmaktan yorulmadım. Bana tevekkül et. Senin için sevk ettiğim bulutlar beni aciz bırakamaz.

Yedincisi: Ey Ademoğlu! Her şeyi senin için yarattım. Seni ise kendim için yarattım. Bu nedenle senin için yarattığım, benim için yarattığımdan seni meşgul etmesin.

Sekizincisi: Kendinden dolayı bana öfkeleniyorsun ve benden dolayı nefesine buğzetme.

Dokuzuncusu: Her şey seni istiyor. Ben de senin için seni istiyorum. Sen benden kaçıyorsun, benim hakkımı gözetmiyorsun.

Onuncusu: Allah (c.c) diyor ki: Ey Ademoğlu! Senden yarın işini talep etmediğim gibi benden yarının rızkını talep etme.

On birincisi: Allah(c.c) buyuruyor ki: Senin üzerinde farzım var ve rızkın bana aittir. Bu yüzden ben senin rızkını ihmal etmediğim gibi sen de benim farzımı ihmal etme.

On ikincisi: Allah (c.c) buyuruyor ki: Ey Ademoğlu! Senin için taksim ettiğime kanaat edersen nefesine bedenine ve ruhuna rahat veririm ve sen övülmüş olursun ve rızkı kabul edilmiş olursun. Sana taksim ettiğime kanaat etmezsen, senin üzerine dünyayı musallat ederim ve çölde canavarın koştığu gibi onda koşarsın ve sana taksim ettiğimden başka bir şey elde etmezsin.

Hz. Peygamberimiz (s.a.s) şöyle buyuyor: “Zenginliği için zengine ikram eden ve yoksulluğunun yüzünden yoksula hakaret eden, Allah ve peygamberlerin düşmanı diye adlandırılır, duası icabet edilemez ve haceti yerine getirilemez.” Allah’a ulaşmak için bu beş şeyi sev. Resulullah doğruyu söyledi.²⁹⁹

---

²⁹⁹ Risale fi Kelimat Vucude fi Suhufi İbrahim, BYK4671/1b.

Tercüme ettiğimiz elyazması bu eseri incelediğimiz zaman, rızkın Allah (c.c) ait olduğu, tevekkülün gerekliliği, Allah sevgisi, farzları yerine getirme, sıratın zorluğu, kanaat gibi konularda öğütler olduğunu gördük.

2.4.2.4. Hz. İbrahim (a.s) Hakkındaki iddialar

“Suhufi İbrahim” adıyla ulaştığımız iki eserden birisi olan Falih Şebib el-Acemi³⁰⁰ Hz. İbrahim (a.s) ve suhufu ile ilgili yazdığı tezde³⁰¹ Hz İbrahim (a.s) hakkında bazı iddialarda bulunmuştur. Aşağıda tezin bir bölümünde yer verdiği iddiaları aktaracağız.

El Aceminin Tez mukaddimesinde “Veda Sahifelerinin” tüm aleme yayıldığını, ayrıca Brahma ile Hz. İbrahim’in (a.s) Sanskritçe metinlerinden yola çıkarak aynı kişi olduğunu iddia edilmiştir. Kurban olayının hem vedalarda hem Ahd-i Atik’te hem de Kur’an-ı Kerim’de geçtiğini bundan dolayısıyla bu iki şahsiyetin (Brahma ile İbrahim’in) aynı şahsiyet olduğu üzerinde durmuştur. Ayrıca Sind Bölgesindeki insanların okuma yazma bilmedikleri bu yüzden bütün aleme yayılan sahifelerin bir yorumu ile ibadet hayatlarını şekillendirdiklerini iddia etmiştir.

Ayrıca Allah’ın birliği, kainatın konusu gibi konular, Vedalar, Kur’an-ı Kerim ve Ahd-i Kadim’le karşılaştırmalar yapılmıştır. Şöyle ki:

“İnduz Nehri Havzası Medeniyeti, Mısır’daki Nil Vadisi Medeniyetle birlikte, dinamik fikirlerin meydana getirilme araçlarının gelişmesinde büyük bir esere sahip olan, kadim insanlığın medeniyetlerinin beşiğini temsil eden Mezopotamya Medeniyeti çok geçmeden alemin birçok yerinde yayıldı. Bu çerçevede Veda Sahifelerinin (kitaplarının) kıymeti, tıpkı ehemmiyet hakkında onunla beraber bulunan yüce bir şahsiyet gibi sadece Hint Yarımadası’nın tarihi ile değil bütün insanlık tarihi boyunca bir fikri merkez vasfıyla belirir. Veda Sahifeleri için belirsizliğin çepeçevre sardığı bazı tarihi ve dini rolleri vardı. Aynı zamanda milli siyaset ve toplumsal antropolojik-ikincil ve nefsi olarak rollerde de görevlendirilmiştir. Bu görevlendirilme (misyon) sadece onun

³⁰⁰ Falih Şebib el-Acemi’nin hakkında yaptığımız araştırmada sadece *DİA*’da “Suhuf” maddesinde çağdaş araştırmacı olarak takdim edilmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim’in (a.s) Suhufu ile ilgili yazdığı bu tezi (1427/2006) yılında Suud Kral Üniversitesi’nde yazmıştır.

³⁰¹ Falih Şebib el Acemi, “cüzuru İbrahimiyye min hilali nususi’l-fida ve mukarenetiha bi’t-tatbikat ve’r-rivayati’t-tarihiyye”, ed-Darü’l-Arabiyye li’l-Mevsuat, Beyrut, 2006 /1427.

doğduğu yer ve zaman hakkında olmayıp bilakis alemin diğer uzak bazı bölgelerinde, o yüce şahsiyetin doğduğu asırdan sonra peşi sıra gelen zamanlarda da vardır. O zaman bu gizemli ve destansı yüce şahsiyet nedir?”³⁰²

El Acemi tezinin mukaddimesinde Medeniyetlerin beşiği olan Mezopotamya Medeniyetinin Hindistan ve Mısır Medeniyeti ile beraber tüm dünyaya yayılıp bütün insanlığı etkilediği ve yayıldığı yerlerdeki kültürlerle de birleşerek fikri ve dini bir çok yenilikler meydana getirdiğini ve Mezopotamya Medeniyetinden tüm insanlığa yayılan bu yeniliklerin kaynağı olan “Veda Sahifelerini” in doğduğu yer ve zamanın değil de bu sahifelerin sahibi gizemli şahsiyetin insanlar tarafından daha çok merak edildiği üzerinde durur.

Daha sonra bu gizemli şahsiyetin, Hz. İbrahim (a.s)’i Brahma ile aynı kişi olduğunu iddia eder.

“Veda Sahifeleri ile hatta dini bağlantılı olan Veda’ya delalet eden terimlerin birçoğuyla bağlantılı olan şahsiyet Sanskritçe metinlerinde “Bera hama” diye adlandırılmış olan, Ortadoğu’da “İbrahim” ismiyle bilinen şahsiyetin bizzat kendisidir.”³⁰³

“Kaçınılmaz olarak bu iki şahsiyetin bir şahısta bir araya geldiği iddisına karşı itiraz edenler olacaktır. Bu itiraz, bizzat Hinduizm teriminin yerine Brahmanizm teriminin kullanılmasının tercih edildiği din sahiplerinden gelecektir. Bu dinlerin bazıları Brahmanizm’den neşet etmiştir(türemiştir), diğer bazıları da diğer kültürlerden gelmiştir. Nitekim buna da özellikle İslam Dini ve Yahudilik’ e müntesip olanlar da İbrahim’ in hükümlerinin kendi inançlarına göre ilk önce kendilerinden gelme vasfıyla her iki topluluk (İsrail ve Arap) aynı şekilde itiraz edeceklerdir. Dolayısıyla İbrahim’ in aslının Hindistanlı veya Aryalı veya Haysiyenli olduğuna razı olmayacaklar nitekim bazı Sanskritçe metinlerin, tarihi olayların ve coğrafi yerlerin tahlilinde gelecektir.”³⁰⁴

Hz. İbrahim (a.s)’ in Brahma ile aynı kişi olduğunu iddia ettikten sonra doğduğu yer hakkında da bazı iddialarda bulunur. Öncelikle el Acemi, Hinduizm diye bir dinin olmadığını bütün dinlerin ya kültürden ya da Brahmanizm’den doğduğunu Hz. İbrahim(a.s)’in aslında Hindistan Bölgesinden bir şahıs olduğunu iddia eder. Taberi ise *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mulûk* adlı tarih kitabında Hz. İbrahim’in

---

³⁰² El-Acemi, *a.g.e.*, s.1.

³⁰³ El-Acemi, *a.g.e.*, s.1.

³⁰⁴ El-Acemi, *a.g.e.*, s.2.

(a.s) babası Azer'in, Kufe ile Basra arasındaki Kusa Köyü halkından olduğunu³⁰⁵ ve Hz. İbrahim (a.s)'in burada doğduğunu söyler.³⁰⁶ İki şahsiyetin birçok ortak yönünün olduğunu ilk olarak iki şahsiyetin isim benzerliği ve hem de eşlerinin isimlerinin benzer olduğunu anlatır. Bunun yanı sıra yaşadıkları bölgenin de aynı bölgeler olduğunu iddia eder ve bu konuyu şöyle temellendirmeye çalışır:

“Bu bağlamda dayanağımız iki yön üzerine olacaktır. Birincisi Mezopotamya'nın batısındaki, Sind (Hindistan'ın Kuzeyi ve Pakistan Bölgesi) ülkelerindeki o iki şahsiyete delalet eden isimlerin ittifakı ile alakalı olan sade dil ile olacaktır. Aynı şekilde her ikisine ait olan birbirlerinden ayrılmayan sıfatların ittifakı da dil ile ilgili olacaktır. Hatta edinmiş oldukları tecrübeler ve kişiliğe delalet eden terimler ayrı olsalar da Diğer yönden bu iki şahsiyetin düşüncelerinin yöntemi arasında Sind ve Ortadoğu ülkelerinde çok enteresan bir ittifak var. Yine bunun gibi ailevi, ekonomik, yerleşim yeri hiç şüphe bırakmayacak daha birçok şeylerde ortak noktalar var.

Dil ile ilgili yönden bakacak olursak her iki şahsiyetin isimleri arasında isimlerinin oluştuğu esas sesleri arasında tam bir uyumluluk olduğunu görürüz. Hatta ilk hecedeki basit cüzi ayrılıkların varıp döndüğü yer Sanskritçe 'de uygulanıp da Sami Dillerinde (İbranice, Aramice, Arapça) uygulanması mümkün olmayan ses kanunlarıdır. Sanskritçe iki sakin harfin ardı sıra gelmesine müsaade ederken tıpkı Arapçanın birçok kelimesinin siyga çekiminin yapıldığı gibi Sami dilleri her iki sakin harfin arasına hareke girdirmeye veya sakin harflerden önce vasıl hemzesinin gelmesine eğilim gösterir. Hemzenin bu özel isim olan kelimenin sesleri içerisinde kelimeye bitişmesinin yerleşmesiyle beraber bu hemze fetha ile harekelenmiş kat' hemzesine, İbranice 'de fethalı hemze ile be(ב) harfine veya Arapça 'da ise bu kelimenin ilk hecesi esreli hemze ve be(ب) harfine dönüşmüştür. (إبراهيم)

İbrahim (a.s)'ın karısının ismi ile alakalı olan ismi Sanskritçe 'de “Sarasviti” olarak bulurken Sami dillerinde onun ismine dair iki siyga olduğunu görmekteyiz. “Saray” ve “Sara”(Arapça 'da Sarah). Her iki ismin ilk hecesi birbirine uygun geliyor. Bu kısım ise Sanskritçe 'deki bu tür siygaların benzerleri hakkında özel şahıs ismine mahsustur. Sara isminden sonra gelen “s” harfine gelince o isimle, ardından gelen ve mukaddes yere nispet edildiğine delalet eden “vati” kelimesini bağlamak içindir.

Bu şahsiyetin sevk ettiği topluluk için lazım olan sığata gelince bu karşıdan karşıya geçiş sıfatıdır. (nehir üzerinden karşıya geçme) Bu sıfattan başlamak üzere kutsiyet merhalesi, Sind ülkeleri sıfatında örnek bir toplum oluşturmak “Brahmanizm Toplumu” için teklif vazifesi doğar. Ortadoğu sıfatında da “Allah'ın seçilmiş toplumu” doğar. Sanskritçe 'deki “Yatra” kelimesi haccı ve kutsal topraklara ulaşma manasına geliyorsa o zaman “İbriyyin” veya “İbraniyyin” (Nehirden karşıdan karşıya geçişe nispet edilerek) kelimesi Yahudi toplumuna ve İbranice 'ye delalet etmesi için hala kullanılmaktadır. Konusuyla ilgili olan yönünden bakılınca o şahsiyetin sıfatlarının her iki ayrı bölgede farklı zamanlarda ve mekanlarda oluşan

³⁰⁵ Taberi, *et-Tarih*, I, 119.

³⁰⁶ Köksal *a.g.e.*, 144.

etkenlerin ittifakı ihtimalinin kendisiyle ortadan kalktığı dereceye yakın olduklarını görürüz. Vedalardaki Brahma şahsiyeti ve sülük (amacına ulaşmak için edindiği yol) hakkında geçen bilgi Ahd-i Kadim’de (Muharref Tevrat) geçen şeylerle defalarca ittifak eder. Bazı zamanlarda da Kur’an-ı Kerim’de İbrahim(a.s) hakkında geçen bilgilerle ve çoğu zaman da hepsiyle beraber ittifak eder.”³⁰⁷

El Acemi dil kuralları, çevresel ve bölgesel ittifakları uzun uzun anlattıktan sonra kurban ve ateşe atılma olayını da Vedalarda şöyle açıklar:

“Veda sahifelerinde kurban adamının İbrahim’e göre kabul edilmenin en önemli sıfat olduğunu bulduğumuz vakitte oğlunu boğazlama fikrinin ve daha sonra oğlunun –güya- diğer tanrılar için boğazlanacak olan bir koçla değiştirilmesinin hem Kur’an-ı Kerim’de hem de Ahd-i Kadim’de İbrahim’in tarihinde kendisine işaret edilen en önemli olgu olduğunu bilmekteyiz. Nitekim İbrahim’in ibadet için bir sembol olarak ateşin vasfı sebebiyle ateşle olan bağlantısı, iki kurbanın yakılması Vedalar’da, Ahd-i Kadim’de birçok yerde zikri vardır. Vedalar’da ve Kur’an-ı Kerim’de zikredilen ateşe İbrahim’in atılıp ateşin ona hiçbir zarar vermeyişi olayına gelince tekrarı zor olan sıyaklardandır.”³⁰⁸

Veda inanışında birden çok tanrı inancı vardır. Hatta tanrıların sayısı bile belli değildir. En önemli üç tanrı Brahma (Yaratıcı Tanrı), Vişnu (Koruyucu Tanrı), Şiva (Yok edici Tanrı)dır. Vedizim’de ana fikir, “kurbanın değeri” meselesidir. Ancak Veda mitolojisi çok karışıktır. İnançlarına göre kurban aracılığı ile kendi arzularının tatminine imkan hazırlayabilir.³⁰⁹

Eski Ahid’de kurban hakkında pek bilgi yoktur. Sadece rahipler kanununda rastlanır. Bunlar; Olah (yakılan takdime), “yükselen şey” anlamına gelir, bu tür kurbanda hayvanın tamamı altar üzerinde takdim edilir; ve Zebah (teşekkür takdimesi), “boğazlanan şey” anlamına gelir, ki bunda kurbanın sadece bir kısmı Tanrı’ya verilir ve geri kalan kısmı kurban katılanlar tarafından yenilir.³¹⁰

Ayrıca Kitabı Mukaddes’in Levililer bölümünde: “*Ve Rab Musa’ya söyleyip de: Eğer biri Rabbin yapılmayacak diye emrettiği bütün şeylerden birinde*

³⁰⁷ El-Acemi, *a.g.e.*, s.3-4.

³⁰⁸ Özellikle de bilinen fizik kurallarına zıt olan bu durumun benzerinde bu kıssanın içerisinde sınırlı hallere ve belirli kişilere bir işaret bulunmaksızın zikredilmesi.”

³⁰⁹ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yayınları: 4, Konya, 2002 s. 74-75.

³¹⁰ Lasebikan, G. L., “Eski Ahid’de Kurban”, (çeviren: Ahmet Güç), *UÜİFD*, 1998, cilt: VII, sayı: 7, s. 577.

bilmeyerek suç eder ve ondan birini yaparsa, eğer meshedilmiş olan kahin kavmi de kabahatli ederse, o zaman işlediği suçundan dolayı Rabbe suç takdimesi olarak kusursuz bir boğa arz edecektir. Ve boğayı toplama çadırının kapısına Rabbinin önüne getirecek; ve elini boğanın başı üzerine koyacak, ve boğayı Rabbinin önünde boğazlayacak.”³¹¹

Veda sahifelerinde her yerde mevcut olan hayatı temsil eden ışık, ateş, sular gibi kozmik güçler bir tapınma konusudur.³¹² Veda sahifelerinde ibadet için sembol, ateşe tapınma ile ilgilidir. Kitabı Mukaddes’te “*Rabbin ateşle yapılan takdimleri kendi elleri ile getirecek*”³¹³ kurbanları yakma şeklinde Tanrılara bir takdimdir. İslamiyet’te ise Vedalardaki gibi ne ateşe tapınma; Kitabı Mukaddesteki gibi kurbanları yakma vardır. İbrahim (a.s)’ın putları kırması ve *belki ona başvururlar diye baltayı en büyük putun boynuna asması*³¹⁴ bunun sonucunda ise Nemrut tarafından ateşte yakılmakla cezalandırılması ve ateşe atılan Hz. İbrahim (a.s) Allah (c.c) tarafından “*Ey ateş! İbrahim’e karşı serinlik ve selametlik ol!*”³¹⁵ emri ateşin onu yakmaması şeklindedir. El Acemi Hz. İbrahim’i ateşin yakmaması olayını fizik kurallarına zıt bir olay olarak açıklarken, İslam bu olayı Allah’ın Peygamberine bahşettiği bir mucize gözüyle bakar. Bundan sonra el Acemi tezine şöyle devam eder:

“Veda Sahifelerinde, iki güzel kanadı olan kuşun veya birinin diğerini kontrol ederken diğer kuşun yemek yemesiyle alakalı olan yaratılış metodu hakkında geçen bilgi zihinden kaybolmaz. Aynı Kur’an-ı Kerim’de ki: *Size, kuş biçiminde çamurdan bir şey yapacağım*³¹⁶ veya şu misaldeki: *Bir zamanlar İbrahim! “Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!” demişti. Allah : “İnanmadın mı ki?” buyurdu. İbrahim: “İnandım, fakat kalbim iyice yatışsın diye istiyorum.” dedi. Allah buyurdu ki: “Öyle ise kuşların dördünü tut da onları kendine çevir, iyice tanıdıktan sonra(kesip) her dağın başına onlardan birer parça dağıt, sonra onları çağır. Sana koşa koşa gelecekler.”*³¹⁷

³¹¹ Levililer 4/1-4.

³¹² Jean Varenne, “Hinduizm”, *Din Fenomeni*, çev: Mehmet Aydın , Din Bilimler Yayınları, 2.Baskı, Konya, 1995, s.312.

³¹³ Levililer 7/30; 17/8.

³¹⁴ Enbiya 21/58.

³¹⁵ Enbiya 21/69.

³¹⁶ A’li İmran 3/49.

³¹⁷ Bakara 2/260.

Veda Sahifelerinde Tanrıçalar çift görünümüdürler. Önce refah, talih, mutluluk, sıhhat tanrıçası gelir. Ondan bir ışık fıskırmaktadır ve her şey ondan inayet mutluluk teneffüs etmektedir. Onunla güzel sanatçılara rehberlik yapan sarasvati mistik bir ırmak kişiliğinde birleşmiştir. Yine o, tavus kuşu gibi müzik aletleri vasıflarına sahip olan alışılmış hayvanların, çiçeklerin refakatinde muhtelif bitkilerle ve bilhassa fesleğenle birleşmiş olarak; bazı hallerde erkekleri de iştirak edebildiği iyi kastın kadınlarının tapınma konusudur.³¹⁸

Ali İmran Suresinde Hz. İsa (a.s), Allah (c.c) tarafından topraktan kuş yapıp sonra üfürmesiyle kuşun canlanması olayı İsrailoğullarını tevhide davet ederken Allah'ın (c.c) ona verdiği 4 mucizeden birisidir. Hz. İbrahim (a.s) insanları Allah'ın birliğine davet ederken inandığı İlahın kudretini kendi gözleri ile görmek istemiş ve Allah (c.c)'da bu isteğini geri çevirmemiştir. Bu onun imanında her hangi bir şüpheden dolayı değil, gönül rahatlığı ile gördüğü şeyleri anlatmak içindir. O halde Vedalardaki insanların taptığı bir kuş ile Kuran-ı Kerim'de peygamberlere, peygamberliklerini ispatlamak için verilen kuşların kıyaslanması birbirine uyan durum değildir. Bundan sonraki bölümünde bizim kaynaklarımızda geçen hadisleri kullanarak tezine devam etmiştir.

“Ayrıca Kurtubi Tefsirinde yer verdiği iki rivayet vardır. Birisi rivayet edilen Ebu Zer: “Ya Resulellah! İbrahim Peygamber'e indirilen sayfalarda neden bahsediyordu? Diye sordum. O da:

-Hepsi bir takım misallerden ibaretti. Şöyle ki: “Ey kulların başına tabelleş edilen, imtihana çekilmekte olan mağrur padişah! Ben seni dünyayı toplayıp birbiri üstüne yığasın diye göndermedim. Ben seni, mazlumun yanında yer alasın diye gönderdim. Ben – kafir de olsa- hiçbir mazlumun duasını geri çevirmem. Aklını kullanan akıllı kişinin, Rabbine yalvaracağı saat, nefsinin hesaba çekeceği saat, Allah'ın san'atı Üzerinde düşüneceği saat, yemek ve içmekle meşgul olacağı saat olmak üzere zamanını birkaç parçaya ayırması gerekir. Akıllı kişi yalnız şu üç şey uğrunda yolculuk yapmalıdır.³¹⁹ Buna benzer bir şey ise karısı Sarasvati Brahma'nın sultanlığını yürütmesinde dayandığı servetin kaynağı olmasıydı. Çünkü Ahd-i Kadim'deki İbrahim'in serveti kralın Sara'yı boşamasından sonra Ebi Malik'in verdiği yardıma dönmektedir İbrahim'in Rabbi O'ndan bunu yasaklamıştır. Tıpkı Vedalar'ın metinleri ve Ahd-

³¹⁸ Varenne, *a.g.e.*, s.309.

³¹⁹ Ebu Abdullah Muhammed bin Ensariyyu'l Kurtubi, *El Camiu li-Ahkami'l Kur'an*. Daru İhyait-Türasi'l Arabi Beyrut, 1985, II, 25.

i Kadim'in çok yüksek bir güzelliğe sahip olan kadının vasfı hakkında ittifak ettiği gibi.”

Hz. İbrahim (a.s) ile Brahmanın eşlerinin çok güzel oluşundan bahseder. Sare'nin güzel oluşu ile ilgili Köksal: “Gerçekten Sare, çok güzel ve İbrahim (a.s)’a karşı son derece itaatli idi.”³²⁰ der. Kitabı Mukaddes’te ise “*Ve İbrahim dedi: “Gerçekten bu yerde Allah korkusu yoktur; ve karım yüzünden beni öldürecekler.” dedim*³²¹ iki kadının güzelliğinden dolayı Hz. İbrahim (a.s) ile Brahma'nın aynı kişinin olduğu yeterli bir delil değildir.

“Bütün bu dilsel, tarihi, kültürel, antropolojik etkenlere zaman unsurunu ve yerel kültür kaynaklarına göre her iki şahsiyetin bulunduğu zaman dilimini ekleyecek olursak bu etkenlerin m.ö 17. ve 18. asır aralarında olduğunu görürüz. Bu şahsiyetler Arami nüfuzunun uzantısı olarak sayılan ve İnduz Nehri Havzası'na hakim olan Fars bölgesinde şekillenerek arka arkaya gelen fars kültürlerini çok etkilemiştir.”

Brahma ve Hz. İbrahim (a.s) aynı asırlarda yaşamış olabilirler, bu onların aynı şahsiyet olduğunu iddia edecek kadar büyük bir iddiaya sebebiyet verecek bir delil değildir.

“Tesadüften sayılması zor olan antropolojik, kültürel özelliklerden birisi de her Müslüman ve Yahudi'nin çok yüksek derecede saygı gösterdiği ve bu iki gurubun her birisinin ibadeti sadece Rablerine has kıldıkları zaman Rablerinin kendilerini seçmesiyle veya diğer toplumlara üstün kılması ile olduğunu ve (bu şahsiyetin) peygamberlerinin uzak atası olduğunu ve ruhi ilham kaynağı olduğunu iddia ettikleri ve Sind ülkelerinde kendisine mukabil gelenler tarafından alemin atası olarak vasıflandırılan bu şahsiyettir. Aynı zamanda Brahman'ın içinde yetiştiği Arami topluluğunun yanında geçmiştekilerin ibadeti ortaya çıkmaktadır. Bu öyle bir ibadettir ki ondan bazı unsurlar Brahmanizm'e girmiştir. Bu ibadet kendi bölgelerinde dolaşan geçmişlerinin ruhlarının acıkmaması için kapıların yanına yemek sunmakla belirir. Brahma kavramı(Sind ülkeleri şahsiyeti) İbrahim'in suretine zıt olarak (Ortadoğu Şahsiyeti) yaratıcı güç veya Veda sahifelerinde mücerret bir hakikat olana kadar gelişim gösterdi. Erken Upanişat metinleri döneminde kelimenin delaleti ve türemeleri kozmolojik prensiple ve mutlak varlığın hallerinin en yükseğiyle alakalı olur. Aynı şekilde bu şahsiyetin isminden de mabetlerin hizmeti, Vedaların nüshalarının okunması ve tefsiri hizmetinde bulunan kahinler sınıfına delalet eden bir terim türetilmiştir.³²²

³²⁰ Köksal, *a.g.e.*, s.163.

³²¹ Tekvin 20/11.

³²² El Acemi, *a.g.e.*, s. 2-6

İslam'da bir grup veya kabilenin üstünlüğü yoktur. Hz. Peygamberimiz (s.a.s)'in Veda Hutbesindeki deyiimi ile “Ey insanlar hepiniz Adem'in çocuklarıdır. Adem ise topraktan yaratılmıştır. Arabın, arap olmayana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük takvadadır” bizim dinimiz takvayı bir üstünlük aracı görürken, Brahmanizm ‘de ‘kast’ sistemi ile insanlar keskin çizgilerle ayrılmış, bir kasttan diğer kasta geçiş bile çok zor şartlara bağlanmıştır. En üst tabakadaki bir Brahman en alt tabakadaki biri ile konuşması bile yasaktır. Böyle bir inanışla Hz. İbrahim'in aynı kişi olduğu iddiası pek inandırıcı değildir.

Kur'an-ı Kerimde *Allah İbrahim'i dost edinmişti.*³²³ Halilullah (Allah'ın dostu) sıfatı ile vasıflandırılan Hz. İbrahim (a.s)³²⁴ Kur'an'ın özellikle ikinci ve üçüncü Mekke dönemine ait sûrelerinde İbrahim'in, babasının ve kavminin taptığı putlara karşı mücadele ettiği ve bir tek Tanrı inancını savunduğu; gök cisimlerine ve bunların sembolleri olan putlara tapmanın manasız olduğunu. Hiç kimseye fayda veya zarar vermesi mümkün olmayan bu cisimlere tapmaktan vazgeçmeleri gerektiğini söylediği³²⁵ ifade edilir. Hayatı boyunca tevhidi anlatan bir peygamber, Brahma ile aynı kişi olduğu ısrarla savunulmuştur.

Veda Sahifelerinde, sürekli tenasüh doktrini yaşayan bütün varlıkların bir ruh ve bir bedenden teşekkül ettiğini ve ruhun göçebe varlık, basamakları tırmanıp, gittikçe yüksek hayvanlar, insanlar gibi en kompleks bedenler içinde yeniden dirilir.³²⁶ Kur'an-ı Kerim'de ise “*Ruh Rabbimin bildiği bir iştir ve size ilminden az bir iş verilmiştir.*”³²⁷ Ve burada iddia edilen ruhların acıkmaması ve kapı önüne yemek konması adeti olsa olsa Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki putperestlerin bayram yerine gitmeden, yemek yapıp putların önüne koymuşlar “Dönüşümüzde,

---

³²³ Meryem 19/57.

³²⁴ Meryem 19/41-50; Tevbe 9/114.

³²⁵ Enbiya, 21/66.

³²⁶ Varenne, *a.g.e.*, s.294.

³²⁷ İsra 17/85.

putlarımızın bereketlendireceği bu yemeklerimizi yeriz”³²⁸ dedikleri bu putperest inanişla karıştırdığı kanaatindeyiz.

“Yukarda geçen sözlere şü da eklenir: Eğer bu her iki şahsiyet bizzat bir kişinin sureti olmasaydı (Brahma ve İbrahim) şüphesiz Kur’an-ı Kerim’de İbrahim (a.s)’in sahifelerine yapılan işaret akılla ilgili bir çözümü olmayan bir belirsizliği teşkil etmektedir. Sind ülkelerinde o kitaplar bulunurken Ortadoğu’da Musa Peygambere nispet edilen kitapların bulunduğu gibi İbrahim’e nispet edilen mukaddes kitaplar yok. Zikredilen o şahsın özelliklerinin bulunduğu şahsiyetle bağlantılı olan ve Orta doğudaki dinlerin ve tarihçilerinin o şahsın düşüncesinin ayrıntılı bir şekilde araştırdıkları ilişkileriyle alakalı kitaplar da yok.”

El Acemi yine iki şahsiyeti aynı kişi olduğunu iddiasına devam ediyor ve Kur’an-ı Kerimdeki İbrahim (a.s) sahifelerini belirsiz olarak niteliyor. Hz. Musa (a.s) İncil indiğı halde, ona Her hangi müstakil kitap inmediğini söylüyor. Oysaki İbrahim (a.s)’ın Suhuf verildiğı ayetlerde herhangi bir kapalılık yoktur. Nitekim kendisi aşığıdaki paragraflarda bunları açıklarak tezine şöyle devam eder.

“Kur’an-ı Kerim’de iki yerde Suhuf-i Ula (صحف أولى) zikri geçmektedir. Bu yerden birisinde Suhuf-i Ula İbrahim ve Musa’nın Suhufu diye vasfedilmektedir. Birincisi: *Onlara Suhuf-i Ula’daki şeyleri açıklaması gelmedi mi ki?*³²⁹ Yani geldi manasında. İkincisi ise *Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Halbuki Ahiret ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. İşte bu Suhuf-u Ula’da, İbrahim ve Musa’nın Suhufunda mevcuttur.*³³⁰ Müfessirler birinci haldeki hakkında onların Tevrat ve İncil gibi eskilere gelen kitapların kastedildiğine kani olmuşlardır. İkinci halde ise Suhuf’un çeşidi son ayette açıklanmıştır. Bundan dolayı bunu tekrar etmişlerdir ve buna Kur’an’daki ayetler o kitaplardaki öğretilerin özeti olduğunu kastedildiğini eklemişlerdir. “Sahife” terimi kavramı hicri birinci asırda kitap olarak mirasın kaydedilmesi anlamı kastediliyordu. Bu kavramın içine giren şeylerden birisi olan “Suhuf” kavramı İslam Tarihi kaynaklarında rivayet edildiğı gibi bizzat Abdullah b. Amr’ın içerisine Nebevi hadisleri yazdığı sahifesi hakkındaki zikredilen şey meşhur olmuştur. O da tıpkı diğer sahife sahipleri gibi sahifesini gizlemedi. Hatta topluluk önünde o sahifeye sahip olmasıyla övünüyordu. Bu sahifeye özel bir isim verdi: “Sahife-i Sadıka”. Ailesi ise bunu diğer nesle tevarüs yoluyla ulaştırmıştır. Öyle ki hadis yazımına karşı çıkanların yanında birçok laf dalaşının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Fakat bu sahife diğer hadis musannefleri gibi esas teşkil eder olmuştur. Veda sayfalarına bakılır, sayfalarının vasfıyla Hindu dillerinden herhangi birisinde edebi amelin en eskisi olarak kalmayıp alemdeki yaşayan dini kitapların en eskisidir. Aynı şekilde Aramiler o zaman Hindistan’la savaştığında yazıyı bilmiyorlardı. O -mukaddes-metinler hafızada saklı kalmıştır. Bu metinler dudaktan dudağa nakledilen geleneğin içerisinde yazı sistemlerini geliştirmelerinden önce sayılı asırlar sonrasında rivayet edilmektedir. Sembolik saymalara dayanmak ise seslerin yazımı içindir. Fakat onlar aynı şekilde yazıyı

³²⁸ Köksal, a.g.e., 153.

³²⁹ Taha 20/ 133.

³³⁰ A’la 87 /16-19.

öğrendikten sonra bile bu metinleri derlemekten kaçındılar. Çünkü yazıları büyük bir hatayı temsil ediyordu.³³¹

El acemi tezinde sürekli kahinlerden bahsetmektedir. Çünkü Brahmanizm’de din adamları kahinlerdir. Veda Sayfalarının yazılmadığını çünkü o dönemde yazının olmadığını; yazı öğrenildikten sonrada yazma gereği duyulmadığı ve hafızalarda saklı kaldığını söyler ve tezine şöyle devam eder:

“Daha sonra bu metinler yazıldı fakat Lahutiler o metinleri hiçbir kimsenin yazmadığına inanmaktadırlar. “Bu, Rabbin nefesidir ve sonsuza dek kalacaktır” -dediler.- Kahinler kendi görüşlerine göre o metinleri yazmadılar. Bilakis onları keşfettiler. Geçmişte yaptıkları iyi amelin sebebiyle o metinleri anlamaya güç yetiriyorlardı. O ise eski dini metinler gibi keşfedilmesi tekrar edilir. Kesintili zaman dilimlerinde kutsanır. O da tıpkı Mısır’daki dindarlığın öğretileri gibidir. Sembolik delilleri gizler. Bu rumuzların arasını bazı ince sıfatlar ayırır. Anlaşılması ve doğru bir şekilde kullanılması için hususi bir görüşü gerektirir. Çünkü metinlerinde büyük bir zorluğu temsil edecek bölümler bulunmamaktadır.”³³²

Brahman dininin en büyük şahidi, Hinduların “En Üstün Bilgi” diye adlandırdıkları metinler topluluğu olmuştur. Buna Sanskritçede “Veda” denmektedir. İşte muhtelif Tanrılara yöneltilmiş ilahiler, ayinin detaylı bir şekilde oluşmasını sağlayan eserler, mitolojik ve yorumsal derlemelerden meydana gelen eserlerdir. Eski bir dille yazılmış kitaplardır.”³³³ El Acemi’ye göre Veda kitaplarını kimse yazmadığını, Rabbin nefesi olarak sonsuza değin kalacağı iddia ediliyor. Peygamberimiz (s.a.s) vahiy iner inmez onu ashaba okur ve vahiy katipleri onu anında yazıya geçirirlerdi. Yazıya geçmeyen şeyler zamanla kaybolurlar.

“İbrahim’i yaratıcı ilah veya mülhem peygamber veya zeki kahin olarak sayanlar arasında yeni ve eski Hint Dinlerinde İbrahim’in şanı hakkında araştırma yapan kimsenin gördüğü büyük fark, yine bunun gibi eskiden İbrahim’in öğretileriyle amel edenlerin ve İbrahim’in öğretilerinden cevher ve kaynak bakımından farklı olan başka dini mezheplere gidenlerin çokluğu siyasi ilimlerin sahiplendiği makalenin doğruluğuna delalet etmektedir.”

Hz. İbrahim ne bir yaratıcı bir ilah ne de zeki bir kahindir. O Allah(c.c)’ın gönderdiği Ulul Azm Peygamberlerinden biridir. Zekidir çünkü Allah (c.c) gönderdiği peygamberlerin sıfatlarının birisi de “fetanet” yani son derece zeki

³³¹ El Acemi, *a.g.e.* s. 6-8.

³³² El Acemi, *a.g.e.* s. 9.

³³³ Varenne, *a.g.e.*, s.311.

olmalarıdır. Özellikle Hz. İbrahim(a.s)’ın üstün zekası Nemrut ile yaptığı fikir münakaşasında “*Benim Rabbim güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de onu batıdan getir*” deyince inkar eden kafir şaşır kaldı.³³⁴ ayetinde belirtildiği gibi müthiş bir zekaya sahiptir.

“Beşeriyet tabiatı için Brahmanizm’in aşamalarının oluşturulmasında Hint toplumunun rolü vardı. Çünkü marifete ulaşan yollar, önemli işlerin hakikati hakkında araştırma yapmak Hint Felsefesinde vardır. Buradan efsanevi nehirde dinin oluşumunun bölgeleri arasındaki coğrafi bağ hakikat kaynağından akan Sarasvati Nehri’dir. Kendisinden içildiği zaman ilhama yardımcı olur. Bu isim (Sarasvati) İbrahim’in hanımının taşıdığı ismin ta kendisidir. Nitekim İbrahim’e -O değerlerin gölgesi altında beklenildiği gibi- marifeti görmesi, marifeti elde etmeye çabalaması, hakikati araştırana ve ister marifeti elde etmek ve onu bir yere koymak için çabalayan insanlardan pek azına verilen teorik marifet olsun veya uzun süren zor aşamaları elde etmede tedricilik için sabrı gerektiren maharetle ilgili olan marifet olsun marifeti isteyene karşılık gelen zorlukları göğüslemeye nefsinin alıştırmasını nispet edildiği gibi.”³³⁵

El Acemi tezinin bu bölümünde bahsettiği Sarasvati Nehri dediği nehir, Ganj Nehridir ve Hint mitolojisinde önemli yere sahiptir. Onlara göre bu kutsal nehrin, Allah’ın saçlarından aktığı düşüncesi hakimdir.”³³⁶ “Ve bu nehir orta çağdan beri Allah ile aynı anlama geldiği düşünülür.”³³⁷ Hindulara göre mabed ve ev dışında uygulanan temel ibadet “kozmetik su”dan geldiğine inanılan Ganj nehrinde yıkanmaktır. Bir nevi hac fonksiyonuna sahip olan bu ibadetin insanı günahlardan arındırdığına inanılmaktadır.³³⁸

El Acemi tezinin bundan sonraki kısmında iddialarını daha da ileri götürür ve şöyle devam eder.

İbrahim’e nispet edilen marifet olguları tahlil ederek ve sebeplerin illetlerini araştırma yoluyla çalışılarak kazanılması mümkün olan marifetten değildi. Bilakis o ilhama ve hadse dayalı bir marifettir. Bu hadse ise İbrahim’in şahsiyetini ve öğretileri üç aşamada ortaya çıkmaktadır:

1-Vahiy kaynaklarına kulak verme 2-O kaynaklardan ulaştığıyla faaliyette bulunma 3-Derin düşünme. Veda sahifelerinin asılların şarkısında,

³³⁴ Bakara 2/258.

³³⁵ El Acemi, *a.g.e.* s.217.

³³⁶ Varenne, *a.g.e.*, s.307.

³³⁷ Varenne, *a.g.e.*, s.304.

³³⁸ Kürşat Demirci, “Hinduizm” *DİA*, TDV yay, 1998, XVIII, 116.

Ric'deki mahlukta şunları bulmaktayız: O hakkı bilen kimdir? “Bu mahlukat ne zaman doğuruldu ve nereden geldi” demesi mümkün olan o kimse kimdir? Tanrılar bu alemin yaratılışından sonra geldi. Nereden geldiğini bilen kimdir? Bu mahlukat onun cömertliğinden gelmiştir. Onu evvelde kapsıyor olması ve olmaması eşittir. O yüksek semada görendir. Sadece tek başına bilen odur. Belki de bilmiyordur!”³³⁹

El Acemi, tezin bu bölümü insanı küfre götürecek iddialar sarf edilmiştir Hz. İbrahim bir peygamberdir ve Allah (c.c) peygamberleri insanlardan çok üstün vasıflarla donatarak yaratmıştır. Bizler buna inanırız ve bu imanımızdan dolayı peygamberlerin gösterdikleri mucizeleri Allah'ın yardımıyla yaptıklarına inanırız ve bu konunun üstünde durma ihtiyacı hissetmeyiz. Allah (c.c) ezeli ve ebedidir. Her şeyi O yaratmıştır. Brahmanizm'in ilahiyatçılara kulak vermek icap ederse, Hinduizm'in otuz üç milyon Tanrısı vardır.³⁴⁰ Bu tezde Tanrıların sonradan geldiğinden bahsediliyor. Bizim inanışımızda, varlığının başlangıcı ve sonu olmayan hep var ve bir olan Allah'a inanırız. El Acemi, Tezin son bölümünü de aynı iddialara devam eder.

“Bu tezi yapan araştırmacının ulaştığı en önemli şeyin İslam ilim mirasında zikredilen “Suhuf-i İbrahim'in” bizzat Sanskritçe ile yazılan kendilerince mukaddes sayılan “Vedalar Kitapları” olduğu ve yaklaşık dört bin yıldır Hindistan'daki dini ve kültürel miras esası sayıldığı da zeki okuyucunun gözünden kaçmaz. Bütün bu önemle beraber doğuda bu kitaplara olan ehemmiyeti bulamıyoruz, batıda da az buluyoruz. Bu durumda çok ciddi derecede garipsenecek olan şey ise bildiğim kadarıyla bu alanda herhangi bir çalışmanın yapılmamasıdır. Hatta öyle ki bu belirsizlik hakkında sadece karşılıklı sorulardan veya şahsiyetlerin isimleri arasındaki benzerlik ve kozmolojik bakışın içeriği ve bir yönden Veda sahifelerinin (ki o daha eskidir) içerdikleri arasındaki inançların içeriği hakkında cevher nitelikteki unsurlar bile uzaktır. Bir yönden de İslam, Hristiyanlık ve Yahudilikte bildirilenler. Coğrafi yayılma olarak yerkürenin %80'inden fazlasında Hristiyanlıktaki özellikle de İslam'daki dini düşünceye şekil vermiştir!?. Bu iki dine insanlığın yarısı iman etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de İbrahim'in (a.s) sahifelerine işaret edilmesine rağmen bu durum herhangi bir Müslüman alimi bu sayfaların mahiyeti ve Kur'an-ı Kerim'de geçenlere esas olması bakımından tabiatının içeriği ve bundan daha evla olan semavi risalelerden(kitaplar) herhangi birisi hakkında araştırmaya sevk etmemiştir.”³⁴¹

Tezin bu bölümünde el Acemi, hakkında Müslüman alimlerin Veda Kitapları ve İbrahim'in (a.s) sayfalarının mahiyeti hakkında araştırma yapmamalarından

³³⁹ El-Acemi, *a.g.e.* s. 217.

³⁴⁰ Varenne, *a.g.e.*, s.302.

³⁴¹ El-Acemi, *a.g.e.*, 218.

yakınmaktadır. Müslüman alimlerinin bu konuda araştırma yapmamaları öncelikle Allah (c.c) Haşr suresinde bizlere onun Peygamberine kayıtsız şartsız uyulması emridir.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah’tan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çetindir.”³⁴²

“Sözlerini bozdukları için, onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Kelimeleri yerinden değiştiriyorlar. Uyarıldıkları şeylerden pay almayı unuttular.”³⁴³

Bu ayetlerden ve aşağıdaki hadislerden müminlere Allah ve Rasulü tarafından ciddi uyarılar yapılmıştır. Bu yüzden İslam alimleri diğer kitaplar ve sayfalar hakkında bir araştırma yapmamışlardır.

جَاءَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي مَرَرْتُ بِأَخٍ لِي مِنْ بَنِي قُرَيْظَةَ فَكَتَبَ لِي جَوَامِعَ مِنَ التَّوْرَةِ أَلَا أَعْرِضُهَا عَلَيْكَ قَالَ فَتَعَيَّرَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَقُلْتُ لَهُ أَلَا تَرَى مَا بَوَّجَهُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عُمَرُ رَضِينَا بِاللَّهِ تَعَالَى رَبًّا وَبِالإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُولًا قَالَ فَسَرَّيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَصْبَحَ فِيكُمْ مُوسَى ثُمَّ اتَّبَعْتُمُوهُ وَتَرَكَتُمُونِي لَضَلَلْتُمْ إِنِّكُمْ حَظِي مِنَ الأُمَّمِ وَأَنَا حَظُّكُمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مسند أحمد

Hız. Ömer, Peygamberimiz’e (s.a.v.) geldi. “Ey Allahın Resulü beni Kureyza’den bir kardeşe uğradım. Bana Tevrat’tan bir bölüm yazdı. Onu size arz edeyim mi?” Hız. Peygamberin yüzü değişti. (Ensar’dan) Abdullah, Hız. Ömer’e; “Sen Resulüllah’ın yüzünü görmüyor musun?” dedi. Bunun üzerine Hız. Ömer: “Biz, Rabb olarak Allah’tan, din olarak İslam’dan ve peygamber olarak da Hız. Muhammed (sav)’den razı olduk” dedi. Resulüllah’ın yüzü neşelendi ve şöyle dedi: “Muhammed’in canı (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki, eğer Musa sizin

³⁴² Haşr 59/7.

³⁴³ Maide 5/ 13; Ayrıca Maide 5/14-15, 41; Nisa 4/46; En’am 6/91.

aranızda ortaya çıkıvermiş olsaydı ve siz de beni bırakıp ona uysaydınız, doğru yoldan sapmış olurdunuz. Sizler ümmetlerden benim hissemsiniz. Ben de peygamberlerden sizin hissenizim.³⁴⁴

Bu hadisten anlıyoruz ki Kur'an-ı Kerim'in gelmesiyle bütün peygamberlerin ve kitapların hükmü kalkmış, Allah katında tek Peygamber Hz. Muhammed, tek din İslam'dır. Bunu bilen ve buna inanan insanlar başka bir yol aramamışlardır.

عن ابن عباسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ، وَكِتَابِكُمُ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى نَبِيِّكُمْ، أَحَدْتُ الْكُتُبَ بِاللَّهِ تَقْرَأُونَهُ مَحْضًا لَمْ يُشَبَّ، وَقَدْ حَدَّثَكُمْ اللَّهُ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدَّلُوا كِتَابَ اللَّهِ وَعَبِيرَهُ، وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمُ الْكِتَابَ، وَقَالُوا: هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيُشْتَرَوْا بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا؟ أَلَا يَنْهَاكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَن مَسْأَلَتِهِمْ؟ وَلَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا مِنْهُمْ رَجُلًا قَطُّ يَسْأَلُكُمْ عَنِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ

İbn Abbas'tan (r.a) rivayete: “Ey Müslümanlar! Peygamberiniz (s.a.s)’e indirilen kitap, Allah’ın en yeni kitabı ve içine hiçbir şey karışmamış olduğu halde, onu okuyup durduğunuz halde, nasıl olur da Ehl-i Kitaba (şer’i) bir şey sormaktasınız? Halbuki Hz. Allah, Ehl-i Kitabın Allah’ın kitabını değiştirip elleriyle yeni bir kitap yazdıklarını, sonra da az bir menfaati satın almak için: “Bu, Allah katındandır” dediklerini haber vermektedir. Bilesiniz, size gelen ilim, onlara soru sormanızı men etmektedir. Hayır! Vallahi onlardan bir kişinin bile size inen kitaptan sizlere bir şey sorduğunu görmüyoruz.”³⁴⁵

Bu hadisten anlıyoruz ki, Peygamberimiz (s.a.s), Ehl-i Kitaba³⁴⁶ değil araştırmayı, soru sormayı bile men etmiştir.

³⁴⁴ Müsned, Hadis No: 15864, XXV, 198.

³⁴⁵ Buhari, Hadis No: 7363, IX, 111.

³⁴⁶ Allah tarafından kendilerine kitap verilenler anlamında “Ehl-i Kitap” tabiri, Kur'an-ı Kerim’de genellikle Yahudiler ve Hıristiyanlar için kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim’e göre ehli kitabın hepsi bir değildir. Aralarında iyi karakterli kişiler bulunduğu gibi kötüler de bulunmaktadır. Bu farklılığı, Al-i İmran 113.ayette şöyle bildirilmiştir: “*Hepsi bir değildir. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.*”

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَسْأَلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ فَإِنَّهُمْ لَنْ يَهْدُوكُمْ وَقَدْ ضَلُّوا إِنَّكُمْ إِمَّا أَنْ تُصَدِّقُوا بِبَاطِلٍ وَإِمَّا أَنْ تُكذِّبُوا بِحَقٍّ وَإِنَّهُ وَاللَّهِ لَوْ كَانَ مُوسَى حَيًّا بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ مَا حَلَّ لَهُ إِلَّا أَنْ يَتَّبِعَنِي أَخْرَجَهُ أَبُو يَعْلَى وَ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ

Peygamberimiz (s.a.s) buyurdu ki: “Ehl-i Kitap’tan bir şey sormayın. Onlar sapık olduklarından sizi doğruya iletmezler. Bu durumda siz ya batılı doğrulayacaksınız ya da gerçeği yalanlayacaksınız. Allah’a yemin ederim ki şayet Musa aranızda sağ olsaydı bana uymaktan başka bir şey yapamazdı.”³⁴⁷

جَاءَ أَبُو قُرَّةَ الْكِنْدِيُّ بِكِتَابٍ مِنَ الشَّامِ فَحَمَلَهُ فَدَفَعَهُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَنَظَرَ فِيهِ فَدَعَا بِطَسْتٍ ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَمَرَسَهُ فِيهِ وَقَالَ إِنَّمَا هَلَاكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِاتِّبَاعِهِمُ الْكُتُبَ وَتَرْكِهِمْ كِتَابَهُمْ قَالَ حُصَيْنٌ فَقَالَ مَرَّةً أَمَا إِنَّهُ لَوْ كَانَ مِنَ الْقُرَّانِ أَوْ السُّنَّةِ لَمْ يَمْحُهُ وَلَكِنْ كَانَ مِنْ كُتُبِ أَهْلِ الْكِتَابِ سَنَّ الدَّارِمِي

Ebu Murre el-Kindî, Şam’dan bir kitab getirdi ve onu götürüp Abdullah b. Mes’ud’a verdi. O da ona baktı. Sonra bir leğen istedi. Ardından su istedi ve (leğenin içinde o (kitabı) ıslatıp sildi. (Sebeup olarak da) şöyle dedi: “Sizden öncekiler ancak, (yabancı, değişik) kitaplara uyup kendi kitaplarını terk etmekle helak oldular.”³⁴⁸

Bütün bu hadisler ve ayetler ışığında anlaşılıyor ki Yahudi ve Hıristiyanlar mukaddes kitaplarını kendi elleriyle değiştirdikleri, israiliyat dediğimiz şeyler, büyük çoğunlukla Kur’an-ı Kerim tarafından niteliği bildirilen bu kitaplar, bunların şerhi mahiyetinde olan hayal mahsulü düzmece eserlerden naklediliyor.³⁴⁹

Ayrıca bu rivayetler gösteriyor ki, Sahabeleri Allah’ın Kitabına bağlayan temel faktör, bu konuda verilmiş ilahi bir karara dayanıyordu. Bundan dolayı da İslam’a giren bir kişi, giriş kapısının eşiğinde cahiliye dönemindeki geçmişinin tümünden sıyrılmının şuuru içinde olurdu.

³⁴⁷ Müsned, Hadis No: 14631, XX, 22.

³⁴⁸ Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Abdussemed ed-Darimi, *Sünen ’ud-Darimi* (v. 225), (Tahkik: Hüseyin Selim), Memluketu’l Arabi es-Su’d, 1412/2000, I, 424.

³⁴⁹ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat*, DİB yay., Ankara, 1979, s.23.

Sonra kaynaklar birbirine karıştı. Daha sonra gelen nesillerin beslenme kaynaklarına Eski Yunanın felsefesi, İran mitolojisi, Yahudi ve Hıristiyan hurafeleri ile bunlara benzer eski kültür ve uygarlıkların tortuları karıştı ve oryantalistlerin de etkisi ile iyice içinden çıkılmaz bir boyuta ulaşmıştır. Bu konuda Peygamberimizin uyarılarına dikkat etmemiz ve aşağıdaki hadise dikkat etmemiz gerekir.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَعَنَّ بِالْقُرْآنِ أَيَّ يَسْتَعْنِي بِهِ عَنْ غَيْرِهِ
أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ

“Kuran’la yetinmeyen bizden değildir. Kur’an’ı okuyup, ondaki hakikatlerle yetinemeyip diğer dinlerin kitaplarına iltifat eden, onlarda hakikat ve hikmet arayan bizden değildir.”³⁵⁰ Bu hadiste Peygamber (s.a.s) Müslümanları ikaz etmiş ve onlara Kur’an-ı Kerimle yetinip başka yola gitmemeleri hususunda ciddi tembihte bulunmuştur.

El Acemi tezinin bundan sonraki bölümlerinde İslam alimi Biruni’nin Brahmanizm hakkındaki araştırmalarından bahseder.

“Fakat biz Biruni kapasitesinde Hindistan’da yaşamış, Hindistan’ın ilmi kaynaklarını tanımış, Hindistan’daki dini kitapları tanımaya ihtiyaç duymayan, yaşanan dinin hallerinin ve bu yaşanan dinin insanların dilinde dolaşarak bazı dini ayinlerin vasfı kılınarak nakledilen kurucu fikrini tanımasıyla yetinen bir alim bulmaktayız.”³⁵¹

Brahmanizm konusunda en güvenilir kaynak olan Biruni, “Berahime” adının, Hintliler’ in inanışına göre baş kısmından Brahmanların yaratıldığı Brahma’dan geldiğini belirtir. Brahmanizm’e ait güvenilir ve ayrıntılı bilgiler Biruni’den başka kısmen de Şehristani’ de bulunmaktadır. Biruni daha önceki kaynaklarda mevcut bilgilerin birtakım rivayetlerden ibaret olduğunu belirterek Hint dinleri hakkında bilgi verir.”³⁵² Brahmanizm konusunda Sanskritçeyi öğrenen ve bu konuda en

³⁵⁰ Buhari, Hadis No, 7527, IX, 154.

³⁵¹ El Acemi, *a.g.e.*,218.

³⁵² Günay Tümer, “Brahmanizm”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 1992, VI, 332.

kapsamlı araştırmayı yapan İslam Alimi Biruni'dir. Bu yüzden el Acemi tezinde Biruni'den bahsetmektedir.

El Acemi son olarak tezinin özetini şöyle yapar.

“Bu çalışmanın vardığı sonucun özetlenmesi geçerli olduğunda, “bundan elde edilen fayda doğu kültürlerinin kendilerinin babası olduğu iddiasında buldukları İbrahim bizzat kendisi Veda kitaplarının müellifidir veya Veda sayfaları O'nun ağzından çıkmış olmasıdır”, birçok dini, tarihi, antropolojik, arkeolojik teoriler sarsılmaya maruz kalacaktır.³⁵³ Eğer İbrahim'in asıl ikamet ettiği yer İnduz Nehri'nin hizasına düşen bölgeler ise o zaman İbrahim'in karşıdan karşıya geçtiği nehir haliyle İnduz Nehri olacaktır, Fırat Nehri değil. Asli vatanı Mayro Dağı'na yakın olacaktır. Tarihi kaynakların belirttiği seferini oradan başlatıp Harran'da tamamladığı Ur Şehri'nde değil. Tabiatıyla Nuh'un gemisinin tahta parçaları Ararat Dağı'nda olmayacaktır. Nitekim arkeoloji bilginleri günümüzde hala araştırmaktadırlar. Bilakis Himalaya Sıradağlarında. O zaman Veda metinlerinin anlattığına göre Tufan bölgesel idi.İbrahim'in Veda'daki şahsiyeti, kendisine “alemin atası” denilmektedir. Tıpkı Sara isminin o mukaddes nehir için kullanılmasının dikkatleri çekmesi gibi. Bu isim Samilerin (Mezopotamya'nın batısı) nazarında İbrahim'in zevcesinin taşıdığı ismin bizzat kendisidir.³⁵⁴

El Acemi'nin bu tezi yazmasındaki en büyük hedefi, Brahma ile isim benzerliği yanında, yaşadığı bölge ve eşlerinin de aynı ismi taşımasından yola çıkarak; Hz. İbrahim'in Brahma; Sayfalarının da Veda Sayfaları olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Bu konuda araştırma yapan İslam alimi Şehristani: “Berahime” kelimesinin menşesini, nübüvveti temelden inkar etme fikrini ortaya koyan “Serahim” adlı kişiye dayandırır ve Hz. İbrahim'e mensup olduklarından bu adla anıldıklarını ileri süren görüşü reddeder.³⁵⁵

Bu konuda İbn Abbas (r.a) rivayetine göre, Necran Hristiyanları ve Yahudi hahamları Hz. Peygamber (s.a.s) yanında bir araya geldiler ve onun yanında münakaşaya giriştiler. Hahamlar: İbrahim Yahudi'dir. Hristiyanlar da: İbrahim Hristiyan'dır, dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *Ey ehl-i kitap İbrahim hakkında*

³⁵³ El Acemi, *a.g.e.*, 217.

³⁵⁴ El Acemi, s.218- 219.

³⁵⁵ Tümer, “Brahmanizm”, s. 332.

*niçin münakaşa ediyorsunuz? Tevrat da, İncil de, şüphesiz ondan sonra inmiştir. Aklınız ermiyor mu?*³⁵⁶ Ayeti inmiştir.

Yine, Kur'an-ı Kerimde Allah (c.c) Hz. İbrahim ile ilgili *“İbrahim ne Yahudi, ne de bir Hristiyan'dı; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslümandı, müşriklerden de değildi.*³⁵⁷ Ayetiyle Hz. İbrahim(a.s) temiz bir Müslüman olduğunu ortaya koymuş, Yahudi, hristiyan, müşrik ve onu diğer inanç guruplarıyla özdeşleştirmeye çalışan herkese gereken cevabı vermiştir. Bir sonraki ayette ise şöyle buyrulmuştur: *“Doğrusu İbrahim'e en yakın olanlar şu peygamber ve ona iman edenlerdir. Allah da müminlerin dostudur.”*³⁵⁸ İbn. Mes'ud (r.a)'tan rivayetle, Peygamberimiz (s.a.s) Hz. İbrahim (a.s) ile ilgili şöyle buyurmuştur: Her peygamberin, peygamberlerden dostları vardır. Benim de peygamberlerden dostum, atam ve rabbimin dostu İbrahim dir, buyurdu ve bu ayeti okudu: *“Doğrusu İbrahim'e en yakın olanlar.”*³⁵⁹ Allah Teala: *“Allah müminlerin dostudur.”* Buyuruyor ki *gerçekte Allah, bütün peygamberlerine inananların dostudur.*³⁶⁰ Bu ayetler ve Hadisler ışığında Hz. İbrahim'in (a.s) Allah (c.c) ve Resulü (s.a.s) yanındaki konumunu belirlenmiştir.

Muhammed Hamidullah da bu konu ile ilgili *“Aziz Kur'an”* isimli meal tefsirinde şöyle bir açıklamada bulunmuştur: *“İbrahim'in sahifeleri ne yazık ki bize ulaşmamıştır. Bu konudaki birkaç entrika olay ortaya çıkarılmıştır. Kitab-ı Mukaddes'e göre İbrahim önce Ab-Ram diye çağrıldı. O, Aslen aşağı Mezopotamya'daki Sümer Ülkesine mensuptur. Bilinmektedir ki, Mısır Kralı Hz. İbrahim'in güzel hanımı Saraya zorla el koymuş, ama Allah onu bu kötü durumdan kurtarmıştı. Hint medeniyeti de Sümer kaynaklıdır. Ariler, ülkelerinden istilacı olarak gelip istilacı olarak Hindistan'a yerleşmişlerdir. Rama ve onun karısı Sita'nın öyküsü bilinmekte ve Hz. İbrahim ile Sara'nınkiyle çok büyük bir benzerlik*

---

³⁵⁶ Al-i İmran 3/65.

³⁵⁷ Al-i İmran 3/67.

³⁵⁸ Al-i İmran 3/68.

³⁵⁹ Al-i İmran 3/63.

³⁶⁰ İbn Kesir, *Tefsiru'l Kur'an'il-Azim*, II, 362.

göstermektedir. Hindular tarihsel olayları hiç yazıya geçirmemişlerdir. Hindistan'ın ilk tarihi kitapları İslami döneme rastlar. Cava'daki Hindu göçmenler kendi tarihlerini Cavlılaştırmışlar ve Ramayana ile Mahabharata destanlarının alanları Endonezya ve Hinduçın'de bulunmaktadır. Bu adların bizzat Hindistan'da hayali olduğuna inanılabilir mi? Bu durumda; Brahma'nın Veda'ları Hz. İbrahim'in Sahifeleriyle bir ilişki oluşturmaktadır.”³⁶¹ demiştir.

Yukarıda Falih Şebib el Acemi, Hz. İbrahim (a.s)'in Hint kültüründeki Brahma ve ona verilen suhufun da Vedalar olduğu üzerinde ısrarla durmuştur. Hamidullah'ta Hindistan'ın ilk tarihi kitaplarının İslami döneme rastladığını,³⁶² bunun için İbrahim'in (a.s)'in suhufu ile ilişkili olabileceğini savunmuştur. Remzi Kaya *DİA* “Ehl-i Kitap” maddesinde Hamidullah'tan alıntı yaparak, zübürü'l-evvelin”³⁶³ terkinin de Hint kutsal kitaplarından Puranalar'a bir telmih olduğu ifade edilmektedir. Zira bu kitaplardan Puranalar'ın kelime anlamının “öncekilerin kitapları” olduğu belirtilmektedir.³⁶⁴ Brahmanizm dinin çıkış kaynağı, Hz. İbrahim'in (a.s) suhufu olabilir. Ama zaman içinde esatirlerle karışarak farklı bir inanış biçimine dönüşmüştür. Bunun iyice araştırılıp ortaya çıkarılması çok önemli bir konudur.

2.5. HZ MUSA (A.S) VE SUHUFU

2.5.1. Hz. Musa

Hz. Musa (a.s) Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'a göre büyük peygamberdir. İsrailoğullarını Firavunun işkence ve zulmünden kurtarıp onları hürriyete kavuşturmuştur. Onunla ilgili en önemli kaynak Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'dir. Tevrat'ın hemen hemen tamamı Hz. Musa'nın (a.s) ve önderliğini yaptığı İsrail oğullarının tarihinden ibarettir. Kitab-ı Mukaddes'te onun dışında bu adı taşıyan

---

³⁶¹ Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an* (Çev: Abdulaziz Hatip, Mahmut Konuk), Beyan Yay., İstanbul, thz., s. 739-740.

³⁶² Hamidullah, *a.g.e.*, s. 739.

³⁶³ Şuara 26/196.

³⁶⁴ Remzi Kaya, “Ehl-i Kitap” *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2003, XX, 517.

başka bir kimse bulunmamaktadır.³⁶⁵ Tevrat, Hz Musa'yı (a.s) peygamberlerin en büyüğü olarak takdim eder.³⁶⁶ Kur'an-ı Kerim'in 34 suresinde 136 yerde adı geçer, Bu aynı zamanda onun adına bir rekordur. Kur'an'da adı geçen peygamberlerden ikinci sırayı alan Hz. İbrahim'in (a.s) ismi, bu sayının ancak yarısına yaklaşır.³⁶⁷

Kur'an- Kerim'de Kasas Suresinde Firavun'un zulmü şu şekilde anlatılır. *“Çünkü Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını parça parça etmişti. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Belli ki o bozgunculardandı.”*³⁶⁸

Hz. Musa (a.s) yukarıdaki ayette buyurulduğu gibi, Firavun'un bu zulmü altında doğdu. Annesi onu doğurunca Firavun'un onu öldüreceği korkusu ile ne yapacağını bilemedi. Allah (c.c) onun yardımına yetişti ve ona: *“Onu emzir; çocuğundan dolayı sana bir tehlike gelirse denize bırakiver; boğulmasından korkma! Ayrılığından kederlenme; Çünkü biz onu yine sana döndüreceğiz. Hem onu peygamberlerden biri de yapacağız, diye vahyettik.”*³⁶⁹

Annesi onu daha fazla gizleyemeyeceğini anlayınca Allah'tan aldığı vahiy ile çocuğu bir sandık içine koyarak nehre bırakır, Musa'nın (a.s) ablasına da kardeşinin gittiği yeri uzaktan gözlemesini söyler. Firavun'un ailesi onu nehirde bulup alır; Musa'nın (a.s) canını bağışlamasını ve onu evlatlık almak istediğini söyler. Musa, (a.s) Mısırlı hiçbir sütanneyi kabul etmeyince ablası ona bir sütanne bulmayı teklif eder, böylece Musa (a.s) tekrar annesine kavuşturulmuş olur.³⁷⁰

Hz. Musa, gençlik çağına gelip olgunlaşınca kendisine hikmet ve ilim verilmiştir.³⁷¹ Hz. Musa'nın (a.s) kaza ile bir Mısırlıyı öldürmesi olayı Kur'an-ı Kerim'de geçer. Bir Mısırlı ile kavga eden İbrani'ye yardım ederken Mısırlının

³⁶⁵ Ömer Faruk Harman, “Musa”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2006, XXXI, 207.

³⁶⁶ Tesniye, 34/10.

³⁶⁷ Abdullah Aydemir, “Hz. Musa(Çocukluk ve Gençlik Çağı)”, I, Dokuz Eylül ÜİFD, Sayı 3, s. 65.

³⁶⁸ Kasas 28/4.

³⁶⁹ Kasas 28/7.

³⁷⁰ Taha 20/38-40; Kasas 28/7-13.

³⁷¹ Taha 20/39; Kasas 28/14.

ölümüne sebep olur. Pişman olarak affedilmesini diler ve Allah da onu affeder. Bir gün sonra başka bir Mısırlı ile kavga eden İbrani'nin tekrar kendisinden yardım istemesi üzerine Musa (a.s) ona haksız olduğunu söyleyince bu defa Musa'nın (a.s) bir adam öldürdüğünü ifşa eder. Mısır'ın ileri gelenleri Musa'yı (a.s) öldürmek için plan yapar. Bunu haber alan Musa (a.s) oradan kaçır ve Medyen'e gider. Medyen suyunda iki kıza hayvanlarını sulamada yardımcı olur. Kızların babası Hz. Musa'yı (a.s) çağırıp başından geçenleri dinler, ona emniyette olduğunu ve sekiz yıl çalışması karşılığın da kızlarından biriyle evlenebileceğini söyler. Musa (a.s) bu teklifi kabul eder ve orada kalır.³⁷²

Hakkında ölüm kararı çıkınca nereye gideceğini bilemeyen Musa'ya (a.s) bir melek yol göstermiş ve onu Medyen'e götürmüştür. Mısır'dan sekiz günlük mesafedeki Medyen'e varan Musa peygamber Şuayb'ın (a.s) kızlarından Safura ile evlenmiş ve Medyen'de on yıl kalmıştır.”³⁷³

Hız. Musa (a.s), süresini tamamlayınca ailesiyle birlikte Medyen'den ayrılır. Tür civarına geldiğinde dağda ateş görür. Yolu soracak birini bulmak veya bir ateş parçası almak için yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredilir ve peygamber olarak seçildiği bildirilir; asa ve beyaz el (yed-i beyza) mucizeleri verilir. Bu iki mucize, Firavun ve adamlarına karşı Musa'nın (a.s) haklı ve yetkili olduğunu göstermek üzere Allah tarafından verilmiş iki delildir.³⁷⁴

Musa (a.s), Medyen'deki süresini tamamlayınca yola koyulur. Dağda ateş görür. Yaklaştığında kendisine seslenilir ve Firavuna gitmesi istenir. Musa da (a.s) Harun (a.s) ile beraber İsrail oğullarını kurtarmak üzere Firavuna gitmekle görevlendirilir.³⁷⁵

---

³⁷² Taha 20/40; Kasas 28/15-28.

³⁷³ Köksal, *a.g.e.*, II.32.

³⁷⁴ Taha 20/17-23; Neml 27/ 10-12 el-Kasas28/31-32.

³⁷⁵ A'raf 7/ 103; Yunus 10/75: Taha 20/25-35, 42-46; Furkan 25/36; Şuara 26/10-15; Kasas 28/32-35; Mü'min 40/23-24; Zuhuf 43/46; Naziat 79/16-17.

Musa (a.s), Harun (a.s) ile birlikte Mısır'a dönerek Firavuna, Allah'ın elçileri olduklarını bildirip ondan İsrail oğulları'nı kendileriyle beraber göndermesini isteyince Firavun şöyle der: *"Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yılını aramızda geçirmedin mi? Sonunda o yaptığın işi de (adam öldürmeyi) yaptın! Sen nankörün birisin!"* Hz. Musa (a.s) o işi bilmeden yaptığını, korkunca da kaçtığını söyler. Firavun, inkar ettiği gibi Musa'nın (a.s) tanrısına çıkmak için Haman'dan bir kule yapmasını ister, ayrıca kendisini tanrı kabul etmezse onu hapsedeceğini Musa'ya (a.s) bildirir. Musa (a.s) Firavuna, Allah'ın elçisi olduğunu söyler ve inanması için ona asa ve beyaz el mucizelerini gösterir. Bunun üzerine Firavun Mısır'ın önde gelen sihirbazlarını toplar. Sonunda Musa'nın (a.s) asası sihirbazların oyuncaklarını yutar. Sihirbazlar Musa'ya (a.s) iman edince Firavun tarafından cezalandırılırlar.³⁷⁶

Firavun küfründe ısrar eder, İsrail oğullarına baskı ve zulüm daha da artar.³⁷⁷ Bunun üzerine Musa (a.s) onlara dokuz mucize gösterir. Bunlar asa, beyaz el, tufan, çekirge, haşere, kurbağa, kan, karanlık, Kızıldeniz'in yarılması olarak gösterildiği gibi asa, beyaz el, denizin yarılması, kayadan su fışkırması, bulut, levhalar, Cenab-ı Hak ile konuşma, bulutun gölge yapması ve Musa'nın (a.s) yetmiş kişiyi seçmesi olarak da gösterilir. Firavun ve Mısır halkına bu musibetlerden her biri geldiğinde onlar Musa'ya (a.s) İsrail oğullarını salıvereceklerini söyler, fakat azap kalktığında sözlerinden dönerler.³⁷⁸

Bir gece vakti Musa'ya (a.s) yola çıkması emredilir, Firavun ve adamları da onların peşine düşer. Musa (a.s) asası ile denize vurur ve deniz yarılr. İsrail oğulları denizi geçer, ancak Firavun ile askerleri boğulur.³⁷⁹

İsrail oğulları denizi geçtikten sonra Musa'nın (a.s) önderliğinde Tur'a gelirler. Otuz ve on gecelik bir süreyle dağa çağrılan Musa (a.s) yerine Harun'u

³⁷⁶ A'raf 7/104-126; Yunus 10/83; Taha 20/47-76; Şuara 26/16-51; Kasas 28/36-37; Duhan 44/17-21.

³⁷⁷ Bakara 2/49; İbrahim 14/6; A'raf 7/127; Gafir 40/23-25; Zuhruf 43/51-54.

³⁷⁸ A'raf 7/ 130-135; İsrâ 17/ 101.

³⁷⁹ Bakara2/50; A'raf 7/ 136; Enfal 8/54; Yunus10/90, 92; İsrâ 17/ 103; Taha 20/77-78; Şuara 26/52, 53, 60-66; Kasas 28/40; Duhan 44/23; Zariyat 51/40.

bırakarak dağa çıkar. Rabbini görmek istediğini söyleyince dağa bakması emredilir, dağ paramparça olur. Daha sonra Hz. Musa'ya (a.s) ilahi emirleri ihtiva eden levhalar verilir.³⁸⁰ Tur'dan dönüşte kavminin bir buzağı yapıp ona taptığını gören Musa (a.s) öfkelenerek levhaları yere atar ve Harun'u (a.s) hırpalır. Ardından kavminden seçtiği yetmiş kişiyle tövbe eder.³⁸¹

Nihayet Musa (a.s) kavminden kendilerine vaat edilen topraklara girmelerini ister, fakat onlar kabul etmezler; bunun üzerine oraya girmeleri yasaklanır ve kırk yıl çölde yaşamaya mahkum edilirler.³⁸²

Hz. Musa'ya (a.s) karşı çıkan Firavun, Haman ve Karun helak edildiği şu ayetle bildirilir. *“Karun'u, Firavunu, Haman'ı da (helakettik) andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki azabımızı (aşıp geçebilecek) değillerdi.”*³⁸³

Bütün hayatı şirk, küfür ve haksızlığa karşı mücadele ile geçen Hz. Musa (a.s) ve onun en yakın yardımcısı Hz. Harun (a.s), Peygamberler tarihine, esaret altındaki bir milleti kurtuluşa ulaştıran ama en büyük sıkıntıyı da hemen her sahnesi ibretle dolu olduğu için Kur'an ve hadislerde ismi en çok anılan peygamberdir. O, Allah ile konuşan, her nefeste Rabbini hatırlayan bir peygamberdir.³⁸⁴

2.5.2. Hz. Musa'nın (a.s) Suhufu

Hz. Musa (a.s)'ın suhufu ile ilgili, Hz. İbrahim'in suhufunu anlatırken zikrettiğimiz *أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى* *“Yoksa Musa'nın sahifelerinde olanlar (ayetlere inanmayanlara) bildirilmedi mi?”*³⁸⁵

³⁸⁰ A'raf 7/ 142- 145; Taha 20/80.

³⁸¹ Bakara 2/54-92;A'raf 148-15 6; Taha 20/85-97.

³⁸² Maide 5/21-26.

³⁸³ Ankebut 29/39.

³⁸⁴ *Hadislerle İslam*, VI,74.

³⁸⁵ Necm 53/36.

“Onlar, İbrahim ve Musa'nın sahifeleridir.”³⁸⁶ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
ayetleridir.

Bu ayetlerle ilgili Hz. İbrahim (a.s) suhufu anlatılırken gerekli bilgiler verilmiştir. Ebu Zerr(r.a) hadisinde ise: وَأُنزِلَ عَلَى مُوسَى قَبْلَ التَّوْرَةِ عَشْرُ صَحَائِفَ Hz. Musa'a (a.s) Tevratın önce on sahifenin indirildiği bildirilmiştir. Necm ve A'la surelerin de Hz Musa (a.s) suhuf indirildiği kesindir. Aşağıda Hz. Musa'nın Kitabı anlatılırken bu konu üzerinde durulacaktır.

Hz. Adem (a.s)'in suhufunu anlatırken de aynı hadiste on suhufun Hz. Musa (a.s) değil, Hz. Adem (a.s)'e indirildiği bildirilmiştir. Bu hadisin devamında:

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا كَانَتْ صُحُفُ مُوسَى؟، قَالَ: «كَانَتْ عِبْرًا كُلُّهَا: عَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْمَوْتِ، ثُمَّ هُوَ يَفْرَحُ، وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالنَّارِ، ثُمَّ هُوَ يَضْحَكُ، وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْقَدْرِ ثُمَّ هُوَ يَنْصَبُ، عَجِبْتُ لِمَنْ رَأَى الدُّنْيَا وَتَقَلَّبَهَا بِأَهْلِهَا، ثُمَّ اطْمَأَنَّ إِلَيْهَا، وَعَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْحِسَابِ غَدًا ثُمَّ لَا يَعْمَلُ

-Ya Resulellah, dedim Musa'nın sayfaları ne idi?

-Hepsi birtakım ibretimiz ifadelerden ibaretti. Şöyle ki: “Şaşarım, öleceğini yakinen bildiği halde sevinene, ateşin olduğunu kesin olarak bilip de gülene, dünyayı ve onun, üzerinde bulunan kimselere karşı durmadan değiştiğini görüp de dünyaya gönül bağlayana, kadere yakinen inanıp da öfkelenene, hesaba inanıp da amel etmeyene”³⁸⁷ Bu hadis bizlere Hz.Musa'nın (a.s) suhufunun öğüt cinsinden bilgiler içerdiğini bildirmektedir.

2.5.2.1. Hz. Musa'nın (a.s) suhufu ile ilgili görüşler

Hz. İbrahim (a.s)'in suhufunu anlatılırken Hz. Musa (a.s)'in suhufundan da bahsetmiştik. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde iki peygamber bir arada

³⁸⁶ A'la 87/19.

³⁸⁷ İbn Hibban, *es-Sihah*, II, 77.

zikredilir. Musa'nın (a.s) suhufuyla ilgili yaptığımız araştırmada, "Suhufu Musa" adı altında üç farklı el yazmasına ulaşılmıştır ve bu el yazmalarının orijinal nüshalarının ilk sahifeleri "Araştırmanın yöntemi ve kaynakları" bölümünde verilmiştir.

El yazmalarını incelediğimizde üçünün de içeriğinin aynı olduğunu gördük. Aşağıda üzerinde "suhufu Musa" adlı nüshalardaki bazı prensipleri verip kısaca değerlendireceğiz.

"Bu Musa(a.s)'nin sahifesidir. Bu 40 sahifedir. Allah bizi onunla faydalandırsın. Onun ilmiyle amel etmeyi bize nasip etsin."³⁸⁸

1- "Allah'ın yardımıyla. Yüce Allah ben nefsimi nefsimine şahit tuttum Allah'tan başka ilah olmadığına Hz. Muhammed (s.a.s) benim kulum ve resulüm olduğuna nefsimi şahit tuttum."³⁸⁹

İlk sahifeye başlangıç islamın 5 şartından ilki olan kelime-ı şهادت ile başlanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de "*Allah şهادet eyledi şu gerçeğe ki, başka ilah yok, ancak o vardır. Bütün melekler ve ilim uluları da dostdoğru olarak buna şahittir ki, başka ilah yok, ancak O aziz, O hakim vardır.*"³⁹⁰ İslam tevhit akidesi üzerine kurulmuştur ve bu sayfada da belirtildiği gibi Bu akide ilk insanla başladı ve kıyamete kadar geçerli olan bir akidedir.

2- "Ey Ademoğlu! Kanaat eden zengin olur. Her kim hasedi terk ederse rahat eder. Gıybeti terk ederse nefsi temiz olur."

Ebu Hureyre (r.a) anlatıyor: "Resulullah (s.a.s) buyurdu: "Zenginlik mal çokluğuyla değildir. Bilakis Zenginlik, gönül tokluğuyladır."³⁹¹ Buyurarak kanaat etmenin önemini bize bildirmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim hasedin çok tehlikeli bir hastalık olduğunu şu ayetle bize haber verir. "*Ve haset ettiği vakit hasetçinin*

---

³⁸⁸ Bağdatlı Vehbi 2136 (1) vr- 82.

³⁸⁹ Bağdatlı Vehbi 2136 (1) vr- 83.

³⁹⁰ Âl-i İmran 3/18.

³⁹¹ Müslim, zekat, 120, Hadis no:1051

*şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!*³⁹² Kur'an-ı Kerim, hasetten korunmanın ancak yaratana sığınmakla mümkün olacağını bildirir. Gıybet etmeyi de ölü kardeşi eti yemeye benzetir³⁹³

3- “Ey Ademoğlu! Günbegün benim yanıma gelmen yaklaşıyor. Bir melek yaptıklarını bana getiriyor, işlediğin kabahatleri bana getiriyor. Bana isyan ediyorsun ve dua ediyorsun sana cevap veriyorum, ben senden utanıyorum sen utanmıyorsun.”³⁹⁴

Allah'ın (c.c) İnsanların her birinin iyi ve kötü bütün işlerini yazmakla görevlendirmiş olduğu iki melek vardır ve Kur'an-ı Kerim'de: “*Hatırla ki insanın hem sağında hem solunda oturan ve onun amellerini tespit etmekte olan iki de (melek) vardır. O bir söz atmaya dursun mutlaka onun yanında hazır olan gözcü (melek) vardır.*”³⁹⁵ “*Oysa üzerinizde koruyucular var. Değerli yazıcılar. Onlar, siz ne yaparsanız bilirler.*”³⁹⁶

4- “Ey Ademoğlu! Tövbe etmiyorsun, vakitlerini boşa geçiriyorsun, ahirete de arzun yoktur. İbadet edenler gibi gözüküyorsun münafıkların amelini yapıyorsun. Rızık verilirse kanaat etmezsin musibet başına gelirse sabretmezsin, hayır yapmazsın günah işlersin. Salih insanları seversin onlardan değilsin. Münafıklara buğuz edersin onların yapmadığını yaparsın, demediklerini dersin”³⁹⁷

“*Ey iman edenler, Allah'a kesin (nasuh) bir tövbe ile tövbe edin. Olabilir ki, Allah sizin kötülüklerinizi örter ve altından ırmaklar akan cennetlere sokar.*”³⁹⁸ Yapılan hataların sonunda pişmanlık, o günahı terk ve bir daha o günaha dönmeme gibi fillerle ancak kurtulunabileceği, “*Doğrusu insan dayanıksız ve huysuz yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır. Kendisine hayır dokundu mu*

³⁹² Felak, 113/5.

³⁹³ Hucurat 49/12.

³⁹⁴ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr- 83.

³⁹⁵ Kaf, 50/17-18.

³⁹⁶ İnfitar 82/10-12.

³⁹⁷ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr- 84.

³⁹⁸ Tahrim 66/8.

cimrilik eder.”³⁹⁹ Ayrıca kanat etmenin ve sabretmenin önemi Kur’an-ı Kerim’de sık sık vurgulanmış⁴⁰⁰ Münafıklığın çok kötü bir haslet olduğunu münafıkların cehennem en alt tabakasında cezalandırılacağı⁴⁰¹ bildirilmiştir.

5- “Ey Ademoğlu! Sabah ve akşam Allah’ı zikretmeniz için sizi yarattım.”⁴⁰²

İnsanın yaratılış gayesi Rabbini tanımak ve onu anmaktır. “*Ey iman edenler, Allah’ı çok zikredin, O’nu sabah ve akşam tesbih edin, yüceltin.*”⁴⁰³ Başka bir ayette “*Beni anın ben de sizi anayım*” buyurmuştur.⁴⁰⁴

6- “Ey Ademoğlu! Para pula kul oldunuz ben sizi para pulu yemeniz için yaratmadım ancak bana benim yolumda sarf etmeniz, dinimi ayakta tutmanız verdiğim nimetlere karşı şükretmeniz ve cennete ulaşmanız için yarattım.”⁴⁰⁵

Sadaka ve infak önemine binaen sürekli namaz ibadeti ile vurgulanmıştır. “*Onlar, gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.*”⁴⁰⁶

7- “Ey Ademoğlu! Allah’a amel ve ibadet edin sizi boşuna yaratmadım, yaptıklarınızdan gafil değilim zulmü terk ediniz.”⁴⁰⁷

“*Kendilerine apaçık belgeler geldiği ve elçinin hak olduğuna şahit oldukları halde, imanlarından sonra küfre sapan bir kavmi Allah nasıl hidayete erdirir? Allah, zulmeden bir kavmi hidayete erdirmez.*”⁴⁰⁸

---

³⁹⁹ Mearic 70/19-21.

⁴⁰⁰ Bakara 2/45, 153, 155.

⁴⁰¹ Nisa 4/145.

⁴⁰² Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -84.

⁴⁰³ Ahzab 33/41.

⁴⁰⁴ Bakara 2/152.

⁴⁰⁵ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -84.

⁴⁰⁶ Bakara 2/ 3.

⁴⁰⁷ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -85.

⁴⁰⁸ Al-i İmran 3/ 86.

8- “Ey Ademoğlu! İyilik yapmazsın; ancak iyilik yapana iyilik yaparsın, konuşmazsın ancak seninle konuşanla konuşursun, ikram etmezsin ancak sana ikram edene ikram edersin. Niçin sana iyilik yapana iyilik yaparsın? Sana gelene gidersin? Konuşanla konuşursun? Yedirene yedirirsin? İkrâm edene ikram edersin? Birinizin diğeri üzerine fazileti yoktur, fazilet takvadadır.”⁴⁰⁹

Bu sahifede insanların karşılık beklemeden birbirlerine iyilik yapmaları gerektiğini ve üstünlüğün takvada olduğunu bildirir. Şu ayette bu sözle ile birebir örtüşmektedir. “*Ey insanlar! Sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi soylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstünüünüz en çok takva sahibi olanınızdır. Allah bilendir, (her şeyden) haberdar olandır.*”⁴¹⁰

9- “Ey insanlar! Dünya evi olmayanın evidir. Dünya ile akli olmayan sevinir.”⁴¹¹

Dünya, ahiretten önce insanların geçici kaldıkları ve ahiret için azık biriktirdikleri bir mekandır. O halde bu kısa hayata dalıp ahireti bırakmamamız gerekli olduğunu şu ayet bize haber verir. “*Hayır, siz peşin olanı (dünyayı) seviyorsunuz da, Ahireti bırakıyorsunuz.*”⁴¹²

10- “Ey Musa! Benim diyeceklerimi dinle ben hakkı dilerim. Her kim bir Müslümanın ayıbını örterse ben de onun ayıbını 70 kere örterim. Fakirliğinden dolayı bir mümine ihanet ederse bana savaş açmış olur. Benim için kim bir Müslümanı severse melekler onunla müsafaha eder.”⁴¹³

Kişi daima din kardeşini koruyup kollamalı suçunu açığa çıkarmamalıdır. Bunu yapan kişilerin ahirette azaba uğrayacağı şu ayetle bildirilmiştir: “*Mü’minler arasında hayasızlığın yayılmasını arzu edenlere, işte onlara, dünya ve âhirette can yakıcı azap vardır.*”⁴¹⁴

---

⁴⁰⁹ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -85.

⁴¹⁰ Hucurat 49/13.

⁴¹¹ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -86.

⁴¹² Kıyamet, 75/20-21.

⁴¹³ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -86.

⁴¹⁴ Nur 24/19.

11- “Ey Ademoğlu! Bana ihtiyacınız olduğu kadar bana itaat edin.”

İnsanın Allah (c.c) olan ihtiyacı sonsuzdur. O halde daima ona itaat gerekir ve şu ayette “*Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız. Allah ise zengin ve her ham de layıktır.*”⁴¹⁵ Ona daima şükür gerekir.

12- “Ey Ademoğlu! Çok ibadet edenlerin ibadetini kibir bozar. Nice zenginler var zenginliği onu bozmuştur. Nice fakirlerin fakirliği onu bozmuştur. Nice alimi ilmi bozmuştur.”⁴¹⁶

“*Yeryüzünde böbürlenerek yürüme; çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne dağlara boyca ulaşabilirsin.*”⁴¹⁷

13- “Ey Ademoğlu! Dinine dikkat et. Çünkü dinin, etin ve kanın mesabesindedir. Onu helalden kazan. Ben senin amelini salih etmeni helal etine bağladım.”⁴¹⁸

Dini önemi şu ayetle vurgulanmıştır: “*Dinlerini bir oyun ve eğlence (konusu) edinenleri ve dünya hayatı kendilerini mağrur kılanları bırak. Onunla (Kur’an’la) hatırlat ki, bir nefis, kendi kazandıklarıyla helake düşmesin; (böylesinin) Allah’tan başka ne bir velisi, ne bir şefaatchisi vardır; her türlü fidyeyi verse de kabul olunmaz. İşte onlar, kazandıkları nedeniyle helake uğrayanlardır; küfre saptıklarından dolayı onlar için çılđınca kaynar sular ve acıklı bir azap vardır.*”⁴¹⁹

14- “Ey Ademoğlu! Yapmadığınızı niye diyorsunuz, size nehiy etmediğim şeyleri nasıl nehiy ettiriyorsunuz? Yapmadığınızı niçin emrediyorsunuz? Yiyemeyeceğinizi niçin topluyorsunuz? Ölmeyeceğinize dair bir vesikanız mı var?”⁴²⁰

⁴¹⁵ Fatır 35//15.

⁴¹⁶ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -86.

⁴¹⁷ İsra 17/37.

⁴¹⁸ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -86.

⁴¹⁹ En’am 6 /70.

⁴²⁰ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -87.

Allah (c.c) insana yapamayacağı şeyi söylememesi hususunda “*Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir gazap nedenidir.*”⁴²¹ Uyarısında bulunuyor.

15- “*Ey Ademoğlu! Sana emrettiğimi yap yasakladıklarından kaçın, sözünüz güzel ameliniz çirkinse sen münafıkların başısın.*”⁴²²

Kulluğun gereği Allah (c.c) boyun eğmek emirlerine uyup yasaklarından kaçmak içi dışı bir olmaktır. Eğer böyle davranılmadığı takdirde şu ayette anlatılan insan konumuna düşüleceği bildirilir. “*Sen onları gördüğün zaman cüsseli yapıları beğenini kazanmaktadır. Konuştukları zaman da onları dinlersin. (Oysa) Sanki onlar (sütun gibi) dayandırılmış ahşap-kütük gibidirler. (Bu dayanıksızlıklarından dolayı da) Her çağrıyı kendileri aleyhinde sanırlar. Onlar düşmandırlar, bu yüzden onlardan kaçınıp-sakinin. Allah onları kahretsin; nasıl da çevriliyorlar.*”⁴²³

16- “*Benden şikayet edersin, ne zamana kadar nimetlerime nankörlük edeceksin, zorluk çıkaracaksın? Ben size gücünüzün yetmediğini yüklemedim.*”⁴²⁴

İnsanlara sayısız nimet veren Yüce Yaratıcı,⁴²⁵ “*Kahrolası insan, ne kadar nankördür.*”⁴²⁶ Buyurarak kulların nimetlerine nankörlük ettiğini, fakat O merhameti sayesinde kimseyi gücünün yetmeyeceği bir şeyi yüklediğini⁴²⁷ bildirir.

17- “*Ey Ademoğlu! Şükredin ben artırayım. Sıla-ı Rahim yapın ömrünüzü uzatayım. Afiyeti talep edin.*”⁴²⁸

“*Şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.*”⁴²⁹ “*Allah, şükredene bol bol nimet verir.*”⁴³⁰ Ayeti

---

⁴²¹ Saf 61/2-3.

⁴²² Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -88.

⁴²³ Münafikun 63/4.

⁴²⁴ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -88.

⁴²⁵ Nahl 16/18.

⁴²⁶ Abese 70/ 17.

⁴²⁷ Bakara 2/286.

⁴²⁸ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -88.

ile şükürle nimetin bollaşacağı ve akrabalık ilişkilerinin son derece önemli olduğu ve terkedilmesi gerektiği bildirilmiştir. *“Allah’tan korkun ve akrabalık bağlarınızı kesmekten sakının.”*⁴³¹

18- “Ey insanlar! İlim gibi ibadet yok huşu gibi namaz yok, akıldan üstün nimet yok.”

Allah (c.c) ilme *“De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Bilen elbette kıymetlidir.”*⁴³² ayeti ile ne kadar değer verdiğini bizlere bildirmiş; Musa’nın sayfalarında namazdan bahsetmiştir. Namaz Kur’an-ı Kerim’in en çok tekrar ettiği ibadettir.⁴³³ Aklın önemine de şu ayetle dikkat çekilmiştir. *“İşte bu örnekler; Biz bunları insanlara vermekteyiz. Ancak alimlerden başkası bunlara akıl erdirmez.”*⁴³⁴

19- “Ey Ademoğlu! Ölüm senin bütün sırlarını açığa çıkarır.”⁴³⁵

Şu ayette kişi ölünce sırlarının ortaya çıkacağını bildirir. *“Sırların orta yere çıkarılacağı gün.”*⁴³⁶

20- “Ey Tur’un sahibi İmran oğlu Musa! Kelamımı dinle. Ben yüce yaratıcıyım benimle senin aranda tercüman yoktur. Faiz yemekten kaçın. Anne babaya karşı asi olmaktan kaçın. Yoksa Rahman’ın gazabına uğrarsın”⁴³⁷

Kur’an-ı Kerim’de de Allah (c.c) Hz. Musa (a.s) ile konuştuğunu şu ayetle bildirir: *“Derken oraya geldiğinde, o kutlu yerdeki vadinin sağ yanında olan bir ağaçtan: “Ey Musa, Alemlerin Rabbi olan Allah Benim” diye seslendi.*⁴³⁸

---

⁴²⁹ İbrahim 14/7.

⁴³⁰ Fatır 35/30.

⁴³¹ Nisa 4/1.

⁴³² Zümer 39/ 9.

⁴³³ Bakara 2/3, 45.

⁴³⁴ Ankebut 29/43.

⁴³⁵ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -89.

⁴³⁶ Tarık 86/9.

⁴³⁷ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -89.

⁴³⁸ Kasas 28/ 30.

Faizi haram kıldığını: *“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah’tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.”*⁴³⁹

Ve Ana babaya iyi davranmayı bildirmiştir. *“Biz insana, anne babasına en güzel bir biçimde davranmasını emrettik.”*⁴⁴⁰

21- *“Şeytan düşmanınızdır. Siz de onu düşman kabul edin. Her kim gündüz oruçlu olarak bana gelirse ben onu çeşitli ikramlarla iftar ettiririm.”*⁴⁴¹

Şu ayetle şeytanın düşman olduğunu: *“Gerçek şu ki, şeytan sizin düşmanınızdır, öyleyse siz de onu düşman edinin. O, kendi grubunu, ancak çılginca yanan ateşin halkından olmağa çağırır.”*⁴⁴² Burada İslam’ın 5 şartından olan oruçtan da bahsetmiştir.⁴⁴³

22- *“Ey Ademoğlu! Gerçek din Allah katında İslam’dır.”*⁴⁴⁴

Bu beyan Kur’an-ı Kerim’de aynıyla geçmektedir. *“Doğrusu Allah katında din İslam’dır.”*⁴⁴⁵

23- *“Ey Ademoğlu! Ahiret için çok azık hazırla çünkü yol uzaktır. Gemini yenile çünkü deniz derindir.”*⁴⁴⁶

Uzun yolculuğa çıkmak için azık gerekir. Ahiret azığı için de: *“(Ey müminler! Ahiret için) azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden (emirlerime muhalefetten) sakının.”*⁴⁴⁷

---

⁴³⁹ Âl-i İmran 3/130.

⁴⁴⁰ Ankebut 29/8.

⁴⁴¹ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -90.

⁴⁴² Fatır 35/6.

⁴⁴³ Bakara 2/183.

⁴⁴⁴ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -91.

⁴⁴⁵ Âl-i İmran 3/19.

⁴⁴⁶ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -92.

⁴⁴⁷ Bakara 2/197.

24- “Ey insanlar! Dünya fani, nimetleri gidici, yaşantısı kesiktir. Günahı ise kalıcıdır. İtaat eden kullarım için 8 kapılı cennet vardır. Her cennette yetmiş bin zaferan çiçeğinden bir bahçe vardır. Her bahçede yetmiş bin yakuttan şehir vardır.”⁴⁴⁸

Dünya hayatında yapılan günahın kalıcı olduğu ve ahirette kimsenin fayda vermeyeceği şu ayetle bildirilir: *”Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve bir günden korkun ki, baba çocuğuna hiçbir fayda veremez. Çocuk da babasına hiçbir şeyle fayda sağlayacak değildir. Şüphesiz Allah’ın vaadi gerçektir. O halde dünya hayatı sizi aldatmasın..”*⁴⁴⁹ İyilik yapanlar ise cennetle mükafatlandırılacağı bildirilir. *”İnanan ve iyi amel yapanlar için de altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş odur.”*⁴⁵⁰

25- “Ey iman edenler! Hakkıyla Allah’tan korkun. İslam’ı tam yaşamadan ölmeyin.”⁴⁵¹

Allah(c.c)’tan başka kimseden korkulmaması gerekli olduğu şu ayetle bildirilir:

*”Ey iman edenler! Allah’tan ona yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.”*⁴⁵²

26- “Ey Ademoğlu! Mal benim malım sen de benim kulumsun. Senin hiçbir malın yoktur. Yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin, sadaka olarak verdiğinden başka malın yoktur ve yediğin senin payındır.”⁴⁵³

Abdullah İbni Şihhir (r.a) şöyle dedi:

---

⁴⁴⁸ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -92.

⁴⁴⁹ Lokman 31/33.

⁴⁵⁰ Buruc 75/11.

⁴⁵¹ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -93.

⁴⁵² Âl-i İmran 3/102.

⁴⁵³ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -93.

“Resulüllah’ın (s.a.s) yanına gelmişim. O, “Tekasür” suresini okuyordu. Sureyi okuyup bitirince şöyle buyurdu: “Ademoğlu, malım malım deyip duruyor. Ey Ademoğlu! Yeyip tükettiğin, giyip eskittiğin veya sadaka olarak verip sevap kazanmak üzere önden gönderdiğinden başka malın mı var ki?”⁴⁵⁴

27- “Ey Ademoğlu! Dünya sevgisini kalbinden çıkar ben tekim ve ebediyim.”⁴⁵⁵

“Resulüm! De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından korktuğunuz alış-verişler, hoşunuza gitmekte olan meskenler, size Allah’tan ve O’nun Peygamber’inden, Allah yolunda cihattan daha sevgili iseler, artık Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah fasıklar gürûhunu hidayete erdirip doğru yola iletmez. “

28- “Allah der ki Ey Ademoğlu! Gece gündüz meleklerim seni takip ediyor. Dediğini yaptığını yazarlar. Üzerine yaptığın şeyden dolayı yerde sana şahitlik eder. Gök de sana şahitlik eder. Güneş, ay şahitlik eder. Allah da her şeye şahittir.”

“Oysa üzerinizde koruyucular var. Değerli yazıcılar. Onlar, siz ne yaparsanız bilirler.”⁴⁵⁶

29- “Ey Ademoğlu! Zenginlikle övünme dünyada ebedi kalacak değilsin.”⁴⁵⁷

Dünya hayatında bize verilen mallar geçicidir. *“Göklerin, yerin ve içlerinde olanların tümünün mülkü Allah’ındır. O, her şeye güç yetirendir.”⁴⁵⁸ “Yeryüzünde bulunan her şey fanidir. Yalnız celal ve ikram sahibi Rabbinin yüzü (zâtı) baki kalacaktır.”⁴⁵⁹*

---

⁴⁵⁴ Müslim, Zühd, 3-4.

⁴⁵⁵ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -94.

⁴⁵⁶ İnfitar 82/10-12.

⁴⁵⁷ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -94.

⁴⁵⁸ Maide 5/120.

⁴⁵⁹ Rahman 55/26-27.

30- “Ey İmran Oğlu Musa! Sana bir musibet isabet edince sen de ona hazır değilsen kimseyi kınama, ancak nefsini kına. Ey Musa! İstişare etmeyen pişman olur.”⁴⁶⁰

Musibetler birer imtihandır. Onlara hazırlıklı olunmalı, başa geldiği zaman da: “Onlar ki, başlarına bir musibet geldiği zaman: “Biz Allah’a aidiz ve sonunda O’na döneceğiz” derler.”⁴⁶¹

Bir işe karar vermeden önce istişarenin önemli olduğunu şu ayet bize bildirir: “Ve iş konusunda onlarla müşavere et.”⁴⁶²

31- “Ey Musa! Hakkı söyle. De ki hak Rabbinden gelmiş, dileyen iman etsin dileyen kafir olsun.”⁴⁶³

Bu sahife ile birebir örtüşen ayet: “Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen inansın, dileyen inkar etsin.”⁴⁶⁴

32- “Allah der ki Ey Ademoğlu! Sen iki nimetin arasında sabahlarsın. Hangisinin büyük olduğunu bilemezsin. Birisi günahları insandan gizli olması. Ondan daha büyük nimet ise sıhhat ve afiyettir. Benim nimetlerimin kadrini bil,”⁴⁶⁵

“Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin kusurlarınızı örteriz ve sizi ‘onurlu-üstün’ bir makama sokarız.”⁴⁶⁶

33- “Ey Ademoğlu! Her kim benden başka dost edinirse bana savaş açmıştır.”⁴⁶⁷

---

⁴⁶⁰ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -94.

⁴⁶¹ Bakara 2/156.

⁴⁶² Âl-i İmran 3/159.

⁴⁶³ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -95.

⁴⁶⁴ 18/Kehf 18/29.

⁴⁶⁵ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -96.

⁴⁶⁶ Nisa4/31.

⁴⁶⁷ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -97.

Allah (C:C)'tan başkasını dost edinenler şu ayetle kınanmıştır: *“Dikkat edin, halis din Allah’ındır; O’nu bırakıp da putlardan dostlar edinenler: “Onlara, bizi Allah’a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz” derler. Doğrusu Allah ayrılığa düştükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Allah şüphesiz yalancı ve inkarcı kimseyi doğru yola eriştirmez.”*⁴⁶⁸

34- “Ey Ademoğlu! Elini göğsünün üstüne koy. Nefsin için istediğini başkası için de iste.”⁴⁶⁹

Peygamberimiz (s.a.s) buyurdu:

“Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz.”⁴⁷⁰

35- “Ey Ademoğlu! Malının en hayırlısı ahiret için takdim ettiğindir. Malının şerri de dünyada bıraktığıdır. Nefsin için hayrı takdim et.”⁴⁷¹

Kur’an-ı Kerim’de de şu ayet bunu teyit eder: *“Şüphesiz, Rabbim rızık kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”*⁴⁷²

“Allah’ın hamdi ile temiz sahifeler bitti. Allah’ın hamdi ile tamamlandı, bunlar ilk sahifeler ve son sahifelerdir. İbrahim ve Musa’nın sahifeleridir.”⁴⁷³

Hız. İbrahim (a.s) ve Hız Musa (a.s) sahifelerinde geçen temel konular: “Tevhit, kanaat, gıybet ve hasedin kötülüğü, her yapılanın melekler tarafından kaydedildiği, tövbe, vakti boşa geçirmeme, Allah’ı zikir, şükür, sadaka, zulmü terk etme, insana lanet okumama, karşılık beklemeden iyilik etmek, dünyayı önemseyip;

⁴⁶⁸ Zümer 39/3.

⁴⁶⁹ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -98.

⁴⁷⁰ Buhari, İman, 7.

⁴⁷¹ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -99.

⁴⁷² Sebe 34/39.

⁴⁷³ Bağdatlı Vehbi 2136 (1), vr -100.

ahireti terk etmeme, ayıp örtme, ibadet, namaz, oruç, kibrin kötülüğü, dini koruma, yapamayacağı şeyleri söylememe, emredilene yapma nehyedilenden sakınma, verilen nimetlere nankörlük etmeme, sila-i rahim, ölüm, faizin haramlığı, Hz. Musa (a.s.)'nın kelimullah olduğu, şeytanın düşman olduğu, Allah katında dinin İslam olduğu, cennet ve cehennem, Allah'tan başkasından korkmamamız gerektiği, mal ve mülkün Allah'ın olduğu, kazaya rızanın gerekliliği, zenginlikle övünmeme, koğuculuk yapmama, kendin için istediğini, başkası için de isteme” gibi konuları içermektedir.

El yazmalarında geçen emir ve yasaklar Kur'an-ı Kerim ayetleri ve hadislerle birebir örtüşmektedir. Bu bize Kur'an-ı Kerim'in bütün kitapları içine alan bir kitap olduğunu bir kez daha teyit ettirmiştir.

Ayrıca, Hz. Musa'nın (a.s.) suhufundan bahsederken Elvah ve Kitaptan da bahsetmemiz gerekir.

2.5.2.2. Elvah

Kur'an-ı Kerimde, Hz. Musa'nın (a.s.) levhaları için, 3 ayette de “الواح” “elvah” kelimesi kullanılmıştır. Bu ayetlerden ilki: “*Ve onun için o levhalarda her şeyi yazdık, nasihat ve hükümlerin ayrıntılarına ait her şeyi belirttik. Haydi buna sıkı sarıl, kavmine de emret, onlar da en güzeline sarılsınlar. Size yakında o fasıkların yurdunu göstereceğim.*”⁴⁷⁴ Ondan bir önceki ayette Allah (c.c) onun peygamberliğini açıklamıştır.⁴⁷⁵ Daha sonra gelen ayette ise levhalarında her şeyi açıkladığını söylemiştir.

İbni Kesir: “Bu levhaların cevherden olduğu ve Allah (c.c), Musa için öğütler; helali haramdan ayıran uzun uzadıya açıklamalar yazıldığını söyler. Bu levhalar Allah(c.c), onun hakkında: “*Andolsun ki biz; önceki nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya insanlar için basiretler, hidayet ve rahmet olmak üzere o kitabı*

---

⁴⁷⁴ A'raf 7/145.

⁴⁷⁵ A'raf 7/144.

verdik.”⁴⁷⁶ buyurduğu Tevrat’ı da içine almaktaydı. Hz. Musa (a.s) bu levhaların Tevrat’tan önce verildiği de söylenmiştir. Herhalde bu levhalar Hz. Musa’nın istemiş olduğu Allah’ı görme yerine bir bedel olarak verilmiş ve bu isteğinden men edilmiştir.”⁴⁷⁷ Zemahşeri Levhaların sayısının, on veya yedi idi veya iki⁴⁷⁸ maddesinin ise cevherden”⁴⁷⁹ olduğunu söylemiştir. Elmalılı ise levhalar: “Cebrail’in getirdiği zümrüt veya yeşil zebced veya kırmızı yakut idi yahut ilahi emir ile Musa’nın yonttuğu taştan idi veya ağaç levha idi.”⁴⁸⁰ demiştir.

Daha sonraki Ayette: “*Musa öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndüğünde şöyle dedi: “Bana arkandan ne kötü bir halef oldunuz! Rabbinizin emriyle dönüşümü beklemeden acele mi ettiniz?” Elindeki levhaları bıraktı ve kardeşi Harun’u başından tutarak kendisine doğru çekmeye başladı*”⁴⁸¹

Hz. Musa, (a.s) mikattan dönüp kavmini buzağıya tapar görünce levhaları bıraktı oysaki levhalar hakkında bir önce açıkladığımız ayette *فخذها بقوة* “*bunları kuvvetlice tut*”⁴⁸² denilmiş, Elmalılı’ya göre: “yere bırakınca o levhalar kırılmış ve bundan dolayı bilgilerin yedide altısı yok olmuş, ancak birisi kalmıştır.”⁴⁸³ demiş fakat bu bilginin doğruluğu kesin değildir. Kur’an-ı Kerim’de levhaları yere bıraktıktan sonra kırıldığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Kitab-ı Mukaddeste ise bu levhaların kırıldığından bahsetmektedir.⁴⁸⁴

“*Musa’nın öfkesi geçince levhaları aldı. Onlardaki yazıda ancak Rablerinden korkanlar için bir hidayet ve rahmet vardı.*”⁴⁸⁵ Bu ayette levhaların içeriğinde

⁴⁷⁶ Kasas 28/43.

⁴⁷⁷ İbn Kesir, *Tefsiru’l Kur’an’il- Azim*, III, 331.

⁴⁷⁸ Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 157.

⁴⁷⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 668.

⁴⁸⁰ Elmalılı, IV, 143.

⁴⁸¹ A’raf 7/150.

⁴⁸² A’raf 7/145.

⁴⁸³ Elmalılı, IX, 149.

⁴⁸⁴ Çıkış 34/1.

⁴⁸⁵ A’raf 7/154.

hidayetin ve rahmetin olduğunun ipuçları vardır. Aşağıdaki ayette ise Allah (c.c) İsrail oğullarına emirlerini ve yasaklarını şöyle sıralamıştır:

*“Bir zamanlar biz İsrail oğullarından, “Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin” diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hala da sırt çevirmektesiniz. Vaktiyle sizden, birbirinizin kanlanın dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair de söz almıştık. Siz de kabullene geldiniz. Hala da (buna) şahitlik ediyorsunuz.”*⁴⁸⁶

Bu ayetlerde İsrailoğullarının yükümlü kıldıkları ve Yahudi-Hristiyan literatüründe “on emir” diye bilinen dini ve ahlaki vecibelerden bazıları hatırlatılmakta; Allah’ın onlardan bu vecibeleri ifa edecekleri yönünde söz aldığı ifade buyurulmaktadır. Kitab-ı Mukaddes’te, Tanrı’nın “kendi parmaklarıyla” taş levhalar üzerine yazarak⁴⁸⁷ Hz. Musa (a.s) aracılığıyla İsrailoğullarına bildirdiği ifade edilen bu emirler⁴⁸⁸ şöyle sıralanır:

1. Allah’tan başka ilahların olmayacak.
2. Kendin için oyma put yapmayacaksın.
3. Allah’ın ismini boş yere anmayacaksın.
4. Cumartesi günü hiçbir iş yapmayacaksın.
5. Babana ve anana hürmet edeceksin.
6. Adam öldürmeyeceksin.
7. Zina etmeyeceksin.
8. Çalmayacaksın.
9. Yalan şahitliği yapmayacaksın.
10. Komşunun hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.

Kur’an-ı Kerim’in İsrâ suresinin 101. ayetinde, *“Andolsun biz Musa’ya açık seçik dokuz ayet verdik. Haydi, İsrailoğullarına sor”* şeklinde işaret ettiği dokuz ayetin, Tevrattaki on emrin cumartesi yasağı dışında kalanlarını kapsadığı anlaşılmaktadır. Cumartesi gününe saygı ise sadece Yahudileri bağlayan bir hüküm idi.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Bakara 2/83, 84.

⁴⁸⁷ Çıkış, 20, 32/15.

⁴⁸⁸ Çıkış, 20/1-17.

⁴⁸⁹ Nahl 16/124.

Ayetlerde Allah'tan başka tanrı tanımamak, ana-babaya, akrabaya, yetimlere ve yoksullara iyilik etmek, insanlara güzel söz söylemek, namaz kılıp zekat vermek, birbirinin kanını dökmek, kendi yurttaşlarını vatanlarından kovmamak şeklinde sıralanan yükümlülükler arasında On Emir' den bazı hükümlerin de yer aldığı görülmektedir. On emrin cumartesi yasağı dışında kalanları, bütün peygamberlere gönderilen kutsal kitapların ortak öğretileri olup Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlar da bu tür vecibelerle yükümlü kılınmıştır.⁴⁹⁰ On emirde yer alan kurallar insan tabiatının bir gereği ve evrensel ilkeler olduğu için sadece Yahudilikte değil diğer ilahi dinlerde de söz konusudur.

On emrin birincisini teşkil eden tevhit inancı Kur'an'ın ısrarla üzerinde durduğu ilk ve temel ilkedir.⁴⁹¹

İkinci emir putperestliğin yasaklanmasıyla ilgilidir ki Kur'an hem şirki hem Allah'tan başkasına tapınmayı yasaklamaktadır.⁴⁹²

Allah'ın adının boş yere ağza alınması, yani Allah'ın adının kullanılarak yalan yere yemin edilmesi Kur'an'da da yasaklanmıştır.⁴⁹³

Cumartesi yasağı sadece İsrail oğullarına ait bir ceza ve müeyyide olup Hz. Muhammed (s.a.s) geçmiş ümmetlere ait diğer mükellefiyetler gibi bunu da kaldırmıştır.⁴⁹⁴

Ana babaya hürmet,⁴⁹⁵ insan öldürmeme,⁴⁹⁶ hırsızlık yapmama,⁴⁹⁷ zina etmeme,⁴⁹⁸ komşuya karşı yalan şahitlikte bulunmama, komşunun malına mülküne tamah etmeme⁴⁹⁹ gibi hususlar Kur'an'da da yer almaktadır.

---

⁴⁹⁰ En'am 6/151-153; İsrâ 17/23-39.

⁴⁹¹ Bakara 2/163; En'am 6/19, 102; İsrâ 17/23.

⁴⁹² Nisa 4/36, 116, 171; En'am 6/151; A'raf 7/191-195; Yunus 10/18; Nahl 16/20.

⁴⁹³ Bakara 2/224; Maide 5/89; Nahl 16/91.

⁴⁹⁴ A'raf 7/157.

⁴⁹⁵ Bakara 2/83; İsrâ 17/ 23.

⁴⁹⁶ Bakara2/84;Nisa 4/29; Maide 5/32.

⁴⁹⁷ Maide 5/38; Mümtehine 60/12.

⁴⁹⁸ Nur 24/30-31.

⁴⁹⁹ Bakara 2/83; Nisa 4/36; Furkan 25/ 72.

Razi tefsirinde İbn Abbas'tan rivayetle, İsrâ suresindeki emir ve yasakların⁵⁰⁰ Musa'nın (a.s) levhalarında da bulunduğunu belirtmiştir.⁵⁰¹ Ayrıca En'am suresinde yer alan birtakım emir ve yasaklar vardır bunlar: *“De ki Rabbiniz size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin de onlarında rızkınızı biz veriyoruz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. Haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın. Düşünesiniz diye Allah size bunları emretti. Yetimin malına yaklaşmayın; yalnız ergenlik çağına erişinceye kadar (malına) en güzel biçimde (yaklaşabilir ve uygun şekilde harcaabilirsiniz.) Ölçü ve tartıyı tam adaletli yapın. Bir kimseye gücünün yettiğinden fazlasını teklif etmeyiniz. Söylediğiniz zaman da yakınınız da olsa adil olun ve Allah'a verdiğiniz sözü tutun. Öğüt alıp düşünesiniz diye Allah size bunları emretmiştir.”*⁵⁰² Bu ayetlerdeki emirler de on emirle benzerlik göstermekte, on emir veya on vasiyet olarak bilinmektedir.

2.5.2.3. Kitab

Allah (c.c) tarafından, gerek gönderilen peygamberler, gerekse indirilen kitaplar hakkında birtakım görüş farkları ortaya çıkmıştır. Zira sahih kabul edilen hadis kaynaklarında konu ile ilgili rivayet yok denecek kadar az ve kısadır. Diğer kaynaklarda, özellikle akait kitaplarda hem peygamberlerin, hem de kitapların sayısı belirlenmiş ve bilgiler verilmiştir.⁵⁰³

Kitaplara iman İslam'ın iman esasları arasında çok önemli bir yer tutar. Teker teker bütün kitaplarla sahifeleri içine alır.⁵⁰⁴ Allah (c.c) tarafından seçkin kimselere yani peygamberlere vahyedilen bu ilahi emirleri ve kuralları ihtiva eden kitaplara, “İlahi Kitaplar” veya “Semavi Kitaplar” yahut da “İnzal Olunan Kitaplar” adı verilir. Bunun içindir ki biz Müslümanlar, geçmiş peygamberlerin, Allah'tan (c.c) aldıkları

⁵⁰⁰ İsrâ 17/22-39.

⁵⁰¹ Fahrüddin Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, XXIX, 275; Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 668.

⁵⁰² En'am, 6/151-153.

⁵⁰³ Yıldırım, *a.g.e.*, XIII.6736.

⁵⁰⁴ Said Havva, *İslam*, (terc: Said Şimşek), İkbal yay., Ankara thz. S.35.

vahiiler topluluğu olan kitaplarına da iman ederiz. Ancak, onların Kur'an-ı Kerim'in gelmesi ile hükümsüz hale geldiklerine de inanırız.⁵⁰⁵

Yaratılış nedeni "Allah'a kulluk" olan insanlar kendi başlarına bırakılmamış, onlara ilahi vahiylerle doğru yol gösterilmiştir. Ayrıca, her ümmete bir peygamber gönderilmiş⁵⁰⁶ her gönderilen peygambere de bir hayat düsturu verilmiş, onunla toplumun ihtilafları giderilmiştir.⁵⁰⁷

İslam'ın kitaplara iman inancı içinde kendisine kitap verilen peygamberlerin ismi dört ile sınırlı değildir. En'am Suresi 84-86. ayetlerde 18 peygamberin ismi sayılır ve bunlara kitap verildiğinden bahseder. Demek ki kitapların sayısı ihtilaflıdır. Bunun yanı sıra kendisine kitap verilmeyen peygamberler de vardır. Bunlar da kendilerinden önceki peygambere gelen ilahi kitap veya suhufla kavimlerini doğru yola çağırılmışlardır.

Bu konu ile ilgili Mukatil b. Süleyman (ö.150/767) Bakara Suresi (2/ 212) ayetin tefsirinde: "Allah (c.c) din hususunda insanlar ihtilafa düştükleri hususlarda kitapla hüküm versinler diye "İbrahim'in suhufunu" indirdi. Bu suhufla İsmail (a.s), İshak (a.s), Yakup (a.s)'da kavimlerini davet etti"⁵⁰⁸ Nisa Suresi (4/55) ayetin tefsirinde de: "Muhammed, İbrahim Oğullarındandır. İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakup; İbrahim'in suhufuna inanıyor ve onunla amel ediyorlardı. Kim suhufa inanmazsa ve ondan yüz çevirirse cehennemdedir"⁵⁰⁹ demiştir.

Elmalılı'ya göre: "suhuf" kitap manasına gelen sahifenin çoğuludur. Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an ismi verilen dört büyük kitabın dışında, peygamberlere indirilmiş olan kitapçıklar hakkında kullanılması şöret bulmuştur. Bu manaya göre

---

⁵⁰⁵ Mehmet Aydın, *İslam Dini El Kitabı*, Nüve Kültür Merkezi yay., İstanbul, 2008, s.121.

⁵⁰⁶ Fatır 35/24, Yunus 10/47; İsra 17/15.

⁵⁰⁷ Bakara 2/213.

⁵⁰⁸ Ebu Hasan Mukatil bin Süleyman(v.150), *Tefsiri Mukatil bin Süleyman*, (Neşr: Abdullah Mahmut Şehhate), Daru İhaut-Turas, matbai ula, Beyrut, 1423, I, 181.

⁵⁰⁹ Mukatil bin Süleyman, *a.g.e.*, I, 380.

Musa'nın (a.s) suhufu, Tevrat'tan önce indirilmiş olan on suhuf; İbrahim'e (a.s) on suhuf idi diye nakledilmiştir.”⁵¹⁰

Kur'an-ı Kerimde, iki surede geçen iki ayette, suhufu İbrahim'den ve suhufu Musa'dan bahsedilmektedir.⁵¹¹ A'la, 87/18. ve 19. ayetlerde sahifenin cem'i olan suhufun kullanılması ilgi çekicidir. Bu 'ilk sahifeler' tabiri, ya, başı sonu belli, iki kapak arasında bulunan teknik manada iki kitaplardan bahsetmemektedir, ya da kitap ve yazı kültürüne sahip olmayan Arapların dilinde kitaba delalet edecek Mushaf gibi bir kelime bulunmadığından, suhuf kelimesi kullanılmıştır. Sonraki inen surelerde ise "ilk sahifeler" tabiri yerine "kitap" veya "kütüb" lafzına bırakır. Necm Suresi 53/36 ve A'la Suresi 87/19 daki Musa'nın Sahifeleri tabirinin daha sonra gelen surelerde el Kitab ve Musa'nın Kitabı'na dönüştüğü ve sonraki surelerde "suhuf" kelimesinin yer almadığını görürüz.⁵¹² Bununla ilgili örnek olarak aşağıda birkaç ayet meali verdik:

*"Rabbin tarafından gelmiş açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, (elinde) bir rehber ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitabı bulunan kimse hiç inkarcılar gibi olabilir mi?"*⁵¹³

*"..Ondan önce de bir rehber ve rahmet olarak Musa'nın Kitabı vardır"*⁵¹⁴
*"Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya kitap, ve hak ile batılı ayıran hükümler verdik"*⁵¹⁵; *"Andolsun Biz Musa'ya Kitap verdik"*⁵¹⁶; *"Allah, böyle parça parça hiçbir şey indirmiş değildir, 'diyorlar,' de ki: Peki Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi öyleyse?"*⁵¹⁷

*"Biz Musa'ya kitap verdik, sen de (Resulüm), ona (kitaba) kavuşacağından şüphe etme ve onu İsrail oğullarına hidayet rehberi kıldık"*⁵¹⁸; *"Sonra iyilik edenlere*

⁵¹⁰ Elmalılı, a.g.e., IX, 174.

⁵¹¹ Necm 53/36; A'la 18.

⁵¹² Sülün, a.g.m., s. 61-63.

⁵¹³ Hud 11/17.

⁵¹⁴ Ahkaf 46/12.

⁵¹⁵ Bakara 2/53.

⁵¹⁶ Bakara 2/87.

⁵¹⁷ En'am 6/91.

⁵¹⁸ Secde 32/23.

*nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek amacıyla Musa'ya da kitap verdik*⁵¹⁹; *“Andolsun Biz Musa'ya kitap verdik, onda da ayrılığa düşüldü”*⁵²⁰; *“Biz Musa'ya Kitap verdik”*⁵²¹; *“Andolsun Biz Musa'ya, belki yola gelirler diye Kitap verdik”*⁵²²; *“Andolsun Biz Musa'ya Kitap verdik, kardeşi Harun'u da ona yardımcı tayin ettik”*⁵²³; *“Andolsun Biz ilk nesilleri yok ettikten sonra, Musa'ya, düşünüp öğüt alsınlar diye, apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitabı vermişizdir”*⁵²⁴; *“Andolsun ki Biz Musa'ya hidayeti verdik ve İsrail oğullarına, akıl sahipleri için bir öğüt ve doğruluk rehberi olan Kitabı miras bıraktık.”*⁵²⁵

Kur'an-ı Kerim'de Tevrat çoğu İncil ile birlikte olmak üzere on altı ayette on sekiz defa geçmektedir. Bu ayetlerden Tevrat'ın İsrail oğullarına indirilen bir kitap olduğu anlaşılma ile birlikte hangi peygamber vasıtasıyla verildiği meselesi açık değildir. İncil'in İsa'ya, Zebur'un Davud'a vahyedildiği belirtilirken Tevrat'ın vahyedildiği peygamber ismi zikredilmemiştir. Müfessirlerin hemen hiç biri bu konu üzerinde durmamıştır. Müfessirler muhtelif ayetlerde kitabın⁵²⁶ suhufun,⁵²⁷ elvahın,⁵²⁸ ve Furkan'ın⁵²⁹ Hz. Musa'ya (a.s) verildiğini belirtmiştir. Ayrıca Kur'an'da Tevrat'ın Hz. Musa'nın (a.s) adıyla birlikte zikredilmemesinin sebebi Medine'deki Yahudilerin bu kelimeyi geniş anlamda kullanmaları olabilir ve bu kullanım Yahudi geleneği için de geçerlidir. Rivayetlerden anlaşıldığına göre Medine ve civarındaki Yahudiler Tevrat'ı bütün Ahd-i Atik'e teşmil etmekteydi.⁵³⁰ Süleyman Ateş'e göre ise: “Hz Peygamber (s.a.s) döneminde olan bazı Tevrat bölümlerinin bugünkü Tevrat'ta

---

⁵¹⁹ En'am 6/154.

⁵²⁰ Hud 10/110.

⁵²¹ İsrâ 17/2.

⁵²² Mü'minun 23/49.

⁵²³ Furkan 25/35.

⁵²⁴ Kasas 28/43.

⁵²⁵ Mü'mün 40/53.

⁵²⁶ Bakara 2/53, 87; En'am 6/154; Hud 11/17, 110; İsrâ 17/2; Mü'minun 23/49; Furkan 25/35; Kasas 28/43; Secde 32/23; Saffât 37/117; Fussilet 41/45; Ahkaf 46/ 12.

⁵²⁷ Necm 53/36; A'la 87/19.

⁵²⁸ A'raf 7/145, 150, 154.

⁵²⁹ Bakara 2/53; Enbiya 21/48.

⁵³⁰ Baki Adam, “Tevrat” *DİA*, TDV yay., İstanbul, XLIV, 44.

olmadığı, bunların zamanla kaybolduğu veya çıkarıldığını bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de işaret edilen suhufun bugünkü Tevrat'ta bulunmadığını söylemektedir.⁵³¹

Kur'an'daki "Tevrat" kavramı, sadece Hz. Musa'ya (a.s) verilmiş kitabı tanımlayan bir isim değildir. Bu kavram, Hz. Musa (a.s) dahil olmak üzere, bütün İsrail peygamberlerine gönderilen vahiylerin genel adıdır. Dolayısıyla, bütün İsrail peygamberlerinin kitapları Kur'an'da "Tevrat" adıyla anılmaktadır. Allah, içindeki şeri hükümleri kast ederek Tevrat'ı kendisinin indirdiğini bildirmiştir. Bu, O'nun, Yahudilerin uzun zaman içerisinde derleyip topladığı Tevrat'ın bütününe sahiplendiği anlamına gelmemektedir.⁵³²

Elmalılı ise, "*Ve hani bir zamanlar Musa'ya o kitabı ve furkanı verdik, gerekirdi ki, doğru yola gidesiniz.*"⁵³³ ayetinin tefsirinde, "Musa'ya verilen kitabın Tevrat olduğunda ihtilaf yoktur" der. İncil'in İsa, Zebur'un Davud'la⁵³⁴ birlikte zikredilmesine rağmen, Tevrat'ın Musa ile birlikte zikredilmemesinin sebebi üzerinde durmamıştır."⁵³⁵

İçinde Tevrat lafzı geçen on altı ayetle Hz. İsa (a.s) ve Hz. Muhammed(s.a.s) zamanında Yahudilerin elinde mevcut olan vahiy mecmuu kitaplar kastedilmektedir. Kur'an herhangi bir ayıklamada bulunmadığına göre, bu vahiy mecmuu kitapların içine, Musa'nın (a.s), İşıya'nın, Yeremya'nın, Eyup'un (a.s), Samuel'in ve Eski Ahid'de yer alan diğer bir çok peygamberin kitapları girmektedir. Bütün bu kitapların mecmuuna Kur'an'da "Tevrat" denmektedir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerimde Musa'ya (a.s) indirilen kitabın Tevrat olduğu kesin olmamakla birlikte; Hz Musa'ya (a.s) suhuf indirildiği kesindir.⁵³⁶

⁵³¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul, 1988, III, 583.

⁵³² Baki Adam, "Kur'an'ın Anlaşılmasında Tevrat'ın Rolü, İslami araştırmalar," 1996, IX, Sayı, 1,2,3,4,s. 166-167

⁵³³ Bakara 2/53.

⁵³⁴ İsra 17/55.

⁵³⁵ Elmalılı, *a.g.e.*, I, 362.

⁵³⁶ Baki Adam, "Tevrat'ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir bakış," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997, cilt: XXXVI, s. 364-365.

SONUÇ

Beşeriyet için en büyük hidayet kaynağı olan ilahi dinler, insanlara hak yolu göstermiş, insanlığın ufkunu aydınlatmış ve geleceğine ışık tutmuştur. Dini mesajların bir kısmı hala çözülemediği önemli şifre ve hikmetlerle doludur. Bunlar çözüldükçe dinin önemi daha da iyi anlaşılacaktır.

Tefsirlerimizde, Hıristiyan ve Yahudi kaynaklarında ve diğer dinlerde varılan en önemli sonuç ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem (a.s) ile insanlık tarihi başlamıştır.

Hz. Adem (a.s) Allah'ın Peygamberi olduğu ve ona on suhuf verildiği İbn Hibban *Sahih*'inde de zikredilmiş, bundan hareketle bizler Hz Adem'in (a.s), ilk insan ve ilk peygamber olduğuna inanırız. Adem'in (a.s) suhuf ile ilgili hiçbir bilgi günümüze ulaşmış değildir. Cebrail'in (a.s) Hz. Adem'e (a.s) yazıyı öğrettiği ve onun da aldığı vahiyleri kendi el yazısı ile yazdığı (suhuf) rivayet edilir. Ka'b el-Ahbar, Hz. Adem'in (a.s) balçık üzerine yazdığını ve sonra bu levhaları pişirdiğini, fakat tufanda kayboldukları rivayeti vardır. Bunun doğruluğu ile ilgili hiçbir bilgi elimizde yoktur.

İslami kaynaklarda Şit'in (a.s) peygamber olduğu, babası Adem'e (a.s) indirilen suhufu topladığını, Allah'ın ona da sayfalar indirdiği rivayet edilir. Taberi, Adem (a.s) öldükten sonra Allah'ın Şit'e (a.s) elli yaprak inzal ettiğini yazar.

İdris (a.s) ile ilgili ise, Adem'den (a.s) sonra, Kalemle ilk yazı yazan, bütün ilimler kendisine öğretilen, çok sayıda talebesi olan, yeryüzünde ilk defa demiri keşfedip ondan aletler yapan, ziraatı geliştiren, iğne ile dikiş diken, ilk kez elbise dikip giyen kişi olduğu, kendisine otuz sahife verildiği ve kavmini putlara tapmaktan men ettiği ve yüce Allah'a ibadete davet ettiği rivayetleri vardır. Günümüzde bu üç peygamberin suhufu ile ilgili elimizde hiçbir somut delil yoktur.

Ebu Zer'den nakledilen hadise göre İlahi Kitap sayısının 104 olduğu, dört ilahi kitabın haricinde Adem'e (a.s) 10, Şit'e (a.s) 50, İdris'e (a.s) 30, İbrahim (a.s) 10 sahife verildiğidir. Her ne kadar bu hadisin zayıf olduğu söylene de itikat olarak tüm İslam Alemi, kitap ve suhuf sayısına bu hadiste geçtiği şekliyle iman eder.

İbrahim'in (a.s) sahifeleri Kuran'ı Kerim'de Necm Suresi 36-37 ve A'la Suresinin 18-19 ayetlerinde geçmektedir. Bakara Suresi 124. ayetinde de İbrahim (a.s)in bir takım imtihanlardan geçtiği bildirilmektedir. İbrahim'in (a.s) sahifeleri anlatılırken hep Musa (a.s) ile birlikte geçmektedir. Tefsir alimleri Musa'nın (a.s) emr olduğu ilahi emirlerle İbrahim'in (a.s) da emr olduğunu düşünmektedirler.

Kur'an-ı Kerim'de, Necm ve A'la surelerinde ipuçlarını bulduğumuz suhufun içeriği ile ilgili anladığımız şey şudur: Necm Suresi 36-37. Ayetlerde açıkça "suhuf" kelimesi geçmektedir. Ancak tefsirlere baktığımızda bazı müfessirlerin devamında gelen ayetlerin 56'ya kadar bu konuyla ilgili olduğunu ifade ettiklerini görülmektedir.

A'la Suresi hakkında ise bazı müfessirler 18-19. ayetlerde geçen işaret zamirinin 14. ayeti işaret ettiğini ve İbrahim'in (a.s) sahifeleri arasında buradan suresinin sonuna kadar olan bölümün de olduğunu düşünmektedirler. Bazı müfessirler de surenin tamamı İbrahim'in (a.s) suhufunda olduğu görüş çok kuvvetli bir görüş değildir.

Araştırmalarımızın sonucunda A'la Suresi 14-19 ayetleri arasındaki muhtevanın Necm Suresinde de 38-56 ayetleri arasındaki muhtevanın İbrahim'in (a.s) ve Musa'nın (a.s) suhufunda olduğu düşünülmektedir.

Suhufu elimizden geldiğince araştırdık bu çalışma Tevrat, Kur'an-ı Kerim ışığında araştırılarak belki daha da farklı bilgilere ulaşılabilir.

Ayrıca farklı illerimizdeki kütüphanelerden "Suhufi İbrahim" ve "Suhufu Musa" adıyla elde ettiğimiz el yazmalarını tercümesine baktığımızda, içeriklerinin Kur'an-ı Kerim ile aynı olduğunu gördük. Bu da bize bir kez daha Kur'an-ı Kerim'in cihan şümül bir kitap olduğunu hatırlatmıştır.

Allah tarafından peygamberlerine indirilmiş olan kitapların hepsinin asıl amacı, bu üç istekten başkası değildir. Bu istekler: İlki, İlahiyyatın bilgisi yani Allah'ın birliği yani tevhit vurgusu olduğudur. Bu araştırmamız da gerek kitap ve suhuf verilen peygamberler olsun, gerekse yahudilik, hıristiyanlık ve diğer dinler olsun ilk vurgulanan şey Allah'ın birliğine iman ilk sıradadır. Daha sonra Peygamberliklerin bilgisi, üçüncü olarak da ahiretin bilgisidir

Önceki kitapların korunması insanlara bırakılmıştı. Kuran-ı Kerimin korunması ise bizzat Allah (c.c) tarafından olduğu beyan edilmiştir. (Hicr 15/9) Hz. Muhammed'e (s.a.s) suhuf ve kitapları içine alacak şekilde kapsayan, hükmü kıyamete kadar devam edecek olan bütün zaman ve mekanlara yetecek ölçülere sahip özellikleriyle Kur'an-ı Kerim'i indirilmiştir.

İslam dünyasında süregelen anlayışa göre, önceki ilahi kitaplar ve suhuf Allah (c.c) tarafından gönderilmişse de, onlar şu an için geçerli değildir. Kur'an-ı Kerim'in görüşü ise, önceki kitapları ve suhufu tasdik ettiğini ve onları kaynak gösterdiğini görmekteyiz.

Suhuf ile ilgili bilgi, kaynaklarda yok denecek kadar azdır ve araştırmamız sonucunda suhufun, kitap kadar büyük olmamakla beraber, vahiy parçalarından oluşan ilahi metinler olduğunu söyleyebiliriz.

Bu yapılan çalışma, bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara bir ışık tutacağı ümidiyle.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

KAYNAKLAR

- ACEMİ**, Falih Şebib, “Cüzuru İbrahimiyye min hilali nususi'l-fida ve mukarenetiha bi't-tatbikat ve'r-rivayati't-tarihiyye”, ed-Darü'l-Arabiyye li'l-Mevsuat, Beyrut , 2006/1427.
- ADAM**, Baki, “Tevrat’ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış, ” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997.
- _____, “Kur’an’ın Anlaşılmasında Tevrat’ın Rolü, ” *İslami Araştırmalar*, 1996, cilt: IX, sayı: 1-2-3-4.
- _____, “Tevrat” *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2012.XLIV, 44.
- AKPINAR**, Ali, *Kur’an-ı Kerim’de Okuma (Kıraat) Lafızları*, CÜİFD, Sayı, 2, Sivas, 1998.
- ATEŞ**, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş., I-III, İstanbul, 1988,
- ATHAMİNA**, Khalil, “İslam Bakış Açısından Hz. İbrahim: İslam Öncesi Arabistan’da Monoteizmin Gelişimi Üzerine Düşünceler”, (çeviren: Ali Osman Kurt), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, XLVII, sayı: 1.
- AYDINLI**, Abdullah, “Sahife”, *DİA*, İstanbul, 2008. XXX, 522-523.
- _____, Abdullah, “Mevkuf”, *DİA*, İstanbul, 2004. XXIX, 437.
- AYDIN**, Mehmet, *İslam Dini El Kitabı*, Nüve Kültür Merkezi yay., İstanbul, 2008.
- _____, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yayınları: 4, Konya, 2002.

- AYDAR**, Hidayet, “Kur’an’da ‘Kitap’ Kavramı ve Bir Kitap Olarak Levh-ı Mahfuz”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı II, İstanbul 2000.
- AYDEMİR**, Abdullah “Hz. Musa(Çocukluk ve Gençlik Çağı)”, I, Dokuz Eylül ÜİFD, Sayı. 3.
- _____, *Tefsirde İsrailiyat*, DİB yay., Ankara, 1979
- BAKTİR**, Mustafa, “Deri”, *DİA*, İstanbul, 1994. IX, 174.
- BİLGİN**, Orhan, “Yazma” *DİA*, , İstanbul, 2013. XLIII, 369.
- BOZKURT**, Nebi, “Kitap”, *DİA*, İstanbul, 2002. XXVI, 120.
- BOZKURT**, Nebi – Kaya Nevzat, “İstinsah”, *DİA*, İstanbul, 2001, XXIII, 369.
- BUHARİ**, Ebu Abdilllah Muhammed b. İsmail, (ö. 256/869), *Sahihu’l Buhari*, I-IX, Daru İbn-i Kesir, I. Baskı, Dimaşk, Thz.
- BURSEVİ**, İsmail Hakkı bin Mustafa İstabuli, (ö. 1137/1725), *Ruhu’l Beyan*, I-IX, Daru’l Fikr, Beyrut
- BOLAY**, Süleyman Hayri, “Adem”, *DİA*, İstanbul, 1988. I, 358.
- BEĞAVİ**, Ebu Muhammed Hüseyin, (ö.516 /1122) *Mealimu’t-Tenzil*, Daru ibn Hazm, 1.Baskı, Beyrut, 2002.
- CERRAHOĞLU**, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDVyay., 19.Baskı, Ankara, 2010.
- ÇAKAN**, İsmail Lütfi, Solmaz Mehmed, *Kur’an-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1982.
- DARİMİ**, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Abdussemed (ö. 181/255), *Sünenud-Darimi*, (Tahkik: Hüseyin Selim), I-IV, Memluketu’l Arabi es-Su’d, 1412/2000.

- DEMİRCİ**, Muhsin, *Tefsir Usulü*, TDVyay., İstanbul, 2010.
- DEMİRCİ**, Kürşat, “Hiduizm” *DİA*, İstanbul, 1998. XVIII, 116.
- DERMAN**, M.Uğur, “Hatt”, *DİA*, İstanbul, 1997. XVI, 427.
- DEVELLİOĞLU**, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, , Ankara, 2005,
- DOĞAN**, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan yay., 6. Baskı, İstanbul, 1989.
- DUMLU**, Ömer, “Suhuf”, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVIII, 477.
- DUMAN**, Asiye, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 60, 2011.
- ECE**, Hüseyin K, *İslamın Temel Kavramları*, Beyan Yay., İstanbul, thz.
- ERSÖZ**, İsmet, ”Ashab-ı Kehf”, *DİA*, İstanbul, 1991, III, 466.
- EBU HAYYAN**, Muhammed b.Yusuf b. Hayyan Essirud’din el- Endülüsi, (v.745/ 1273), *Bahru’l Muhit*, I-X, Daru’l Fikr, Beyrut, 1420.
- EBU NUAYM**, Ahmed b. Abdullah, *Hilyetü’l-evliya ve tabakatu’l-esfiya*, Mısır 1394/1974.
- eI-CEVHERİ**, İsmail b. Hammad, (ö.350/961) , *es-sıhah, Tacü’l-lüğa ve sıhahü’l- arabiyye*, I-VI, (Tahk: Ahmet Abdul Gafur), Beyrut, 1407/1987.
- eI- CÜBEYİNİ**, Zeynep Gazali, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri (Tek Cilt)*, (terc: Ali Akpınar), Uysal yay., Konya 2003.
- EL- KATTAN**, Mennâ Halil, *Ulumu’l Kur’an*, (çev: Arif Erkan) Timaş yay. İstanbul, 1977.

- En-NESEFİ**, Ebü'l-Berakat Abdullah bin Ahmet bin Mahmut Hafizu'd-Din, (ö.710/1310), *Tefsiru'n-Neseфи*, (*Medariku't-Tenzil ve Hakaikut'Te'vil*),I-III,Daru'l-Kelimu't-Tayyib,Beyrut, 1419/1998,
- en-NİSABURİ**, Ebu Abdullah el-Hakim Muhammed bin Abdullah, el-*Müstedrek*, (ö. 405/1014), (Tahkik: Mustafa Abdul Kadir Ata), I-I, Dar'ul Kütüb'il Ulumiyye, Ulumu'l Hadis, Beyrut, 1397/1977.
- el-İSBEHANİ**, Ebu Muhammed Adullah bin Muhammed bin Cafer (ö.369/991), *el-Azime*, Dar'ul Asime, I-V, Riyad, 1408.
- el-ISFEHANI**, er-Rağıb, (ö.502/1438), *el-Mufredat Fî Elfâzi'l-Kur'an*, I-I, Dimeşk, 2009.
- el-KARAHİSARİ**, Mustafa bin Şemsüd'din, *Ahter-i Kebir*, I-I, Matba-i Amile, Kütahya, 1302.
- ez-ZEBİDİ**, Muhammed Abdurrezzak el-Hüseyni ez-Zebidi, (ö. 1145 /1205), *Tacu'l Arus*, Daru'l Hidaye, I-XXXVIII, Thz.
- FAZLUR RAHMAN**, *Ana Konularıyla Kur'an*, Ankara okulu yayınları, (Çev: Alparslan Açıkgenç), Ankara, 1996.
- FİRUZABADİ**, Ebu Tahir Muhammed bin Yakub, (ö. 816/1414), *Kamsu'l Muhit*, Mussesetü'r- Risale, 8. Baskı, Beyrut, 1426/ 2005.
- GÜNDÜZ**, Şinasi, "Nag Hammadi Literatürü ve Adem'in Vahyi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı: 7.
- _____, "Şit", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 213.
- GÜNGÖR**, Mevlut, *Kur'an Araştırmaları I*, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1995.
- GÜRKAN**, Saime Leyla, "Zebur", *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 171.
- GÜÇ**, Ahmet, "Sifr", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVIII, 156.

HAMBEL, Ebu Abdullah Ahmed b., (ö. 241), *Müsned*, (Muhakkik Şuaybu'l Ernavud), I-XLI, Müessesetür-Risale, 1421/ 2001, thz.

HAMİDULLAH, Muhammed, el- *Vesâik'us-Siyasiyye*, dördüncü yay., Beyrut, 1983.

_____ , İslam Peygamberi, (Çev: Salih Tuğ), İrfan yay., I-II, Ankara , thz.

_____ , *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (Çev: Said Mutlu), D.İ.B, Ankara, 1991.

HARMAN, Ömer Faruk, "İbrahim", *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 266.

_____ , "İdris" *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 471.

HAVVA, Said, İslam, (terc: Said Şimşek), İkbal yay., Ankara thz.

IŞICIK Yusuf, *Kur'an Meali*, Konya İlahiyat Derneği Yay, Konya, 2008.

IZUTSU, Toshihiko, *Kur'anda Allah ve İnsan*, (trc: Süleyman Ateş), Ufuklar Neşriyat, thz.

İBN KESİR, İsmail b. Amr, (v. 774/1373), *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, Muhakkik: Muhammed Hüseyin Şemsud'din, I-VII, Daru'l Kütübu'l İlmiyye, Beyrut, 1419.

İBN HİBBAN, Muhammed bin Hibban bin Hibban, (ö.354/965) *el-İhsn fi takribi Sahihi İbn Hibban İbn Hibban*, (Muhakkik: Şuaybu'l Arnevud), I-XVIII, Beyrud, 1993.

İBN MANZUR, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari (v. 711/1311) *Lisanü'l-Arab*, I-XV, Beyrut, 1990.

KARAMAN, Hayrettin, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB.yay, 2. Baskı, I-V, Ankara, 2007.

KAYA, Remizi, "Ehl-i Kitap" *DİA*, TDV yay.,İstanbul, 2003, XX, 517.

- KILAVUZ**, Ahmet Saim, “Peygamberlik”, *İslamda inanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Marmara Üni, İlahiyat Fak. Vakfı yay., İstanbul, 1997.
- KİTABI MUKADDES**, *Eski ahit 2/çıkış 34.bab*, ohan matbaacılık, İstanbul 1997
- KURTUBİ**, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, (ö. 671/1273), *el Camiu li Ahkami’l- Kur’an* (thk. Ahmet el-Burduni ve İbrahim Etfiş), XX, Daru’l Kütübü’l Mısri, Kahire, 2.Baskı, 1964.
- KOMİSYON**, *Hadislerle İslam*, DİB yay., I. Baskı, I-VII, Ankara, 2014.
- KÖKSAL**, Mustafa Asım, *Peygamberler Tarihi*, TDVyay, 8. Baskı, I-II, Ankara 2004.
- MAVERDİ**, Ebu’l Hasan Ali Muhammed (v.450/1058) *en-Nuketü ve’l-Uyun (Tefsiru’l-Maverdi)*, Daru’l Kutübu’l İlmıyye, I-IV, Beyrut, thz.
- MEVDUDİ**, Ebu’l A’la, *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*, (Terc:Muhammed Han Kayanî vd.), İnsan Yayınları, I- VII , İstanbul, 1986.
- MUKATİL BİN SÜLEYMAN**, EBU Hasan (ö.150/767), *Tefsiri Mukatil bin Süleyman*, Neşr: Abdullah Mahmut Şehhate, I-IV, Daru İhaut-Turas, matbai ula, Beyrut, 1423.
- MÜSLİM**, Ebu’l Huseyn b. Haccac, (v.261/874) *Sahihu Müslim*, (Muhakkik:Muhammed Fuad Abdul Baki), I-V, Daru’l İhya’ul-Kurtubi’l-Arabi, Beyrut, 1991.
- RAZİ**, Fahrudin, Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer bin el- Hüseyin bin (ö. 606/1209), *Mefatihü’l-Ğayb*, Daru İhyau’t-Türasu’l-Arabi, I-XXXII 3. Baskı, Beyrut, 1420.
- SABUNİ**, Muhammed Ali, *Safvetü’t-Tefasir*, Şirkettü Ebnaü Şerif el- Ensari, Beyrut, 1431/ 2010.

- SÜLÜN**, Murat, “Kur’an’da Kitab Kavramı ve Kur’an Vahyelerinin Kitaplaşması”, MÜİFD, Sayı 13- 14- 15, İstanbul 1997.
- ŞİMŞEK**, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, Beyan Yay, İstanbul 2012.
- TABERİ**, EbuCa’fer, Muhammed b. Cerir, (ö. 310/932), *Taihu’r-Rusul ve’l Memlük/Vesilet Taberi et- Tarih*, I-XI, Darut’turas, Beyrut, 1387.
- _____, Ebu Ca’er Muhammed b. Cerir, (ö.310/923), *Camiu’l- Beyan an Te’vili ayi’l Kur’an*, (tahk. Abdullah. Abdulmuhsin), I-XXVI, Daru-Hicr, 1. Baskı, Kahire, 2001.
- _____, Ebu Ca’er Muhammed b. Cerir, (ö.310/923), *Camiu’l- Beyan an Te’vili ayi’l Kur’an*, (tahkik: Nizamuddin Hasan ibn Hüseyin el Kattani en-Nisaburi), I-XI, Tabbi bil Matbaa, Mısır,
- TDK**, *Türkçe Sözlük*, TDKB., 5.Baskı, Ankara, 1969.
- TÜMER**, Günay “Brahmanizm”, *DİA*, TDV, İstanbul, 1992, VI, 332.
- ÜZÜM**, İlyas, “Kitab”, *DİA*, İstanbul, 2002, V, 121.
- WENSİNCK** A.j., “Eshabu’l Kehf”, *İA*, M.E.B. , İstanbul, 1987.
- VARENNE**, Jean “Hinduizm”, *Din Fenomeni*, çev: Mehmet Aydın , Dil Bilimler Yayınları, 2.Baskı, Konya,1995.
- YAKIT**, İsmail, “Kur’an’da Hz. Adem”, *SDÜİFD*, [Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı], sayı: 6, 1999.
- YALAR**, Mehmet, “Sicil”, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 134.
- YAVUZ**, Yusuf Şevki, ”Levh-i Mahfuz”, *DİA*, İstanbul, 2003, XXVII, 151.
- YAZIR**, Elmalılı Hamdi *Hak Dini Kur’an Dili*, (*Sadeleştirilenler:Komisyon*)I-X, *Zehraveyn Yay.*, İstanbul, 2015.
- YILDIRIM**, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, Anadolu yay., İzmir, Thz.

YILMAZ, Hasan, “Kur’an’ı Anlamada Odak kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme” Ankara Üni. İlahiyat fak. Dergisi, Sayı 22, Erzurum, 2004.

YILMAZ, Hasan, *Semantik Analiz Yönteminin Kur’an’a uygulanması*, Kurav Yayınları, 1. Baskı, Bursa, 2007.

YILMAZ, Yusuf Şevki, “Vahy” *DİA*, TDV yayı, XLII, İstanbul, 2012.

YILMAZ, Ramazan, *Sünnetullahta Davet Metodu ve Evrensel Mesaj*, Mücahede yayı, Ankara, 1995.

ZEMAŞERİ, Muhammed b. Ömer (ö.538/1143) *Keşşaf*, I-IV, Daru’l Kütübü’l Arab, Beyrut.

ZEYLA’İ, Cemaluddin Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, (ö.762/1360),

Tahricu’l Ehadis el Vakia fi Tefsiru’l Keşşaf, I-IV, (Muhakkik: Abdullah b. Abdurrahman), 1. Baskı, Riyad, 1414.

ez-ZÜRKANİ, Muhammed b. Abdu’l Baki b. Yusuf, (ö.1122/1710) *Şerhuz-Zürkani Ala Muvatta*, İmam Malik, Kahire, 1424/2003.

Kitâbü’s-Suhuf	<u>25 Hk 2463/1 (ERZURUM)</u>	195x130- 150x90 mm.	13	1b- 21b
Risâle fi’s-Suhufi’l-Münezzele	<u>10 Hk 863/7 (BALIKESİR)</u>			124b- 137a
Suhufu Mûsâ	<u>55 Hk 707/19 MİLLÎ KÜTÜPHANE</u>	200x130- 145x70 mm.	17	163b- 179a
Risaletüfi’s-suhufi’l-münezzele	<u>10 Hk 863/07 BALIKESİR</u>			124b- 137a
Risaletüfi’s-suhufi’l-münezzele	<u>10 Hk 1034/14 BALIKESİR</u>			223b- 238a
Suhuf-i İbrâhimAleyhisselâm	<u>34 AeŞeriyeye 111/2 MİLLET KÜTÜPHANESİ</u>	320x203, 237x112 mm.	38	24-00
SuhufuMusâ (A.S.)	<u>25 Hk 20683/1 ERZURUM</u>	210x145- 155x80 mm.	27	1b- 11b

001945-02 SÜLEYMANİYE Ayasofya	297.3 *** Arapça	Suhuf. . -- [y.y.] : Yazma, [t.y.] 82 y.; 7 st. Nesih
002821-02 SÜLEYMANİYE Ayasofya	170 *** Arapça	Suhuf. . -- [y.y.] : Yazma, [t.y.] 168-204 y.; 11 st. Nesih
000257-05 SÜLEYMANİYE Hasan Hüsnü Paşa	297.336 *** Arapça	Suhuf İbrahim ve Musa. / Müstensih Mehmed Şükrü b. Bedreddin. -- [y.y.] : Yazma, [t.y.] 63-88 y.; 15 st., 120x175, 115x65 Talik Meşin ciltli
003780-16 SÜLEYMANİYE Esad Efendi	297.1 *** Arapça	Suhufü'l-mankula an ba'zi'l-kutubi'l-mukaddese. . -- [y.y.] : Yazma, [t.y.] 158-168 y.; 21 st., 202x142, 144x88 Nesih
002136-09 SÜLEYMANİYE Bağdatlı Vehbi Efendi	291 *** Arapça	Suhuf Musa. / Müstensih Muhammed b. Elhadi. -- [y.y.] : Yazma, 1121 h.. 82-98 y.; 17 st., 208x145, 150x100 Arabi
00895-03 SÜLEYMANİYE Antalya (Tekelioğlu)	221 *** Arapça	Suhufi Musa a.s.. -- [y.y.] : Yazma, [t.y.] 55b-73a y.; 17 st., 205x145, 145x95 Nesih Meşin cilt Not: Sonunda fevaid var.
000418-04 SÜLEYMANİYE İbrahim Efendi	224 *** Osmanlıca	Terceme-i suhuf-u Musa (a.s.). . - [y.y., t.y.] 158-167 y.; 33 st., 224x158, 190x123 Nesih Meşin cilt
SuhufuMusâ (A.S.)	07 802/1SÜLEYMANİYE	Tekeli 207x127-140x60 mm. 17 1b-13a
Suhuf	34 Nk 1207/1	NURUOSMANİYE

BYK4671_0002.

BURDUR, D, NO: 1660 Risaleti Mine'l-Mevize.

011905-1, GNL.YZM.FTV, 11768, Suhuf-i İbrahim (y.y):yazma188 vr.;; 21x29 cm. Fotokopi nüshadır. 1. İran edebiyatı_Biyografya 2. Şairler Farsça; 011905-1,

GNL.YZM.FTV, 11768Suhuf-i İbrahim. -- [y.y.] : Yazma, [t.y.] 189-382 vr.;; 21x29 cm. Fotokopi nüshadır. 1. İran edebiyatı_Biyografya 2. Şairler, Farsça

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Halide KILIÇ	İmza:	
Doğum Yeri:	148106011040		
Doğum Tarihi:	24.10.1967		
Medeni Durumu:	Evli		
Öğrenim Durumu			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer
İlköğretim	Cumhuriyet		
Ortaöğretim	Cumhuriyet		
Lise	Vakfikebir İHL		
Lisans	S.Ü. İlahiyat Fak.		
Yüksek Lisans	N.E.Üniversitesi		
Becerileri			
İlgi Alanları:			
İş Deneyimi:			
Aldığı Ödüller:			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:			
E-posta	rehber.61@hotmail.com		
Tel:	0506 790 46 50		
Adres	Pirebi Mh. Seher Sk. 6/6 Meram/KONYA		